

2012:37

STATSKONTORET

Olika men ändå lika

En uppföljning av stiftelseformens
betydelse inom högskolan

Regeringen
Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

Uppdrag att analysera verksamheten vid Stiftelsen Chalmers tekniska högskola och Stiftelsen Högskolan i Jönköping under perioden 1994–2011

Regeringen gav den 29 mars 2012 Statskontoret i uppdrag att analysera vilka för- och nackdelar det inneburit att verksamheten vid Chalmers tekniska högskola och Högskolan i Jönköping bedrivits i stiftelseform under perioden 1994–2011. I Statskontorets uppdrag har bland annat ingått att redovisa hur stiftelsekapitalet har använts och förvaltats, hur forskningsfinansieringen och möjligheterna till samverkan har påverkats samt vilken betydelse stiftelseformen har haft för möjligheterna till kompetensförsörjning.

Statskontoret överlämnar härmed rapporten *Olika men ändå lika. En uppföljning av stiftelseformens betydelse inom högskolan* (2012:37).

Generaldirektör Yvonne Gustafsson har beslutat i detta ärende. Utredningschef Bob Pernodd och utredare Johan Wockelberg-Hedlund, föredragande, var närvarande vid den slutliga handläggningen.

Yvonne Gustafsson

Johan Wockelberg-Hedlund

Innehåll

	Sammanfattning	7
1	Inledning	11
1.1	Statskontorets uppdrag	11
1.2	Avgränsningar och tolkning av uppdraget	12
1.3	Definitioner	13
1.4	Statskontorets genomförande av uppdraget	13
1.5	Rapportens disposition	15
2	Reformer för ökat självstyre	17
2.1	Syftet med stiftelsereformen	17
2.2	Reformer som ökat de statliga lärosätenas självbestämmande sedan 1993	18
2.3	Ökat självstyre innebär mer uppföljning, kvalitetsgranskning och utvärdering	20
2.4	Sammanfattning	21
3	Statens styrning av stiftelsehögskolor och statliga lärosäten	23
3.1	Vad innebär det att vara en stiftelse?	23
3.2	Stiftelsehögskolorna styrs genom avtal	25
3.3	Ledningens ansvar och befogenheter	27
3.4	Skillnader i reglering	28
3.5	Stiftelsehögskolorna har större ekonomiska befogenheter	34
3.6	Likartade krav på åiterrapportering och uppföljning	38
3.7	Samverkan och kommersialisering av forskningsresultat	39
3.8	Sammanfattning	43
4	Stiftelsehögskolornas verksamhet	45
4.1	Stiftelsehögskolornas organisation och inriktning	45
4.2	Chalmers tekniska högskola	48
4.3	Chalmers samverkan med näringslivet	64
4.4	Högskolan i Jönköping	70
4.5	Högskolan i Jönköpings samverkan med näringslivet	82
4.6	Sammanfattning	85
5	Analys av stiftelseformens fördelar och nackdelar	87
5.1	Stiftelseformen begränsar statens möjligheter att styra	87
5.2	Skillnader i reglering har minskat	89
5.3	Stiftelseformens betydelse för organisering och styrning	89
5.4	Stiftelseformens betydelse för kompetensförsörjning	94
5.5	Ekonomiska förutsättningar	97
5.6	Samverkan mellan lärosäten	102
5.7	Samverkan med det omgivande samhället	103

6	Statskontorets slutsatser	111
6.1	Övergripande bedömning	111
6.2	Nackdelar ur ett statligt perspektiv	112
6.3	Stiftelsehögskolornas fördelar har minskat	113
	Referenser	117

Bilagor

1	Regeringsuppdraget	123
2	Utdelning och aktieägartillskott från Stiftelsen Chalmers tekniska högskola	125
3	Ersättning till ledande befattningshavare	129
4	Klassificering av olika lärarbefattningar och hypotestest av skillnaden mellan medellöner	131
5	Intervjuförteckning	135

Sammanfattning

Regeringens uppdrag till Statskontoret

År 1994 ombildades Chalmers tekniska högskola och Högskolan i Jönköping till stiftelser. Dessutom fick Chalmers ett stiftelsekapital motsvarande 1,6 miljarder kronor och Högskolan i Jönköping ett stiftelsekapital motsvarande 120 miljoner kronor. Ombildningen var en del av 1993 års högskolereform. Reformen syftade till att öka kvaliteten inom högskolan genom att minska den statliga regleringen av lärosätenas verksamhet. Regeringen bedömde att utvecklingen av den samlade högskolesektorn skulle gynnas av att några lärosäten överfördes till stiftelseform, bland annat genom att det skulle öka mångfalden i institutionella former. Regeringen har i budgetpropositionen för 2012 bedömt att det finns skäl att pröva om fler stiftelsehögskolor bör och kan inrättas.

Statskontoret har fått i uppdrag att redovisa hur stiftelsekapitalet har använts och förvaltats och att analysera hur stiftelseformen påverkat möjligheterna att samverka med det omgivande samhället. Statskontoret ska också belysa stiftelsehögskolornas möjligheter att knyta till sig önskad kompetens och redovisa löneläget i jämförelse med statliga universitet och högskolor. I uppdraget ingår även att analysera för- och nackdelar med stiftelseformen jämfört med myndighetsformen ur ett ekonomiskt och verksamhetsmässigt perspektiv.

Få skillnader i reglering kvarstår

Regleringen i högskolelagen och högskoleförordningen av hur statliga lärosäten får bedriva sin verksamhet har minskat. Därmed har statliga lärosäten och stiftelsehögskolor i stort sett samma frihet att själva välja hur verksamheten ska organiseras, hur kompetensförsörjningen ska hanteras och hur resurser för forskning och utbildning ska fördelas inom lärosätet. Stiftelsehögskolorna har dock ett större självbestämmande i och med att de inte omfattas av förvaltningslagen, det statliga ekonomiadministrativa regelverket och genom att de har större möjligheter att själva utforma egna antagningsregler. Den skillnad som kvarstår har betydelse för möjligheten att finansiera samverkans- och kommersialiseringsinsatser.

Chalmers och Högskolan i Jönköping har haft nytta av stiftelseombildningen. För det första fanns initialt ett antal skillnader i regleringar som gav stiftelsehögskolorna större frihet än de statliga lärosätena att styra och organisera sin verksamhet. För det andra har stiftelsehögskolorna större ekono-

miska befogenheter i och med att de inte lyder under statens ekonomiadministrativa regelverk. Vidare har stiftelsekapitalet gett högskolorna möjligheter att finansiera utvecklingsinsatser. De ökade resurserna som stiftelsehögskolorna fått genom detta kapitaltillskott är emellertid inte avhängiga associationsformen. I praktiken finns det dock inte några större skillnader mellan stiftelsehögskolornas och de statliga lärosätenas möjligheter att nå de mål som statsmakerna formulerat för forskning, utbildning och samverkan med det omgivande samhället.

Statsmakterna kan ge statliga lärosäten ökade befogenheter att göra ekonomiska åtaganden. Regeringen har i flera propositioner¹ tydligt deklarerat att man kommer att se över det ekonomiadministrativa regelverket för att underlätta för statliga lärosäten. Regeländringarna ska göra det lättare för lärosätena, dels att samverka med näringslivet, dels att kommersialisera forskningsresultat. Fullföljer regeringen denna ambition, kommer skillnaderna mellan de statliga lärosätena och stiftelsehögskolorna att minska ytterligare.

Den ökade friheten utnyttjas i begränsad omfattning

Stiftelsehögskolorna har bara till viss del utnyttjat den frihet de har haft i jämförelse med statliga lärosäten. Deras verksamhet bedrivs på ett sätt som ligger nära den reglering som tidigare fanns för statliga lärosäten. Förklaringen till detta är att det i praktiken sannolikt är svårt att vara en del av högskolevärlden och samtidigt skilja sig för mycket från de villkor som gäller vid andra lärosäten. De kvalitetskrav som ställs för att högskolorna ska få anslag till forskning och utbildning leder sannolikt också till en viss försiktighet med att avvika i allt för stor utsträckning, eftersom stiftelsehögskolornas verksamhet är helt beroende av statens anslag.

Stiftelsekapitalet har bidragit till att trygga och utveckla verksamheten

De båda stiftelsehögskolorna, speciellt Chalmers, har haft goda ekonomiska förutsättningar för att bedriva sin verksamhet. Chalmers stiftelsekapital mer än fördubblades under stiftelsens första fem verksamhetsår som en följd av kapitalmarknadens starka utveckling. Som mest bidrog stiftelsen med 310 miljoner kronor till högskoleverksamheten år 2000. Därefter har den årliga utdelningen minskat i omfattning. År 2011 uppgick utdelningen till drygt 50 miljoner kronor, vilket motsvarade 1,9 procent av högskolans totala intäkter. Vid utgången av 2011 hade Chalmers kvar 80 procent av det ursprungliga stiftelsekapitalet, räknat i fasta priser.

Högskolan i Jönköping har förbrukat huvuddelen av sitt stiftelsekapital. Vid sidan av stiftelsekapitalet har dock högskolan byggt upp ett eget kapital med

¹ Prop. 2009/10:149, bet. 2009/10:UbU:23, rskr. 2009/10:337; prop. 2012/13:30.

hjälp av överskott från verksamheten. Vid utgången av 2011 uppgick det egna kapitalet till 135 miljoner kronor, var av det fasta stiftelsekapitalet utgjorde 50 miljoner kronor. År 2011 uppgick stiftelsens utdelning till högskoleverksamheten till 5 miljoner kronor.

De båda stiftelsehögskolorna har främst använt sitt stiftelsekapital till att finansiera pensionsskulder och köp av fastigheter. Utdelningen från stiftelsekapitalet har i första hand finansierat utveckling av forskning. Avkastningen från stiftelsekapitalet har under senare år haft relativt liten betydelse för verksamhetens totala finansiering.

Stiftelserna har gjort kapitaltillskott till de högskolebolag som forskning och utbildning bedrivs i. Att stiftelserna på detta sätt kunnat stärka ekonomin i högskolebolagen har varit nödvändigt för att trygga den fortsatta verksamheten. Svängningar i ekonomiska villkor riskerar att bli mer kännbara för högskolor som bedrivs i privaträttslig form. Ett statligt lärosäte kan däremot förbruka sitt myndighetskapital utan att detta får några avgörande konsekvenser.

Stiftelsehögskolorna förfogar över ekonomiska överskott

Statliga lärosäten är skyldiga att hålla isär i vilken utsträckning utnyttjade anslagsmedel härstammar från anslag för forskning respektive utbildning. Däremot är det inte reglerat hur ett överskott som förts över till en stiftelsehögskolas eget kapital får användas. Stiftelsehögskolorna kan alltså använda överskott från utbildningsverksamheten till att utveckla sin forskning. Detta kan innebära en konkurrensfördel för i första hand Högskolan i Jönköping, vars verksamhet till stor del finansieras av grundutbildningsmedel. För ett större lärosäte som Chalmers, med en jämnare tilldelning av medel för utbildning respektive forskning, har möjligheten att på detta sätt kunna föra medel mellan grundutbildning och forskning mindre betydelse.

Begränsad finansiering av samverkan och kommersialisering

En mycket liten del av de totala resurser som Stiftelsen Chalmers tekniska högskola och Stiftelsen Högskolan i Jönköping förfogat över sedan bildandet har avsatts för näringslivssamverkan och kommersialisering. Ett exempel på hur stiftelsehögskolornas utökade befogenheter har utnyttjats är generella ekonomiska stöd till teknikparker. Ett annat exempel är avsättning av ägarkapital till bolag och stiftelser som arbetar med kommersialisering av forskningsresultat. Det finns också exempel på att Chalmers har utnyttjat sitt stiftelsekapital för att attrahera externt riskkapital.

Vad gäller kommersialisering av forskningsresultat har statliga lärosäten som förfogar över ett holdingbolag i stort sett samma formella förutsättningar att stödja start och utveckling av företag som befinner sig i initial-

skedet av sin verksamhet. Stiftelsehögskolorna har däremot större möjligheter att finansiera denna verksamhet.

Samma förutsättningar för kompetensförsörjning

I och med att autonomireformen har genomförts finns det inga avgörande formella skillnader mellan stiftelsehögskolornas och de statliga lärosätenas förutsättningar för en effektiv kompetensförsörjning. Löneläget för lärare ligger generellt sett något högre vid stiftelsehögskolorna än vid de statliga lärosäten vi jämfört med. Det går dock inte att dra någon entydig slutsats om att det är stiftelseformen som förklarar löneskillnaden.

Stiftelseformen har nackdelar ur ett statligt perspektiv

Utifrån ett statligt perspektiv har stiftelseformen nackdelar. Staten har inte möjlighet att göra större förändringar av en stiftelsehögskolas verksamhet. Det är stiftelsernas styrelser som avgör vilken verksamhet som kan rymmas inom ramen för stiftelsens stadgar. Om det exempelvis skulle finnas skäl att slå samman en stiftelsehögskola med ett statligt lärosäte har statsmakterna inte befogenhet att driva igenom en sådan förändring. Stiftelsernas ändamålsparagrafer speglar hur högskolelagen såg ut 1994. Det innebär att högskolans uppgift att samverka med det omgivande samhället inte ingår i de ändamål som formulerats för stiftelsehögskolornas verksamhet.

Associationsformen har inte någon större betydelse för statens löpande styrning av lärosätena, eftersom samma system tillämpas för resursfördelning och uppföljning av resultat och kvalitet.

Organisation och redovisningsprinciper skiljer sig åt mellan olika stiftelsehögskolor. Den ekonomiska insynen försvåras av att verksamheten bedrivs i stiftelse och bolagsform. I formell mening finns det förutsättningar för insyn men i praktiken är det svårare att ha överblick över stiftelsehögskolornas finansiella ställning. Även om stiftelsehögskolornas revisorer intygar att den finansiella redovisningen är rättvisande, är innehållet i redovisningen svårt att värdera och relatera till ett jämförbart statligt lärosäte. Detta innebär att det blir svårare att få en helhetsbild av högskolesektorns samlade ekonomiska utveckling.

Stiftelsehögskolornas ekonomiska befogenheter begränsas inte av staten. De kan därmed exempelvis skuldsätta sig i den omfattning de själva önskar. Vidare har utvecklingen på kapitalmarknaden betydelse för stiftelsehögskolornas finansiella ställning. Detta innebär att stiftelsehögskolor är exponerade för större ekonomiska risker än vad statliga lärosäten är. Samtidigt bär staten i praktiken en ekonomisk risk även för stiftelsehögskolornas verksamhet.

1 Inledning

År 1994 ombildades Chalmers tekniska högskola och Högskolan i Jönköping till stiftelser. Inrättandet av två stiftelsehögskolor var en del av 1993 års högskolereform. Reformen syftade till att öka kvaliteten inom högskolan genom att minska den statliga regleringen av lärosätenas verksamhet. Verksamheten i stiftelsehögskolorna bedrivs i privaträttslig regi och därmed gäller inte högskolelagen (1992:1434) och högskoleförordningen (1993:100) för stiftelsehögskolorna.² De två stiftelserna tillfördes sammanlagt 1,7 miljarder kronor från löntagarfondsmedel. Huvudelen av pengarna (1 580 miljoner kronor) tillföll Chalmers tekniska högskola. De två stiftelserna förvaltar stiftelsekapitalet och utser ledningen för de aktiebolag i vilka högskoleverksamheten bedrivs.

I budgetpropositionen för 2012 anger regeringen att det finns skäl att pröva om fler stiftelsehögskolor bör och kan inrättas.³ Regeringen hänvisar till att det framgått, bland annat av flera utredningar, att myndighetsformen i många fall inte är tillräckligt flexibel för lärosätenas skiftande behov. Stiftelsehögskolan är enligt regeringen, en väl beprövad form för högskoleverksamhet i Sverige. I budgetpropositionen angavs följande fördelar med stiftelsehögskolor:

- Det möjliggör för lärosätena att på ett flexibla sätt hantera omvärldsförändringar.
- Det skapas större mångfald inom högskolesektorn genom att stiftelsehögskolorna inte har staten som huvudman.

Av budgetpropositionen framgår att regeringen påbörjat ett arbete i syfte att pröva om några lärosäten skulle kunna ges möjlighet att ombildas från myndigheter till stiftelsehögskolor.

1.1 Statskontorets uppdrag

Statskontoret har fått i uppdrag att för Stiftelsen Chalmers tekniska högskola och Stiftelsen Högskolan i Jönköping i fråga om perioden 1994–2011:

² Indirekt finns dock en koppling till Högskolelagen. I lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina anges att en förutsättning för att utfärda statligt reglerade examina är att utbildningen bedrivs så att den uppfyller de krav som ställs på utbildning i 1 kap. högskolelagen.

³ Prop. 2011/12:1.

- redovisa hur stiftelsekapitalet har använts och förvaltats,
- analysera hur stiftelseformen som sådan påverkat möjligheterna att samverka med näringsliv och andra lärosäten nationellt och internationellt samt hur dessa möjligheter har och skulle kunna ha utnyttjats,
- analysera hur finansieringen av forskningsverksamheten påverkats,
- ur ett kompetensförsörjningsperspektiv belysa möjligheterna att knyta till sig önskad kompetens och redovisa löneläget i jämförelse med statliga universitet och högskolor,
- analysera för- och nackdelar förknippade med stiftelseformen jämfört med myndighetsformen ur ett ekonomiskt och verksamhetsmässigt perspektiv.

Regeringen avser att använda Statskontorets analys i sitt arbete med att utveckla styrningen av universitet och högskolor. Uppdraget i sin helhet finns i bilaga 1.

1.2 Avgränsningar och tolkning av uppdraget

I Statskontorets dialog med Utbildningsdepartementet om hur uppdraget ska tolkas framkom att uppdraget inte ska ses som en utvärdering av om målen för stiftelsereformen har uppnåtts. I stället har departementet velat öka kunskapen om i vilken grad och hur stiftelsehögskolorna har hanterat den ökade frihet som stiftelsereformen innebär. Statskontorets rapport ska därigenom ge underlag för regeringen att pröva om fler stiftelsehögskolor ska bildas.

Statskontoret har tolkat regeringens uppdrag som att det inte ingår att utvärdera vilka effekter stiftelseformen har fått på kvaliteten i utbildningen och forskningen vid stiftelsehögskolorna.

Statskontorets uppdrag innehåller både beskrivande och analyserande delar. Vi ska enligt uppdraget redovisa hur stiftelsekapitalet har använts och förvaltats. I rapporten beskriver vi därför hur stiftelsekapitalet har utvecklats över tid. Vi redovisar också omfattningen och inriktningen på den utdelning som betalats ut till högskoleverksamheten och andra former av ekonomiskt stöd, som kapitaltillskott i koncernbolag, ansvarsförbindelser eller borgensåtaganden och lån inom koncernen. Vi har inte granskat den ekonomiska förvaltningen av stiftelsekapitalet, eftersom Riksrevisionen redovisade en sådan granskning av Chalmers tekniska högskolas kapitalförvaltning 2010.⁴

Statskontoret ska också analysera hur stiftelseformen som sådan påverkat möjligheterna att samverka med näringsliv och andra lärosäten nationellt och internationellt samt hur dessa möjligheter har och skulle ha kunnat ut-

⁴ Riksrevisionen (2010) *Kapitalförvaltning i tider av kraftiga värdeförändringar – En granskning av åtta statligt bildade stiftelser och regeringen som stiftare* (2010:17).

nyttjas. Samverkan med andra lärosäten nationellt och internationellt berörs översiktligt, eftersom vi bedömt att skillnaderna mellan stiftelsehögskolorna och de statliga lärosätena inte är avgörande. Vi avstår från att bedöma om möjligheterna till samverkan skulle ha kunnat utnyttjas på annat sätt.

I uppdraget ingår att ur ett kompetensförsörjningsperspektiv belysa stiftelsehögskolornas möjligheter att knyta till sig önskad kompetens och redovisa löneläget i jämförelse med statliga universitet och högskolor. Utredningsarbetet har inriktats mot att kartlägga hur stiftelsehögskolorna har utnyttjat den frihetsgrad de haft i jämförelse med statliga lärosäten att välja tjänstestruktur och former för rekrytering. Vi har jämfört medellönen för lärare vid stiftelsehögskolor och jämförbara statliga lärosäten. Dessutom har vi kartlagt hur nivån på ersättningen till rektorer och styrelseordförande vid stiftelsehögskolorna förhåller sig till ersättningarna vid statliga lärosäten.

I uppdraget ingår slutligen att vi ska analysera för- och nackdelar förknippade med stiftelseformen jämfört med myndighetsformen ur ett ekonomiskt och verksamhetsmässigt perspektiv. Efter dialog med Utbildningsdepartementet har vi inriktat utredningen mot stiftelseformens konsekvenser för forskning och näringslivssamverkan, det vill säga vi har inte närmare analyserat stiftelseformens betydelse för grundutbildningen.

Både på stiftelsehögskolorna och på de statliga lärosätena har vi intervjuat representanter för ledningarna med undantag för en fackrepresentant vid Chalmers tekniska högskola. Det har inte varit möjligt inom uppdragets tidsram att genom lämplig metod fånga in åsikter som kan sägas vara representativa för lärare och forskare vid stiftelsehögskolorna. Detta gör att vi inte kan uttala oss om hur lärare och forskare anser att stiftelseformens påverkar förutsättningarna för deras arbete. Rapporten har således ett styrperspektiv, det vill säga ledningens perspektiv. Vi har heller inte närmare analyserat på vilka sätt stiftelseformen kan påverka den akademiska friheten eller forskningen och utbildningens kvalitet.

1.3 Definitioner

Chalmers tekniska högskola och Högskolan i Jönköping benämns i rapporten stiftelsehögskolor, även om högskoleverksamheten bedrivs i aktiebolag som stiftelserna äger. Med stiftelsehögskolor avses i rapporten endast Chalmers tekniska högskola och Högskolan i Jönköping som är de lärosäten som nämns i vårt uppdrag. De universitet och högskolor som drivs i myndighetsform benämns statliga lärosäten.

1.4 Statskontorets genomförande av uppdraget

Uppdraget har genomförts under perioden mars till december 2012. Datainsamlingen har skett genom intervjuer och dokumentstudier. Vidare har en statistisk undersökning av löner vid stiftelsehögskolorna och vid jämförbara statliga lärosäten genomförts.

Intervjuer

Statskontoret har inom ramen för uppdraget genomfört drygt 40 intervjuer med företrädare för stiftelsehögskolorna och statliga lärosäten samt andra aktörer med kunskaper inom området som Högskoleverket, Ekonomistyrningsverket, Riksrevisionen, Innovationsstödsutredningen, RISE Research Institutets of Sweden och Innovationsbron.

Vid både Chalmers och Högskolan i Jönköping har vi intervjuat representanter för ledningen, till exempel förvaltningschefen, ekonomichef en och personalchefen. Vid Chalmers intervjuades också vice rektor för samverkan och en representant för facket. Vid Högskolan i Jönköping intervjuade vi också rektorn för hela högskolan och rektorn för den tekniska högskolan.

För att kunna jämföra verksamheten vid stiftelsehögskolorna med verksamheten vid statliga lärosäten har intervjuer genomförts vid tre statliga lärosäten. Mälardalens högskola har valts ut som jämförelse till Högskolan i Jönköping. Kungliga Tekniska högskolan (KTH) har valts ut som jämförelse till Chalmers. Representanter för Göteborgs universitet har intervjuats eftersom lärosätet verkar i samma region som Chalmers och vi kan därmed jämföra deras möjligheter att samverka i regionen. Chalmers och Göteborgs universitet har dessutom erfarenhet av att ha drivit gemensamma institutioner.

En förteckning över vilka personer vi intervjuat finns i bilaga 5.

Intervjuundersökningar

Vidare har två intervjuundersökningar genomförts. Den första intervjuundersökningens syftet var att kartlägga stiftelsehögskolors och statliga lärosätens förutsättningar att ta emot donationer och att arbeta med fundraising. Vi har även försökt kartlägga omfattningen av insamlade och donerade medel. Detta visade sig dock vara svårt att genomföra på grund av att lärosätenas ekonomiska redovisning är utformade på olika sätt.

Vi har intervjuat företrädare för Örebro universitet, Mälardalens högskola, Mittuniversitetet, Luleå tekniska universitet och KTH. Lärosätena har valts ut för att storleken och inriktningen gör att de kan användas som jämförelseobjekt till stiftelsehögskolorna.

Den andra intervjuundersökningens syfte var att undersöka om forskningsinstitut som samverkat med både Chalmers och KTH upplevt någon skillnad i sin samverkan på grund av organisationsformen. Vi har intervjuat representanter för forskningsinstitutet Acreo, Innventia, Swerea och SP Sveriges tekniska forskningsinstitut.

Dokumentstudier

De skriftliga källorna har utgjorts av propositioner och andra förarbeten, regleringsbrev, stiftelsernas stadgar och avtal samt interna styrdokument och årsredovisningar från stiftelsehögskolorna och de statliga lärosätena.

Statistisk undersökning av löneläget

Statistiska centralbyrån (SCB) har för vår räkning genomfört en statistisk undersökning av löneläget vid stiftelsehögskolorna och två jämförelsegrupper, bestående av ett urval av statliga lärosäten. Chalmers jämförs med en grupp bestående av Kungliga Tekniska högskola (KTH), teknisk fakultet vid Luleå tekniska universitet samt Lunds tekniska högskola (del av Lunds universitet). Högskolan i Jönköpings jämförs med en grupp bestående av Mittuniversitetet och Högskolan i Mälardalen.

Kvalitetssäkring

Till projektet har Statskontoret knutit en intern referensgrupp och en extern referensperson som gett synpunkter på utkast av slutrapporten. Chalmers och Högskolan i Jönköping har faktagranskat utkast av kapitel 1–5. Göteborgs universitet, KTH, Mälardalens högskola och Innovationsstödsutredningens utredare har faktagranskat delarna om näringslivssamverkan.

Projektgrupp

Statskontorets uppdrag har genomförts av en projektgrupp bestående av Johan Wockelberg-Hedlund (projektledare), Åsa von Sydow och Maja Rhodin Edlund (praktikant).

1.5 Rapportens disposition

I kapitel 2 beskrivs de mål som angavs för att genomföra stiftelse reformen 1994. Vidare ges en kortfattad beskrivning av de reformer som genomförts för att öka statliga lärosätens självbestämmande över hur verksamheten får bedrivas fram till idag.

I kapitel 3 redogör vi för skillnader i statens styrning av stiftelsehögskolor och statliga lärosäten. Bland annat tar vi upp skillnader i reglering, ansvar och befogenheter, ekonomiskt mandat, förutsättningar för kommersialisering av forskningsresultat samt krav på uppföljning och förutsättningar för granskning.

Kapitel 4 ägnas åt Chalmers och Högskolan i Jönköping. Här beskrivs bland annat deras verksamhet, organisation, beslutsstruktur, möjligheter till strategisk styrning, kompetensförsörjning samt stiftelsekapitalets utveckling och användning.

I kapitel 5 analyserar vi stiftelse reformens betydelse för statens styrning och vilken betydelse stiftelse reformen har haft för stiftelsehögskolornas interna organisering, styrning, kompetensförsörjning, ekonomiska förutsättningar och samverkansmöjligheter.

I kapitel 6 redovisas Statskontorets slutsatser.

2 Reformerna för ökat självstyre

De senaste decennierna har olika reformer genomförts för att öka de statliga lärosätenas självständighet gentemot staten. Det har främst handlat om regeländringar för att öka lärosätenas möjligheter att besluta hur den egna verksamheten ska styras och organiseras. Sammantaget har detta gjort att de formella skillnaderna mellan stiftelsehögskolorna och de statliga lärosätenas förutsättningar att organisera sin verksamhet har minskat avsevärt.

I detta kapitel redovisas översiktligt hur statsmakternas beslut att inrätta två stiftelsehögskolor 1994 förhåller sig till andra reformer som statsmakterna genomfört för att öka universitetets och högskolors självstyre.

2.1 Syftet med stiftelsereformen

Bildandet av stiftelsehögskolorna Chalmers tekniska högskola och Högskolan i Jönköping 1994 ingick i 1993 års högskolereform. Reformen syftade till att göra universitet och högskolor mer autonoma och fria från statligt inflytande. Stora delar av reformen fokuserade på att decentralisera beslut, ansvar och befogenheter till varje enskilt lärosäte. Vidare infördes en prestationsbaserad resurstilldelning som innebär att lärosäten får konkurrera om studenter och resurser. Genom att öka universitetets och högskolors frihet skulle kvaliteten på forskning och utbildning höjas.

Att inrätta stiftelsehögskolor beskrevs som en del i strukturförändringen av den statliga styrningen av universitet och högskolor. Regeringen konstaterade att stiftelsehögskolorna fick större frihet att planera och organisera verksamheten än de statliga lärosätena i och med att högskolelagen och högskoleförordningen inte gäller för stiftelsehögskolor.⁵

Genom att överföra några statliga lärosäten till stiftelseform bedömde regeringen att utvecklingen av den samlade högskolesektorn skulle gynnas. Fördelarna skulle bland annat bli följande:

- Ökad mångfald i institutionella former – bedömdes vara ett starkt redskap för att främja den dynamik och den flexibilitet som i större utsträckning behövs i framtiden.
- Stimulans för kvalitet och effektivitet – bedömdes kunna uppnås genom mer flexibla organisatoriska villkor och ökad konkurrens mellan olika organisationsformer.

⁵ Prop. 1992/93:231, bet. 1992/93:UbU18, rskr. 1992/93:405.

- Säkerställd frigörelse från staten – stiftelseformen gör att det alltid kommer att finnas en fristående referens som kan jämföras med högskolor med annat huvudmannaskap.

2.2 Reformen som ökat de statliga lärosätenas självbestämmande sedan 1993

I propositionen Högskolans ledning, lärare och organisation från 1997 underströks värdet av lärosätenas självständighet. Regeringen bedömde att de förslag som lämnades i propositionen skulle göra lärosätena mer självständiga gentemot statsmakterna.⁶ Förändringen innebar bland annat att lärosätena fick rätt att själva bestämma vilka fakultetsnämnder de ville ha.

År 2001 fattade riksdagen beslut om propositionen Den öppna högskolan.⁷ I propositionen betonades olika områden där lärosätena själva borde utveckla sina profiler. Syftet var att uppnå en breddad rekrytering, en vidgad samverkan med det omgivande samhället och en anpassning av undervisningsutbudet till studenternas föränderliga efterfrågan.

Riksdagens beslut 2007 om propositionen Frihet att välja – ett ökat inflytande för universitet och högskolor när styrelseledamöter utses, syftade till att minska det politiska inflytandet över vilka som utses i lärosätenas styrelser.⁸

I 2008 års proposition för forsknings- och innovationspolitiken 2009–2012 angav regeringen att lärosätenas basanslag för forskning skulle förstärkas. Syftet var bland annat att ge lärosätena ökade möjligheter att styra inriktningen på den egna forskningsverksamheten.⁹ Indelningen av basanslaget för forskning i anslagsposter för olika vetenskapsområden avskaffades och lärosätena fick full frihet att omfördela anslag för forskning mellan olika områden. Vidare får basanslaget för forskning numera också användas till att samfinansiera externt finansierad forskning.

Riksdagen beslutade i juni 2010 om propositionen En akademi i tiden – ökad frihet för universitet och högskolor. Reformen, som brukar benämnas Autonomireformen, har inneburit att statsmakterna genomfört långtgående avregleringar när det gäller organisation och läraranställningar.¹⁰ Utöver de regler som gäller för hur styrelse och rektor utses får lärosätena nu själva bestämma över sin interna organisation.

Tidigare reglerades att universitet och högskolor med rätt att utfärda examina på forskarnivå skulle ha minst en fakultetsnämnd. Nämnden skulle bland annat ansvara för forskning, utbildning på forskarnivå och utbildning

⁶ Prop. 1996/97:141, bet. 1997/98:UbU3, rskr. 1997/98:12.

⁷ Prop. 2001/02:15, bet. 2001/02:UbU4, rskr. 2001/02:98.

⁸ Prop. 2006/07:43, bet. 2006/07:UbU11, rskr. 2006/07:122.

⁹ Prop. 2008/09:50, bet. 2008/09:UbU4, rskr. 2008/09:160.

¹⁰ Prop. 2009/10:149, bet. 2009/10:UbU:23, rskr. 2009/10:337.

på grundnivå och avancerad nivå, om inte universitetet eller högskolan inrättar särskilda organ för utbildning på dessa nivåer. Denna reglering togs bort. Istället infördes ett krav på att vissa beslut ska fattas av personer med vetenskaplig eller konstnärlig kompetens. Det gäller sådana beslut som kräver en bedömning av uppläggning, genomförande av eller kvalitet i utbildningen. Det gäller också beslut om organisation av eller kvalitet i såväl forskningen som det konstnärliga utvecklingsarbetet.

Regleringen av läraranställningar har minskat i och med reformen. I högskolelagen anges att det för utbildning och forskning ska finnas professorer och lektorer anställda som lärare. Därutöver får lärosätena själva bestämma vilka kategorier av lärare som ska anställas och vilka möjligheter till befordran det ska finnas för lärarna. Vidare har flera särskilda regler i högskoleförordningen om tidsbegränsade anställningar tagits bort.

Vissa grundläggande bestämmelser finns kvar om hur grundutbildning ska bedrivas, men detaljregleringen har minskat jämfört med i tidigare.

I propositionen gjorde regeringen bedömningen att vissa av de ekonomiadministrativa bestämmelserna som gäller för statliga lärosäten behöver anpassas till de särskilda förhållanden som gäller inom utbildning och forskning. I syfte att bättre anpassa de ekonomiadministrativa regelverken till lärosätenas särskilda behov och förutsättningar avsåg regeringen bland annat att se över möjligheterna för universitet och högskolor att:

- i ökad utsträckning ta emot donationsegendom,
- välja hur en anläggningstillgång ska finansieras,
- kunna delta i föreningar, bolag och andra rättssubjekt,
- tillskjuta medel till holdingbolag genom att föra donationsmedel vidare till bolagen,
- ta emot vinstutdelning från holdingbolag.

Forsknings och innovationspolitikens inriktning 2013–2016

I oktober 2012 överlämnade regeringen en proposition för forsknings- och innovationspolitikens utformning 2013–2016.¹¹ Regeringen anser att en kraftfull satsning bör göras på att höja nivån på statens anslag till forskning. I ökad utsträckning bör forskningsmedel fördelas utifrån kvaliteten på lärosätenas forskning. För att skapa starkare ekonomiska incitament för lärosätena att samverka bör även prestation och kvalitet i samverkan och nyttiggörande värderas och få betydelse för resurstilldelningen.

Innovationsstödjande verksameters roll bör enligt regeringens mening utvecklas. Vidare bör länkarna till de offentliga kapitalförsörjningsaktörerna stärkas för att skapa ett effektivt system för kommersialisering. Regeringen

¹¹ Prop. 2012/13:30.

föreslår att satsningar bör göras på innovationskontor och forskningsinstitut. Under 2013 bör möjligheten för universitet och högskolor att använda sina anslag för forskning och forskarutbildning, även för samverkan och nyttiggörande av forskningsbaserad kunskap, ses över.

2.3 Ökat självstyre innebär mer uppföljning, kvalitetsgranskning och utvärdering

I högskolelagen anges att universitet och högskolor ska anpassa verksamheten så att en hög kvalitet nås, så väl i utbildningen som i forskningen och det konstnärliga utvecklingsarbetet. Inom akademien finns vedertagna processer för att kvalitetssäkra verksamheten. Denna kvalitetssäkring utgår från akademiska ideal och professionella normer som är internationellt etablerade. En kontinuerlig kvalitetsprövning görs av både forskningsresultat och enskilda forskares insatser genom så kallad sakkunniggranskning när forskningsresultat ska publiceras, när forskningsbidrag ska beviljas och inför lärosätenas beslut om tjänstetillsättningar. Utbildningsresultat kvalitetssäkras i samband med att studenter och forskarstuderande examineras. Lärosätenas interna kvalitetssäkring kan också inkludera andra aktiviteter, exempelvis interna utvärderingar och kursutvärderingar.

Högskoleverket har till uppgift att ansvara för att högskoleutbildningen kvalitetssäkras genom kvalitetsutvärdering av utbildning på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. Högskoleverket prövar också tillstånd att utfärda examina. Verket har även till uppgift att följa upp hur högskolans verksamhet utvecklas som helhet.

Regeringen har som mål att utbildning och forskning vid universitet och högskolor ska hålla en internationellt sett hög kvalitet och bedrivas effektivt. För att dessa mål ska kunna nås har universitet och högskolor fått ökad handlingsfrihet att utforma sin verksamhet utifrån omvärldens krav. Med en ökad handlingsfrihet följer ett större ansvar för lärosätets ledning. Parallellt med att de statliga lärosätenas självbestämmande har ökat har statsmakterna utvecklat systemet för kvalitetssäkring av lärosätenas verksamhet. Regeringen har slagit fast att statens roll främst bör vara att följa upp utbildningarnas kvalitet, resurseffektivitet och rättssäkerhet.¹² I princip tillämpas samma system för uppföljning, utvärdering och kvalitetssäkring av utbildning och forskning vid stiftelsehögskolorna som vid de statliga lärosätena.¹³

¹² Prop. 2011/12:133, bet. 2011/12:UbU22, rskr. 2011/12:278.

¹³ Den 1 januari 2013 kommer myndighetsstrukturen inom högskolesektorn att förändras. Verksamheterna vid de tre myndigheterna Högskoleverket, Verket för högskoleservice och Internationella programkontoret för utbildningsområdet kommer att föras över till två nya myndigheter. Syftet är att den verksamhet som bedrivs vid myndigheterna ska renodlas i den nya myndighetsorganisationen och att verksamheten ska bli effektivare.

2.4 Sammanfattning

De senaste decennierna har olika reformer genomförts för att öka lärosätenas självständighet gentemot staten. Bildandet av stiftelsehögskolorna 1994 var ett led i detta. Därefter har ett flertal regeländringar genomförts för att öka lärosätenas möjligheter att besluta om hur den egna verksamheten ska styras och organiseras. Dessa regeländringar har gjort att de formella skillnaderna mellan stiftelsehögskolornas och de statliga lärosätenas förutsättningar att organisera sin verksamhet har minskat avsevärt.

Parallellt med att de statliga lärosätenas självbestämmande har ökat har statsmakterna utvecklat systemet för kvalitetssäkring av lärosätenas verksamhet. I princip tillämpas samma system för kvalitetssäkring av utbildning och forskning vid stiftelsehögskolorna som vid de statliga lärosätena.

I den senaste forsknings- och innovationspropositionen föreslår regeringen att forskningsmedel i ökad utsträckning bör finansieras utifrån den kvalitet som lärosätena uppnår i sin forskning. För att skapa starkare ekonomiska incitament för lärosätena att samverka bör även prestation och kvalitet i samverkan och nyttiggörande värderas och få betydelse för resurstilldelningen. Under 2013 bör möjligheten för universitet och högskolor att använda sina anslag för forskning och forskarutbildning, även för samverkan och nyttiggörande av forskningsbaserad kunskap, ses över.

3 Statens styrning av stiftelsehögskolor och statliga lärosäten

I detta kapitel beskrivs skillnader i hur verksamheten vid stiftelsehögskolor och statliga lärosäten regleras. Skillnaderna i reglering har minskat i och med de olika reformer som genomförts i syfte att öka högskolornas autonomi. De större skillnader som kvarstår kommer främst av att stiftelsehögskolorna inte lyder under förvaltningslagen och det statliga ekonomiadministrativa regelverket.

3.1 Vad innebär det att vara en stiftelse?

Stiftelser används främst för att skydda eller avskilja medel för ett visst syfte. I stiftelselagen (1994:1220) ges följande definition av en stiftelse: ”En stiftelse bildas genom att egendom enligt förordnande av en eller flera stiftare avskiljs för att varaktigt förvaltas som en självständig förmögenhet för ett bestämt ändamål”.

Den grundläggande formella skillnaden mellan stiftelsehögskolor och statliga lärosäten är att stiftelsehögskolorna inte är en integrerad del av staten. Stiftelsehögskolorna är juridiska personer, vilket innebär att en stiftelsehögskola har egen rättskapacitet och kan förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter. De statliga lärosätena är inte juridiska personer och saknar således egen rättskapacitet. Det innebär att statliga lärosäten endast kan förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter i egenskap av att vara en del av staten som rättssubjekt, och att deras befogenheter i detta avseende bygger på bemyndiganden i lag eller förordning.

En stiftelse har ingen ägare utan är en självägande förmögenhetsmassa. Stiftelseförordnandet och det ändamål som anges där styr förvaltningen av en stiftelses angelägenheter. De statliga lärosätena, som är statliga förvaltningsmyndigheter, styrs genom lagar, förordningar och andra regeringsbeslut. I första hand är det högskolelagen och högskoleförordningen som styr verksamheten.

3.1.1 Stiftelsehögskolornas stadgar

Det grundläggande styrdokumentet för stiftelsehögskolornas verksamhet är deras stadgar. Där anges att stiftelserna¹⁴ ska verka för att utbildning och

¹⁴ Stiftelsen Högskolan i Jönköping respektive Stiftelsen Chalmers tekniska högskola.

forskning bedrivs på en internationellt hög nivå och att detta ska ske genom ett effektivt resursutnyttjande. I stadgarna regleras även hur stiftelsekapitalet får användas, hur stiftelsens styrelse utses och hur beslut där fattas, hur stiftelsen företräds, hur revision av verksamheten ska genomföras och vad som ska gälla vid upplösning. I stadgarna för Stiftelsens Högskolan i Jönköpings regleras även hur rektorn utses och rektorns roll.

I propositionen¹⁵ som låg till grund för bildandet av stiftelserna angav regeringen att delar av universitetens Magna Charta,¹⁶ som fastställer principerna för autonoma universitet, bör föras in i stiftelseförordningarna. I stiftelsernas stadgar anges bland annat att frihet i forskning och utbildning ska vara en grundläggande princip för verksamheten och att denna ska säkerställas genom delaktighet och ansvar för dem som deltar i utbildning och forskning. Verksamheten ska vidare i intellektuellt avseende vara politiskt, ideologiskt och ekonomiskt oberoende. Verksamheten ska organiseras så att studenternas önskemål kan framföras och deras erfarenheter tas tillvara.

3.1.2 Verksamheten bedrivs i aktiebolagsform

När stiftelsehögskolorna bildades gjordes bedömningen att stiftelseformen var mer lämpad för att utöva ägarrollen, medan aktiebolagsformen ansågs vara en lämpligare driftform för den egentliga högskoleverksamheten.¹⁷ Därför valdes en organisationsstruktur där stiftelsernas verksamhet bedrivs genom helägda dotterbolag. Därigenom skulle säkerställas att stiftelsehögskolorna blev varaktigt autonoma, samtidigt som kraven på en tydlig rollfördelning och en effektiv drift av högskolorna säkerställdes.

Stiftelserna bedriver därför högskoleverksamheten¹⁸ i aktiebolagsform genom helägda dotterbolag. Det innebär att både stiftelselagen och aktiebolagslagen (2005:551) är tillämpliga och reglerar stiftelsehögskolorna.

Aktiebolagslagen innehåller grundläggande regler om bolagets organisation, beslutsformer, ansvarsfördelning, insyn och kontroll. Som ägare styr Stiftelsen Högskolan i Jönköping och Stiftelsen Chalmers tekniska högskola sina dotterbolag genom beslut på bolagsstämmor:

- Bolagsordningen beslutas av bolagsstämman. Bolagsordningen är bolagets grundförfattning och anger ramarna för bolaget och dess verksamhet. I bolagsordningens ändamålsparagraf anges syftet med bolagets verksamhet och bolagets verksamhet beskrivs.

¹⁵ Prop. 1992/93:231, bet. 1992/93:UbU18, rskr. 1992/93:405.

¹⁶ Universitetens egna Magna Charta fastställdes av Europas universitet i samband med firandet av Bolognauniversitetets 900-årsjubileum 1988.

¹⁷ Prop. 1992/93:231, bet. 1992/93:UbU18, rskr. 1992/93:405, s. 21.

¹⁸ Utbildnings- och forskningsverksamhet samt samverkansuppgiften.

- Ägaren utser styrelseledamöter vid bolagsstämma. Ägaren kan när som helst och med kort varsel kalla till extra bolagsstämma för att ändra sammansättningen i styrelsen.
- Vid bolagsstämman kan särskilda anvisningar från ägaren, så kallad ägardirektiv, till styrelsen beslutas. Styrelsen är skyldig att följa dessa.
- Bolagsstämman beslutar om fastställande av bolagets resultat- och balansräkningar, om resultatdisposition samt om ansvarsfrihet för styrelsens och verkställande direktörens förvaltning av bolaget.

3.2 Stiftelsehögskolorna styrs genom avtal

3.2.1 Svårt att ändra ändamålet för en stiftelses verksamhet

Stiftelsehögskolorna är egna rättssubjekt, och deras relation till staten är till stor del privaträttslig. Förhållandet till staten kan regleras genom lag, men endast under vissa förutsättningar genom förordning. Som stiftare har staten fastställt stiftelsernas stadgar och därmed de grundläggande ramarna för stiftelsernas verksamhet, bland annat ändamål för verksamheten och hur förvaltningen ska gå till.

Det finns större möjligheter att ändra stadgarna i stiftelser som inrättats av staten än vad det finns att ändra stadgar i andra stiftelser. Regeringen har till exempel möjlighet att ändra föreskrifter om:

- hur förmögenheten ska vara placerad,
- hur styrelseledamöter ska utses och entledigas,
- villkor för arvoden till styrelsen
- stiftelsens räkenskaper, redovisning och revision.

När det gäller en stiftelses ändamål gäller samma regler för statliga stiftelser som för övriga stiftelser. Föreskrifter som gäller en stiftelses ändamål får ändras, upphävas eller i särskilt fall åsidosättas om det finns synnerliga skäl. Vid en ändring av föreskrifter om stiftelsens ändamål ska så långt som möjligt beaktas vad som kan antas ha varit stiftarens avsikt.

Stiftelsehögskolornas stadgar har ändrats vid ett tillfälle. Ändringen trädde i kraft i januari 1997 och innebär att det numera är regeringen som utser och entledigar samtliga ledamöter i stiftelsernas styrelser, förutom rektor och de ledamöter som utses av lärarna och av studenterna. Dessförinnan hade regeringen inget formellt inflytande över vilka som valdes till stiftelsernas styrelser.

3.2.2 Avtal

Regeringen styr stiftelsehögskolorna genom att teckna avtal med dem. Avtalen med Chalmers och Högskolan i Jönköping följer samma struktur.

Långsiktiga avtal

I långsiktiga avtal, så kallade ramavtal, regleras grundläggande förhållanden i den verksamhet som stiftelsehögskolorna ska bedriva. Avtalen tecknas i femtonårsperioder, som förlängs såvida avtalet inte har sagts upp minst två år före avtalsperiodens slut. Det nuvarande avtalet gäller fram till den 30 juni 2024. Det huvudsakliga syftet anges vara att garantera stiftelsehögskolorna konkurrensneutralitet i förhållande till statliga lärosäten. Staten åtar sig att ge stiftelsehögskolorna sådana förutsättningar att verka, som i allt väsentligt är lika gynnsamma, som de som gäller för statliga lärosäten. Kravet på konkurrensneutralitet innebär även att inga författningshinder ska finnas för stiftelsehögskolorna att få anslag, bidrag och uppdrag från statliga myndigheter på samma villkor som gäller för de statliga lärosätena.

Ersättningen till stiftelsehögskolorna ska följa samma principer som gäller för statliga lärosäten, så länge stiftelsehögskolorna kan visa att kvaliteten på deras verksamhet är likvärdig. Stiftelsehögskolorna är skyldiga att visa att verksamheten håller jämförbar kvalitet genom att delta i nationella och internationella utvärderingar. Om kvaliteten inte lever upp till de krav som ställs på lärosätet, kan högskolan förlora examensrätten och därmed också möjligheten att få medel för utbildning från staten.

I ramavtalen regleras vidare ekonomiska villkor som rör stiftelsehögskolornas rätt att ta ut avgifter för utbildning, hur stiftelsehögskolorna ska betala mervärdesskatt och skyldigheter vad gäller redovisning, revision, uppföljning och statistik. En tvist mellan staten och en stiftelsehögskola avgörs genom skiljeförfarande.

Forsknings- och utbildningsuppdrag regleras i ettåriga avtal

I ettåriga avtal regleras vad stiftelsehögskolorna ska göra under kommande år.¹⁹ De ettåriga avtalens innehåll liknar de regleringsbrev som regeringen beslutar om för statliga lärosäten när det gäller forsknings- och utbildningsuppdrag samt tillhörande ekonomiska villkor. I avtalen regleras bland annat:

- takbelopp för utbildning, det vill säga den högsta ersättning som stiftelsehögskolan kan få - för utbildning på grundnivå och avancerad nivå – och hur ersättningen ska beräknas,
- omfattningen av ersättningen för forskning och utbildning på forskarnivå under året,
- vad som ska gälla för kvaliteten på stiftelsehögskolornas verksamhet och hur kvalitetsarbetet ska bedrivas,

¹⁹ Inför bildandet av stiftelsehögskolorna slöts även överlåtelseavtal som reglerade ansvarsfördelningen mellan staten och stiftelserna för vissa frågor, bl.a. stiftelsernas ansvar för anställningar och de anställdas pensioner.

- vad stiftelsehögskolan ska redovisa och återrapporera till regeringen om verksamhetens resultat, intäkter och kostnader,
- stiftelsernas arbete med att främja internationalisering, jämställdhet och en breddad rekrytering i sin verksamhet,
- stiftelsernas skyldighet att teckna personskadeförsäkringar för studenterna.

Chalmers och Högskolan i Jönköping är organiserade på olika sätt. Detta har betydelse för vem det är som tecknar avtal med staten. Vid Högskolan i Jönköping tecknar Stiftelsen Högskolan i Jönköping samtliga avtal med staten. För Chalmers gäller att det är stiftelsen och högskolebolaget som tecknar de långsiktiga avtalen med staten medan det endast är högskolebolaget som sluter de ettåriga avtalen med staten.

3.3 Ledningens ansvar och befogenheter

Regeringen utser ordförande och samtliga ledamöter i styrelserna för Stiftelsen Chalmers tekniska högskola och Stiftelsen Högskolan i Jönköping, förutom rektor, och en ledamot som utses av lärarna och en ledamot som utses av studenterna vid stiftelsehögskolorna. De två styrelserna har, på uppmaning av Utbildningsdepartementet, under senare år lämnat förslag till regeringen på vem som bör utses till styrelseordförande och vilka som bör utses som styrelseledamöter.

Beslut i stiftelsernas styrelser fattas med enkel majoritet, utom i frågor som gäller ansökan om permutation av stiftelseförordnandet eller genomförandet av en ändring i enlighet med ett permutationsmedgivande. Då krävs att samtliga ledamöter utom en är eniga om beslutet. Detsamma gäller ändringar i bolagsordningarna för högskolebolagen som avser den verksamhet som bolagen ska bedriva.

Regeringen utser ordförande och ledamöter i statliga lärosätens styrelser, förutom ledamöter som utses av lärare och studenter.²⁰ En skillnad mellan stiftelsehögskolor och statliga lärosäten är att regeringen anställer rektorerna för statliga lärosäten. Vid stiftelsehögskolorna är det däremot styrelsen för Stiftelsen Högskolan i Jönköping respektive styrelsen för Chalmers tekniska högskola AB som utser rektor.

Vid statliga lärosäten finns endast en styrelse. Vid stiftelsehögskolorna finns dels en styrelse för stiftelsen, dels styrelser för de dotterbolag i vilka utbildnings- och forskningsverksamheten bedrivs. Vid Chalmers finns två styrelser, medan det finns sex styrelser vid Högskolan i Jönköping.

²⁰ Styrelsen för ett statligt lärosäte ska, enligt högskoleförordningen, bestå av ordförande och fjorton andra ledamöter. Rektorn ingår i styrelsen. Lärarna har rätt att vara representerade med tre ledamöter i styrelsen. Detsamma gäller studenterna. Regeringen utser övriga ledamöter.

Stiftelsehögskolornas dotterbolag lyder under aktiebolagslagens ansvarsregler vilket innebär att styrelseledamöter och verkställande direktör under vissa förutsättningar kan hållas ekonomiskt ansvariga för de beslut de fattar. Några särskilda regler om ekonomiskt ansvar för styrelseledamöter i myndighetsstyrelser finns inte. En myndighetsstyrelse kan inte entlediga en myndighetschef på det sätt som kan ske i en bolagsstyrelse.²¹

3.4 Skillnader i reglering

3.4.1 Stiftelsehögskolorna omfattas inte av högskolelagen och högskoleförordningen

Stiftelsehögskolorna omfattas inte av högskolelagen och högskoleförordningen utan styrs av sina stadgar, aktiebolagslagen och i viss mån genom avtal med staten. Indirekt finns dock en koppling till högskolelagen. Stiftelsehögskolorna omfattas nämligen av lagen om tillstånd att utfärda vissa examina. I denna lag anges att tillstånd att utfärda statligt reglerade examina förutsätter att utbildningen bedrivs så att den uppfyller de krav som ställs på utbildning i 1 kap. högskolelagen. Det innebär bland annat att de krav som ställs på statliga lärosäten i högskolelagen när det gäller utbildningens kvalitet är tillämpliga även för stiftelsehögskolorna.

Betydelsen av att stiftelsehögskolorna inte omfattas av högskolelagen och högskoleförordningen har minskat sedan 1994, eftersom detaljregleringen av hur statliga lärosätens verksamhet ska bedrivas har minskat. Nedan beskrivs översiktligt vilka skillnader som finns i regleringen av stiftelsehögskolors och statliga lärosätens organisering, beslutsstruktur, former för anställning av lärare och forskare samt antagning av studenter.

Villkor för organisering och beslutsstruktur

Sedan 1 januari 2011, då autonomireformen genomfördes, har statliga lärosäten i stort sett samma möjligheter som stiftelsehögskolor att besluta hur den egna verksamheten ska organiseras och hur olika beslut ska fattas. För statliga lärosäten gäller, enligt högskolelagen, att vissa beslut ska fattas av personer med vetenskaplig eller konstnärlig kompetens.²² Det gäller om besluten kräver en bedömning av:

- uppläggnig, genomförande eller kvalitet i utbildningen,
- organisation av eller kvalitet såväl i forskningen som i det konstnärliga utvecklingsarbetet.

²¹ Finansdepartementet (2008) *Effektiv styrelse – Vägledning för statliga myndighetsstyrelser*.

²² Om bedömningen ska göras av en grupp av personer ska majoriteten av personerna i gruppen ha vetenskaplig eller konstnärlig kompetens. Enligt högskolelagen får dock styrelsen, om det finns särskilda skäl, besluta att sådan majoritet inte behövs.

Före den 1 januari 2011 fanns ett krav på att statliga högskolor, med rätt att utfärda examina på forskarnivå skulle ha en fakultetsnämnd som fattade vissa beslut.

Aktiebolagslagen anger inte hur bolag ska organiseras under den verkställande direktören. Chalmers och Högskolan i Jönköping har gjort olika tolkningar av vilken möjlighet aktiebolagslagen i praktiken ger rektor som vd att delegera beslutsmyndighet till kollektiva organ. Enligt Högskolan i Jönköping är detta fullt möjligt. Chalmers har däremot gjort tolkningen att det, för Chalmers tekniska högskola AB, finns vissa hinder i detta avseende. Detta eftersom kollektivt beslutsfattande påverkar förutsättningarna för ansvarsutkrävande.

Chalmers menar att ansvar inte kan utkrävas från en grupp i sig, utan förutsätter att det för person i gruppen kan styrkas att denne har varit försumlig eller handlat med uppsåt. Ett bolags organisation ska säkerställa en beslutsprocess med funktioner för oberoende tillsyn och granskning. Men ett bolags ledning kan inte delegera ansvaret att utöva tillsyn över verksamheten. Enligt Chalmers innebär en otydlighet i möjligheten att utkräva ansvar en risk för att styrelse och vd inte uppfyllt sin tillsynsplikt enligt lagstiftningen. Det har fått till konsekvens att fakultetsnämnd, institutionsstyrelser och liknande organ har en rådgivande roll vid Chalmers (se 4.2.3). Vid Högskolan i Jönköping fattas vissa beslut av kollektiva organ, dock ej beslut om medelsfördelning (se avsnitt 4.4.3)

Anställning av lärare

Stiftelsehögskolorna har haft möjlighet att själva välja anställningsförfarande och vilka kategorier av lärare som ska anställas vid högskolan sedan de bildades 1994. Sedan 1 januari 2011 har statliga lärosäten och stiftelsehögskolor i praktiken motsvarande möjligheter. Ett statligt lärosätes beslut om anställning kan överklagas till Överklagande nämnden för högskolan. Motsvarande möjlighet finns inte att överklaga stiftelsehögskolors anställningsbeslut.

Tidigare fanns en detaljerad reglering av vilka lärarkategorier som fick finnas vid de statliga lärosätena. Nu är tre anställningar reglerade för lärosätena, professorer, lektorer och meriteringsanställningar. Därutöver bestämmer varje lärosäte själv vilka kategorier av lärare som ska anställas och vilka behörighetskrav och bedömningsgrunder som ska gälla vid anställning.

När en professor ska anställas bör statliga lärosäten hämta in sakkunnigutlåtande om de sökandes skicklighet, om det inte är uppenbart obehövt för att skickligheten ska kunna prövas. Vid beslut om anställning av andra lärare får lärosätena själva besluta om hur beredningen av sådana ärenden ska gå till inom ramen för bestämmelser som gäller för alla myndigheter, till exempel anställningsförordningen (1994:373).

Enligt anställningsförfordningen ska en myndighet som avser att anställa en arbetstagare på något lämpligt sätt informera om det. När en professor ska anställas kan statliga lärosäten göra undantag från detta krav. En professor får, enligt högskoleförfordningen, kallas till en anställning utan att lärosätet behöver informera om detta. Det krävs dock att en sådan anställning är av särskild betydelse för en viss verksamhet vid lärosätet.

Möjlighet till tidsbegränsade anställningar

Möjligheten för en arbetsgivare att anställa arbetstagare under en tidsbegränsad period regleras i lagen (1982:80) om anställningsskydd. Undantag från denna lag får meddelas i annan lag eller förordning eller i kollektivavtal. Stiftelsehögskolorna har tecknat kollektivavtal som ger dem möjligheter till tidsbegränsade anställningar av lärare.²³ Chalmers har till exempel möjlighet att tidsbegränsat anställa lärare för meritering (doktor och forskarassistent).²⁴ Detsamma gäller andra lärartjänster, exempelvis konstnärlig professor, adjungerad professor, gästlärare, gästprofessor och biträdande tekniklektor.

Högskoleförfordningen gav tidigare statliga lärosäten större möjligheter till tidsbegränsade anställningar av lärare än vad stiftelsehögskolorna hade. Den 1 januari 2011 ändrades förordningen så att möjligheten till tidsbegränsade anställningar minskade. Högskoleförfordningen ger nu statliga lärosäten möjlighet att tidsbegränsat anställa lärare för meritering under som längst en fyraårsperiod. Dessutom finns möjlighet till tidsbegränsade anställningar av lärare inom konstnärlig verksamhet, adjungerade professorer och gästprofessorer.

Antagningsregler

De statliga lärosätenas antagningsregler finns i högskolelagen, högskoleförfordningen och i myndighetsföreskrifter. Motsvarande detaljerade regler finns inte i stiftelsehögskolornas avtal med staten. Stiftelsehögskolorna ansvarar själva för utformningen av sina behörighets- och urvalsregler vid antagning av studenter. De ska dock beakta de allmänna kraven i 1 kap. högskolelagen och avtalen med staten.

3.4.2 Beslut kan inte överklagas externt

Förvaltningslagen (1986:223) gäller inte för stiftelsehögskolorna. Det innebär bland annat att beslut som dessa högskolor fattar inte kan överklagas på samma sätt som myndighetsbeslut. Vid stiftelsehögskolorna finns rutiner för

²³ Stiftelsehögskolorna är frivilliga medlemmar av Arbetsgivarverket. Chalmers tecknade avtal om löne- och anställningsvillkor för arbetstagare inom Chalmers tekniska högskola AB i juli 1994. Chalmers är bundet av de centrala ramavtalen (RALS) som avser löner och pensionsvillkor (PA 03).

²⁴ Doktorer förordnas under 2 år och forskarassistenter under 2+2 år, se Arbetsordning för undervisande och forskande personal vid Chalmers, daterad 2006-06-29 (senast reviderad 2012-06-18).

att internt överpröva vissa beslut, till exempel genom att beslut överprövas av en särskild nämnd eller genom att beslut kan överprövas av rektor eller styrelsen. Om en enskild inte är nöjd med ett beslut, har han eller hon formellt rätt att föra en civilrättslig talan.

3.4.3 Studenternas rättssäkerhet

Högskoleverket konstaterade 2008 att studenterna hos enskilda utbildningsanordnare har sämre rättsliga förutsättningar än studenter vid statliga lärosäten att hävda sina rättigheter hos oberoende instanser utanför utbildningsanordnarna.²⁵ Studenter vid Chalmers och Högskolan i Jönköping har endast rätt att överklaga beslut om begäran om utlämnande av allmänna handlingar. Sådana beslut kan överklagas till kammarrätten. Vidare finns möjlighet för studenter att få vissa beslut överpröva internt inom högskolan.

Högskoleverkets rapport visar att studenterna i de flesta fall är hänvisade till civilrättsliga processer om man inte kan komma överens. Detta behöver inte innebära en sämre rättssäkerhet, men i praktiken kan det vara svårare för en student att väcka talan mot en högskola än att överklaga högskolans beslut till Överklagandenämnden för högskolan eller göra en anmälan till Högskoleverket. Det beror inte minst på de kostnader som kan uppstå för studenten vid en civilrättslig process. Högskoleverket menar dessutom att studenterna ofta inte är medvetna om att det offentliga regelverket inte gäller för dem. Detta blir inte klart för studenterna förrän de vänder sig till exempelvis Högskoleverket och då får veta att de regler de vill åberopa inte är tillämpliga på deras högskolor. Högskoleverket ansåg därför att studenter borde ha samma grundläggande rättsskydd oavsett om högskolan är offentlig eller enskild.

3.4.4 Offentlighetsprincipen gäller

När stiftelsehögskolorna bildades angav regeringen att bestämmelser som syftade till viss offentlig insyn borde tas in i såväl bolagsordningen som i de ramavtal som staten skulle sluta med parterna. Stiftelsernas stadgar innehåller en punkt om att stiftelsen och dess bolag ska eftersträva en så långtgående öppenhet som möjligt. Vidare har offentlighets- och sekretesslagen kompletterats med en bestämmelse som innebär att rätten att ta del av allmänna handlingar hos en myndighet i tillämpliga delar också ska gälla bland annat Chalmers och Högskolan i Jönköping. Stiftelsehögskolorna ska även tillämpa arkivlagen.

För anställda i ett dotterbolag till Stiftelsen Chalmers tekniska högskola respektive Stiftelsen Högskolan i Jönköping gäller meddelarfrihet (innefattande anonymitetsrätt), ingripandeförbud och efterforskningsförbud. Det

²⁵ Högskoleverket (2008) *Rättssäkerheten för studenter hos enskilda utbildningsanordnare med examensrätt* (HSV 2008:37 R).

gäller inte för vd, vice vd, styrelseledamöter eller styrelsesuppleanter i bolaget.²⁶ Vd, vice vd, styrelseledamöter och styrelsesuppleanter i bolaget ska dessutom iakttä den aktiebolagsrättsliga lojalitets- och tystnadsplikten.

3.4.5 Lagen om offentlig upphandling ska tillämpas

Lagen (2007:1091) om offentlig upphandling (LOU) gäller för Chalmers och Högskolan i Jönköping eftersom de utgör offentligt styrda organ i LOU:s mening.²⁷

3.4.6 Stiftelsehögskolorna omfattas av EU:s statsstödsregler

Stiftelsehögskolor, statliga lärosäten och de holdingbolag som lärosätena förvaltar måste följa de regler som gäller inom EU för statsstöd. Detta har ingen egentlig inverkan på huvuddelen av den verksamhet som universitet och högskolor bedriver. Däremot kan regelverket ha betydelse för hur uppdragsutbildning, uppdragsforskning och näringslivssamverkan får bedrivas.

Med statsstöd avses ett stöd som utgör en ekonomisk fördel som ett företag inte skulle ha fått i sin normala verksamhet.²⁸ Dessa regler syftar till att förhindra att konkurrensförhållandena inom unionen snedvrids genom att medlemsstaterna otillbörligt gynnar vissa företag eller viss produktion ekonomiskt.

Enligt fördraget är statligt stöd till företag som utgångspunkt förbjudet. Det kan emellertid vara möjligt att lämna statligt stöd som är förenligt med den inre marknaden. Dock får stödet i så fall lämnas först sedan det anmälts till Europeiska kommissionen och kommissionen har godkänt det.²⁹

Reglerna om statligt stöd gäller åtgärder som innebär att statliga medel för över från till exempel nationella, regionala eller lokala myndigheter, offentliga banker och stiftelser. Stödet behöver inte nödvändigtvis vara beviljat av staten, kommuner eller landsting, utan det kan också beviljas av ett privat eller offentligt organ som utsetts av staten för att fungera som mellanhand.³⁰

3.4.7 Villkor för stiftelsernas skattefrihet

Stiftelsehögskolorna betraktas som kvalificerat allmännyttiga stiftelser i skattehänseende. Det innebär att de är skatteskyldiga för inkomst av näringsverksamhet som avser fastighet och rörelse. Däremot beskattas de

²⁶ 13 kap. 2 § första stycket jämfört med 13 kap. 2 § andra stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

²⁷ Jämför 2 kap 12 § lagen om offentlig upphandling.

²⁸ Europeiska kommissionen. Generaldirektorat för konkurrens (2008) *Handledning: Gemenskapsregler för statligt stöd*.

²⁹ SOU 2011:69 *Olagligt statsstöd*.

³⁰ Europeiska kommissionen. Generaldirektorat för konkurrens (2008) *Handledning: Gemenskapsregler för statligt stöd*.

inte för kapitalinkomster. För att behålla denna skattefrihet krävs, dels att huvuddelen av verksamheten ligger inom ramarna för allmännyttig verksamhet, dels att avkastningen från kapitalet används till det allmännyttiga ändamålet.³¹

- Verksamhetskravet innebär att de ändamål som stiftelsen faktiskt främjar ska vara kvalificerat till minst 90–95 procent.
- Avkastningskravet innebär att stiftelsen under en femårsperiod ska använda minst 80 procent av kapitalets nettoavkastning till det kvalificerade ändamålet.

Verksamhetskravet innebär i praktiken en begränsning av hur mycket uppdragsforskning och uppdragsutbildning stiftelsehögskolorna kan sälja. Om verksamheten får för stor omfattning i förhållande till den övriga verksamheten kan skattefriheten ifrågasättas. I anslutning till Chalmers finns en stiftelse, stiftelsen Chalmers industriteknik, som säljer tjänster. Omfattningen av denna stiftelses uppdragsverksamhet påverkar inte Chalmers förutsättningar att uppfylla verksamhetsmålet.

Avkastningskravet styr omfattningen av utdelningen till högskolebolagen, det vill säga det finns ett golv men inte ett tak för hur hög utdelningen kan vara för att avkastningskravet ska uppfyllas. Perioder då stiftelsekapitalet ger hög avkastning innebär ett krav på hög utdelning till högskolebolaget.

Stiftelserna är befriade från mervärdesskatt

Stiftelsehögskolorna ska, enligt ramavtalet med staten, belastas på ett konkurrensneutralt sätt med mervärdesskatt (moms). Statliga lärosäten är momsbefriade för verksamhet som finansieras via forsknings- och utbildningsanslag. Uppdragsutbildning och uppdragsforskning är däremot momspliktig.

Chalmers och Högskolan i Jönköping får begära återbetalning av inbetald moms från Kammarkollegiet.³² I statsbudgeten för 2012 avsattes 316 miljoner kronor för mervärdesskattekostnader för Chalmers och Högskolan i Jönköping.³³

3.4.8 Krav på intern styrning och kontroll

Sedan början av 2000-talet har intern styrning och kontroll fått ökad betydelse inom näringslivet, både i Sverige och internationellt. En svensk kod för bolagsstyrning har tagits fram av Kollegiet för svensk bolagsstyrning. Koden kompletterar lagstiftning och andra regler genom att ange en norm

³¹ Inkomstskattelagen (1999:1229); Skatteverket (2012) *Skatteregler för stiftelser* (SKV 329 utgåva 1).

³² Gäller den icke mervärdespliktiga delen av omsättningen.

³³ Regeringsbeslut 2011-12-20 *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende anslag 2:69 Enskilda utbildningsanordnare på högskoleområdet m.m.*

för god bolagsstyrning på en högre ambitionsnivå. Noterade bolag ska ange och motivera i vilken utsträckning koden tillämpas i bolagets förvaltningsberättelse.³⁴ Företag med statligt ägande ska tillämpa den svenska koden för bolagsstyrning. Det framgår av statens ägarpolicy för förvaltningen av statligt ägda företag

Regelverket för statliga myndigheters interna styrning och kontroll har också utvecklats de senaste tio åren och utgörs av de tre förordningarna: myndighetsförordningen (2007:515), internrevisionsförordningen (2006:1228) och förordningen (2007:603) om intern styrning och kontroll.

Stiftelsehögskolorna omfattas inte av det statliga regelverket för intern styrning och kontroll. De omfattas heller inte av de krav som ställs på företag med statligt ägande att den svenska koden för god bolagsstyrning i och med att högskolebolagen inte ägs av staten.

Vid de intervjuer som vi har genomfört vid Chalmers har framkommit att bolagsstyrelsen under senare år tagit initiativ till att utveckla den interna styrningen och kontrollen. Vid Chalmers finns en internrevisor som rapporterar till styrelsen, i likhet med vid större statliga lärosäten. Högskolan i Jönköping har under hösten 2012 arbetat fram ett förslag till policy för intern kontroll som väntas antas av stiftelsestyrelsen i december. Bolagen ska ha ett system för intern kontroll som säkerställer att bolagens organisation och verksamhet är effektiv och säker och att lagar och regler för och beslut om verksamheten efterlevs.

3.5 Stiftelsehögskolorna har större ekonomiska befogenheter

Staten tillämpar samma principer för att tilldela statliga lärosäten och stiftelsehögskolor anslag för utbildning och anslag för forskning. Stiftelsehögskolorna har ett större ekonomiskt handlingsutrymme än de statliga lärosätena. Det beror på att de vid tillkomsten tilldelades ett eget kapital som de förfogar över. Statens reglering av hur anslagsmedel och ekonomiska överskott får användas är inte heller lika långtgående som för statliga lärosäten.

³⁴ Enligt årsredovisningslagen (1995:1554) ska aktiebolag som är noterade på en reglerad marknad i årsredovisningens förvaltningsberättelse redovisa en bolagsstyrningsrapport. Rapporten ska bland annat innehålla upplysningar om vilka principer för bolagsstyrning som tillämpas, utöver dem som följer av lag eller annan författning, och var uppgifter om dessa principer finns tillgängliga samt de viktigaste inslagen i bolagets system för intern kontroll och riskhantering i samband med den finansiella rapporteringen. Om bolaget inte tillämpar någon kod för bolagsstyrning, ska skälen för detta anges. Om bolaget tillämpar en kod för bolagsstyrning, ska det i förekommande fall anges vilka delar av koden som bolaget avviker från och skälen för detta.

3.5.1 Riksdagens anslagsbeslut utformas på olika sätt

I 9 kap. 7 § regeringsformen anges att anslag och inkomster inte får användas på annat sätt än vad riksdagen har bestämt. Riksdagens beslut om att anvisa anslag för forskning och utbildning är utformat på olika sätt för statliga lärosäten och stiftelsehögskolor. Detta har betydelse för hur anslagsmedel kan utnyttjas.

Statliga lärosäten tilldelas normalt medel för forskning och grundutbildning uppdelat på två olika anslag.³⁵ Detta innebär att lärosätena ska hålla isär de medel de tilldelas för forskning respektive utbildning.

Verksamheten vid Chalmers och Högskolan i Jönköping finansieras under 2012 via anslag 2:69 Enskilda utbildningsanordnare på högskoleområdet m.m., utgiftsområde 16. Riksdagen fattar inte beslut om hur stor del av de årliga anslagen till Chalmers och Högskolan i Jönköpings som ska användas till forskning respektive utbildning. I avtal mellan regeringen och stiftelsehögskolorna regleras emellertid hur stor ersättning stiftelsehögskolorna kan få för den utbildning och forskning som bedrivs.

3.5.2 Motsvarande villkor för anslagssparande

Statliga lärosäten får föra över såväl överproduktion som outnyttjat takbelopp (anslagssparande) till ett värde av högst tio procent till efterföljande budgetår utan att särskilt begära regeringens medgivande.³⁶ Motsvarande villkor gäller för stiftelsehögskolorna, enligt de avtal som staten tecknat med stiftelsehögskolorna.³⁷ Stiftelsehögskolorna får föra över ett anslagssparande till följande budgetår, om inte regeringen beslutar något annat.

Det medel som stiftelsehögskolor och statliga lärosäten tilldelas i form av forskningsanslag får högskolorna behålla. Anslaget räknas av mot statsbudgeten oavsett om anslaget utnyttjas eller ej. Det finns inga begränsningar för hur stor del av forskningsanslagen som får sparas.

³⁵ Detta gäller inte Sveriges lantbruksuniversitet och Försvarshögskolan. Dessa högskolor finansieras via anslag under utgiftsområde 20 Areella näringar, landsbygd och livsmedel respektive anslag under utgiftsområde 6 Försvar och samhällets krisberedskap.

³⁶ I *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende universitet och högskolor* framgår att universitet och högskolor för grundutbildningsmedel medges undantag från 7 § anslagsförordningen (2011:223) på detta sätt. Detta innebär att statliga lärosäten har avsevärt större flexibilitet än vad andra statliga myndigheter har när det gäller möjligheten att utnyttja tilldelade anslag för grundutbildning över tid. För statliga förvaltningsmyndigheter gäller huvudprincipen att tilldelade anslag ska räknas av mot de kostnader myndigheten har haft under budgetåret. Regeringen anger vilka möjligheter myndigheterna har att överskrida tilldelat anslag (anslagskredit), respektive möjligheten att föra över outnyttjade medel till nästa år (anslagssparande). Vanligtvis brukar anslagskredit respektive rätten till anslagssparande uppgå till motsvarande 3 procent av en myndighets förvaltningsanslag.

³⁷ Avtal beslutat av regeringen 1 december 2011.

3.5.3 Stiftelsehögskolor omfattas inte av statliga ekonomiadministrativa regler

Statliga lärosäten omfattas av det ekonomiadministrativa regelverk som gäller för myndigheter.³⁸ I detta regelverk preciseras villkoren för hur anslagsmedel får användas och hur myndigheternas ekonomiska redovisning ska utformas.

Stiftelsehögskolorna omfattas inte av dessa regler. Stiftelselagen, aktiebolagslagen och därtill hörande regler utgör grunden för hur stiftelsehögskolorna ska hantera medel, intern styrning och kontroll samt redovisning. Vid sidan av dessa regler styr regeringen stiftelsehögskolornas anslagsanvändning via avtal. De nuvarande avtalen innebär en mindre detaljerad reglering av hur anslagsmedlen får användas än vad det generella statliga ekonomiadministrativa regelverket innebär för de statliga lärosätena. Nedan ges exempel på skillnader som finns mellan stiftelsehögskolor och statliga lärosäten i detta avseende.

3.5.4 Stiftelserna råder över ekonomiskt överskott

Anslagsmedel som inte utnyttjats under ett budgetår ska redovisas som myndighetskapital i de statliga lärosätenas årsredovisningar.³⁹ Lärosätena är skyldiga att redovisa hur stor del av myndighetskapitalet som utgörs av forsknings- respektive utbildningsmedel. Anledningen till detta är när myndighetskapitalet senare används, ska anslagsmedel avsett för forskning gå just till forskning och medel för utbildning till utbildning. Regeringen kan även besluta att myndighetskapital ska återföras till statsbudgeten.

Stiftelsehögskolorna ska redovisa grundutbildningsmedel som inte förbrukats under ett verksamhetsår som en skuld till staten. Det gäller om högskolan fått anslag för till exempel grundutbildning som ännu inte utförts. Stiftelsehögskolor har däremot ingen skyldighet, enligt de avtal som tecknats med staten, att hålla isär medel som de tilldelats för forskning respektive grundutbildning i sin ekonomiska redovisning. Däremot ska stiftelserna, i samband med att de avlämnar sin årsredovisning, redovisa vilka kostnader de har haft för utbildning respektive forskning.

Om verksamheten går med vinst uppstår ett överskott, det vill säga om de medel stiftelsehögskolorna får för att utföra forskning och utbildning överstiger högskolornas kostnader. I årsbokslutet förs överskottet över till det

³⁸ Med det statliga ekonomiadministrativa regelverket avses här förordningar som reglerar statliga myndigheters anslagsförbrukning, till exempel anslagsförordningen, kapitalförsörjningsförordningen (2011:210) och avgiftsförordningen (1992:191).

³⁹ Av 10 § anslagsförordningen framgår: "En myndighet som tilldelats ett anslag har rätt att enligt gällande villkor och bestämmelser använda statens medel för de ändamål som anslaget avser..." För stiftelsehögskolorna gäller istället att de har ett åtagande att leva upp till de avtal som de slutit med staten om hur anslagsmedel ska utnyttjas.

egna kapitalet. Staten har inget inflytande över hur stiftelsehögskolorna väljer att använda sitt eget kapital.

3.5.5 Större möjligheter att finansiera samverkan

Samverkan med det omgivande samhället utgör en integrerad del av högskolans samlade uppgift.⁴⁰ Statliga lärosäten har inget anslag för samverkan. Det innebär att verksamheten antingen måste finansieras via lärosätets anslag för forskning eller anslag för utbildning. Stiftelsehögskolorna har inte heller något anslag som ska finansiera samverkan med det omgivande samhället. I och med att de inte är bundna av statens ekonomiadministrativa regelverk har de dock större möjligheter än de statliga lärosätena att finansiera samverkan med näringslivet och det övriga samhället eftersom de fritt får använda sitt eget kapital.

3.5.6 Rätt att föra över kapital till andra juridiska personer

En myndighet får inte föra över kapital till självständiga rättssubjekt, till exempel stiftelser eller bolag, utan regeringens medgivande. Det framgår av kapitalförsörjningsförordningen. Motsvarande begränsning finns inte för stiftelsehögskolorna. Detta innebär att statliga lärosäten inte får bilda aktiebolag utan medgivande från regeringen. Inte heller får ett statligt lärosäte, utan medgivande från regeringen, ge ekonomiskt stöd till en organisation (till exempel en stiftelse eller ett holdingbolag) som arbetar för att främja samarbete mellan akademi, samhälle och näringsliv.

3.5.7 Rätt att teckna avtal om ekonomiska åtaganden

För att en myndighet ska kunna teckna ett avtal som är bindande för staten i form av ett ekonomiskt åtagande krävs ett bemyndigande från regeringen, enligt anslagsförordningen.⁴¹ Stiftelsehögskolorna är fria att teckna ekonomiskt bindande avtal.

3.5.8 Friare förvaltning av donationer

Stiftelsehögskolorna är fria att själva besluta om de vill ta emot en donation och hur en donation ska förvaltas och användas, förutsatt att det inte strider mot donatorns vilja.

De statliga lärosätenas rätt att förvalta och utnyttja donationer regleras i donationsförordningen (1998:40). Med donation avses överlåtelse av egendom till en myndighet genom gåva eller testamentariskt förordnande utan krav på motprestation eller särskild förmånsställning och där egendomen

⁴⁰ Prop. 2008/09:50, bet. 2008/09:UbU4, rskr. 2008/09:160.

⁴¹ Generella bemyndiganden finns för att den löpande driften av myndigheters verksamhet ska kunna fungera, till exempel bemyndiganden om att hyra lokaler, anställa personal och köpa förbrukningsmaterial.

inte bildar en stiftelse. Ett statligt lärosäte får ta emot en donation, om ändamålet med donationen har ett nära samband med högskolans verksamhet eller om ändamålet inte är närmare bestämt. Det krävs medgivande av regeringen om den överlåtna egendomen utgörs av:

- byggnader och fastigheter som ska behållas av staten i mer än två år,
- aktier eller motsvarande som utgör minst hälften av rösterna i verksamheten,
- patent,
- egendom som inte får säljas.⁴²

Normalt ska Riksgäldskontoret och Kammarkollegiet svara för den ekonomiska förvaltningen av myndigheters donationsmedel. Statliga lärosäten kan dock, efter beslut av regeringen, få rätt att med vissa förbehåll förvalta donationsmedel på kapitalmarknaden. Regeringen kan även ge lärosäten rätt att föra över donationer till ett holdingbolag som lärosätet förvaltar.

Istället för att göra en donation kan en givare stödja ett lärosätes verksamhet genom att instifta en stiftelse. Lärosäten har möjlighet att förvalta en stiftelse, om ändamålet med stiftelsen har ett nära samband med lärosätets verksamhet. Lärosätet ska ta ut ersättning för sina förvaltningskostnader från stiftelsen, om regeringen inte beslutar något annat.

3.6 Likartade krav på återrapportering och uppföljning

3.6.1 Återrapporteringskrav

De statliga lärosätenas återrapportering till regeringen styrs av förordningen (2000:605) om årsredovisning och budgetunderlag. Där anges att det i årsredovisningen ska ingå en resultatredovisning och en finansiell redovisning. I resultatredovisningen ska myndigheten kommentera resultatet av verksamheten i förhållande till de mål och de krav på återrapportering som regeringen angivit i myndighetens instruktion, i regleringsbrev eller annat beslut.⁴³

Stiftelsehögskolornas återrapportering till regeringen regleras i de avtal som staten tecknar med stiftelsehögskolor. Avtalen innebär att stiftelsehögskolorna i princip ska redovisa resultatet av sin verksamhet enligt samma struktur som statliga lärosäten.

⁴² Undantag finns för vissa kulturföremål och för föremål som ska ingå i en högskolas samlingar, se Ekonomistyrningsverket (2012) *EA 2012 – Ekonomiadministrativa bestämmelser för statlig verksamhet - Bestämmelser om finansiering, betalnings- och räntefrågor, redovisning, upphandling, garantier, skadereglering, revision, arkivvård m.m.* (ESV 2012:2).

⁴³ Ekonomistyrningsverket (2010) *Basbok – Grunderna i statlig redovisning* (ESV 2010:32).

När det gäller den finansiella redovisningen styrs stiftelsehögskolornas redovisning av de regler som gäller för aktiebolag och stiftelser. Stiftelserna är därutöver, enligt avtalet med staten, skyldiga att redovisa intäkter och kostnader fördelade på forskning respektive utbildning.⁴⁴ Vidare ska stiftelserna lämna uppgifter till staten om väsentliga uppgifter på motsvarande sätt som de statliga lärosätena. Det innebär till exempel en skyldighet att redovisa kostnad per helårsstudent och kostnad per vetenskaplig artikel som blivit kollegialt fackgranskad.

Chalmers anger i sin årsredovisning för 2011 att redovisningen är schablonmässigt framtagen av hur kostnader och intäkter fördelar sig uppdelat på grundutbildning, uppdragsutbildning, forskning och forskarutbildning samt uppdragsforskning.

3.6.2 Uppföljning och extern granskning

I lagen om tillstånd att utfärda vissa examina anges att en enskild utbildningsanordnare som fått tillstånd att utfärda examina är skyldig att medverka i uppföljningar och utvärderingar av utbildningen. Utbildningsanordnaren är skyldig att varje år upprätta en skriftlig kvalitetsredovisning. I de ramavtal som stiftelsehögskolorna slutit med staten stadgas att högskolorna ska visa att de uppnår minst samma kvalitet som den verksamhet som bedrivs vid de statliga lärosätena genom att delta i nationella och internationella utvärderingar.

Enligt uppgift från Högskoleverket finns det ingen skillnad i myndighetens förutsättningar att följa upp och utvärdera kvaliteten i stiftelsehögskolornas verksamhet jämfört med motsvarande möjligheter vid de statliga lärosätena.

Riksrevisionen har rätt att utse en revisor i högskolebolagen och eventuella dotterbolag. Sedan 2010 har myndigheten valt att inte utnyttja denna möjlighet. Riksrevisionens årliga revision granskade tidigare varje år ett stort antal stiftelser, bland annat Chalmers och Högskolan i Jönköping. Idag arbetar myndigheten enligt en annan strategi, där den årliga revisionen identifierar eventuella intressanta frågeställningar, som sedan Riksrevisionens effektivitetsrevision granskar. I dagsläget är ingen granskning av stiftelsehögskolorna aktuell.

3.7 Samverkan och kommersialisering av forskningsresultat

Sedan den 1 januari 1997 har statliga lärosäten enligt högskolelagen varit skyldiga att samverka med det omgivande samhället. Både forskningspolitiken och innovationspolitiken har under senare decennier alltmer betonat

⁴⁴ Intäkter ska redovisas uppdelat på de två områdena för anslag, avgifter, bidrag och finansiella intäkter. Kostnader ska redovisas uppdelat för de två områdena för personal, lokaler, övrig drift och finansiella kostnader.

universitetens och högskolornas roll vad gäller samverkan samt nyttiggörande och kommersialisering av forskningsresultat. Förväntningarna på lärosätena att bidra till innovation och tillväxt i samhället har med andra ord ökat. Riksdagen beslutade 2009 att förtydliga denna uppgift på så sätt att lärosätena även ska verka för att forskningsresultat tillkomna vid lärosätet kommer till nytta.⁴⁵

Lärosätenas uppgifter omfattar bland annat att erbjuda eller anvisa möjligheter till utbildning för forskare i frågor om immaterialrättsligt skydd för forskningsresultat, entreprenörskap och liknande utvecklingsarbete. I propositionen som låg till grund för riksdagens beslut angav regeringen att universitet och högskolorna normalt behöver bedriva arbetet i samverkan med andra lärosäten eller andra aktörer.

Regeringen angav vidare att både utbildnings- och forskningsverksamhet bidrar till utveckling av innovationer av olika slag, till exempel i form av nya varor, tjänster, processer, affärsmodeller eller nya sätt att organisera verksamhet på. Vidare är lärosätenas roll, enligt propositionen, betydelsefull på regional, nationell och internationell nivå i interaktionen mellan utbildning, forskning och innovation.

Stiftelsehögskolornas ansvar för samverkan är inte reglerad

Staten har inte givit stiftelsehögskolorna något formellt uppdrag i avtal eller i stiftelsernas stadgar som motsvara högskolelagens krav på de statliga lärosätena om att verka för samverkan med det omgivande samhället. Näringslivssamverkan är dock en verksamhet som prioriteras vid både Chalmers och Högskola i Jönköping.

3.7.1 Lärarundantaget gäller alla lärosäten

Det så kallade lärarundantaget gäller även för lärare vid stiftelsehögskolorna. Det innebär att det är läraren som har rätt att kommersialisera upptäckter som han eller hon gör i sin forskning, om inte annat är överenskommet.⁴⁶ Lärarundantaget gäller dock inte för anställda vid bolag och organisationer som inrättats i anslutning till högskolorna, till exempel högskolornas holdingbolag, forskningsbyar, teknikparker och kompetenscentra.⁴⁷

3.7.2 Tillgång till bolag för att kommersialisera forskning

Både statliga lärosäten och stiftelsehögskolor har tillgång till bolag vars syfte är att kunskap som byggs upp vid lärosätet ska kommersialiseras i nya eller befintliga företag. Stiftelsehögskolorna kan, i egenskap av juridiska

⁴⁵ Prop. 2008/09:50, bet. 2008/09:UbU4, rskr. 2008/09:160.

⁴⁶ Det patenträttsliga lärarundantaget som gäller forskares uppfinningar följer av 1 § 2 stycket lagen (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar.

⁴⁷ Wolk, S. (2003) "Lärarundantaget i omvandling", *Nordiskt Immaterialt Rättskydd (NIR)*, nr. 5/2003.

personer, själva välja hur de organiserar denna verksamhet. De har också möjlighet att tillföra dotterbolag och stiftelser ekonomiska resurser. Detta kan inte de statliga lärosätena göra. Hälften av de statliga lärosätena har istället tillgång till holdingbolag för motsvarande verksamhet. Nedan redovisas bakgrunden till att de statliga lärosätenas holdingbolag inrättades och vilken verksamhet som får bedrivas i bolagen.

Holdingbolagens tillkomst

År 1993 beslutade riksdagen att vissa universitet och högskolor skulle ges möjlighet att bilda bolag för forskning.⁴⁸ Att bilda bolag ska enligt propositionen ses som en av flera möjliga vägar för att tillgänglig kunskap ska tillämpas, främst industriell sådan. Holdingbolagen ska agera på kommersiella villkor och styrs av aktiebolagslagen.

De första elva holdingbolagen⁴⁹ bildades 1994 och 1995. År 2002 bildades holdingbolag knutna till Karlstads universitet, Högskolan i Kristianstad och Högskolan i Borås.⁵⁰ År 2007 fick dåvarande Växjö universitet tillgång till ett holdingbolag med ett kapital på motsvarande 200 000 kronor.⁵¹ År 2012 fick Örebro universitet och Mittuniversitetet tillgång till holdingbolag med ett kapital på vardera en miljon kronor.⁵² De 17 holdingbolagen omsätter tillsammans knappt två miljarder kronor årligen.⁵³

Ramar för holdingbolagen verksamhet

Holdingbolagen ägs av staten och det är därmed regeringen som beslutar om holdingbolagens bolagsordningar. De ser likadana ut för alla bolag. Enligt bolagsordningen ska holdingbolagen förvärva, förvalta och sälja aktier och andelar i hel- eller delägda bolag. Dessa bolag ska ha som syfte att bedriva forsknings- och utvecklingsarbete (FoU) för kommersiell exploatering av projekt och kunskaper som är framtagna eller uppkomna vid det aktuella lärosätet, eller vid andra lärosäten.⁵⁴ Verksamheten kan också innefatta att förmedla uppdragsutbildning. Utbildning och forskning som normalt ingår i de statliga lärosätenas uppdrag får inte utföras inom holdingbolagen.

⁴⁸ Prop. 1992/93:170, bet. 1992/93:UbU15, rskr. 1992/93:338.

⁴⁹ Holdingbolagen knöts till Uppsala universitet, Lunds universitet, Göteborgs universitet, Stockholms universitet, Umeå universitet, Linköpings universitet, Karolinska institutet, Kungl. Tekniska högskolan, Luleå tekniska universitet, Högskolan i Halmstad och Sveriges lantbruksuniversitet.

⁵⁰ Prop. 2001/02:1, s. 95.

⁵¹ Linnéuniversitetets årsredovisning för 2011, s. 26.

⁵² Regeringsbeslut 2011-12-22 *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende anslag 2:70 Särskilda utgifter inom universitet och högskolor m.m.*

⁵³ SOU 2012:41 *Innovationsstödjande verksamheter vid universitet och högskolor: Kartläggning, analys och förslag till förbättringar – slutbetänkande.*

⁵⁴ Respektive holdingbolags 3 § bolagsordning.

Lärosätena har sedan 1998 förvaltningsansvaret för holdingbolagen.⁵⁵ Detta innebär bland annat att utse styrelse i holdingbolaget, representera staten på bolagsstämman och vid behov utfärda ägardirektiv.

Verksamheten ska generera en avkastning som motsvarar vad som gäller för andra bolag med liknande inriktning.⁵⁶ Förluster i verksamheten ska täckas av bolagets kapital. Det är riksdagen och regeringen som beslutar om att ge kapitaltillskott till holdingbolagen.⁵⁷ Lärosätena får inte finansiera holdingbolagens verksamhet. Kapitalförsörjningsförordningen ställer krav på att lärosätets och bolagets verksamhet och ekonomi inte blandas samman. De ekonomiska mellanhavandena mellan de två organisationerna ska bygga på en affärsmässig relation.

Holdingbolagens verksamhet

Enligt Holdingbolagsutredningen från 2006 bedrivs två grundläggande typer av verksamheter inom holdingbolagen.⁵⁸ För det första arbetar holdingbolagen för kommersialisering av spetsforskning. Det innebär att forskning och kompetens vid statliga lärosäten ska kommersialiseras genom att nya företag startas eller genom immaterialrättsskydd och efterföljande försäljning eller licensiering av dessa rättigheter, vilket är mindre vanligt förekommande. Inom ramen för den här aktiviteten finns sådant som starthus-program, att hjälpa forskare hitta riskkapital, att holdingbolagen själva går in med kapital och att utvärdera och vidareutveckla affärsidéer.

För det andra fungerar de flesta holdingbolag som verktyg för lärosätenas arbete med samverkansuppgiften i ett bredare perspektiv. Inom detta område finns aktiviteter som allmänna entreprenörskurser och utvecklingsprogram för anställda på lärosätet. Holdingbolagen är genom sina nätverk och aktiviteter viktiga för lärosätenas samverkan i sina respektive regioner.

Holdingbolagen har alltså utvecklats på olika sätt, vilket kommer av lärosätenas skillnader i omfång, inriktning och tradition samt det faktum att de bildats vid olika tidpunkter.⁵⁹ Vissa bedriver en stor del av sin verksamhet i moderbolaget medan andra har valt att lägga stora delar av verksamheten i dotterbolag. Vissa av bolagen stödjer kommersialisering av forskningsresultat genom riskkapitalfonder. Andra arbetar främst med att förmedla uppdragsutbildning och konsulttjänster. Vissa lärosäten bedriver den rådgivande

⁵⁵ Prop. 2010/11:1.

⁵⁶ Riktlinjer för utövande av statens äganderätt i vissa bolag knutna till universitet och högskolor (Utbildningsdepartementet 2002-12-19, U2002/4579/UH).

⁵⁷ I 8 kap. 4 § andra stycket budgetlagen (2011:203) anges att statens ägarandel i företag där staten har hälften eller mer än hälften av rösterna för samtliga aktier eller andelar inte får minska i företag utan riksdagens bemyndigande.

⁵⁸ Blomgren, H. och Nygårds, P. (2006) *Åtgärder för en effektivare Holdingbolagsstruktur*, rapport publicerad av Utbildningsdepartementet.

⁵⁹ Swedish Institute for Studies in Education and Research (2006) *Kartläggning av holdingbolag kring universitet och högskolor*.

och stödjande verksamheten gentemot lärosätets forskare i holdingbolaget medan andra gör det inom myndigheten. Bolagens tillgångar varierar också kraftigt.

3.7.3 Uppdragsutbildning

Holdingbolagen får i dag enligt bolagsordningen förmedla uppdragsutbildning men inte bedriva den. Detta ska istället göras inom lärosätet. Rent formellt är det myndigheten som upphandlar tjänsten förmedling, det vill säga rekrytering av studenter och administration, av holdingbolaget eller av dess dotterbolag bildat för ändamålet. Tidigare var det vanligt att holdingbolag både sålde och bedrev uppdragsutbildning, men efter kritik från Riksrevisionen har flera lärosäten flyttat in själva verksamheten i myndigheten igen. Därutöver kan holdingbolagen förmedla och sälja annan utbildning som inte är av den karaktären att den kan ske inom myndigheten. Den begränsning som finns i holdingbolagens bolagsordning finns inte för bolag vid stiftelsehögskolorna.

3.8 Sammanfattning

Målet för utbildning och forskning vid stiftelsehögskolor och statliga lärosäten är detsamma. Det är endast formerna för statsmakternas styrning av verksamheten som varierar. De statliga lärosätena är en del av staten och saknar därmed egen rättskapacitet. De får istället sina befogenheter i lag och förordning av riksdagen och regeringen och styrs genom högskolelagen och högskoleförordningen.

Stiftelsehögskolorna är inte en del av staten utan har egen rättskapacitet. Stiftelsehögskolorna har ingen ägare utan styrs av sina stadgar och av avtal som sluts med regeringen. Utbildnings- och forskningsverksamheten vid stiftelsehögskolorna bedrivs i aktiebolagsform.

Skillnaderna i reglering mellan statliga lärosäten och stiftelsehögskolor när det gäller tjänstestruktur, kompetensförsörjning, intern organisation och beslutsstruktur har minskat i och med de olika reformer som genomförts i syfte att öka högskolornas autonomi. De större skillnader som kvarstår kommer främst av att stiftelsehögskolorna inte lyder under förvaltningslagen och det statliga ekonomiadministrativa regelverket. Detta ger stiftelsehögskolorna större möjligheter att finansiera och organisera samverkan och nyttiggörande. Studenter vid stiftelsehögskolor har inte möjlighet att överklaga beslut som stiftelsehögskolor fattar utanför lärosätet. Kraven på finansiell redovisning följer olika regelverk. Det finns ingen skillnad i statens möjligheter att granska lärosätenas kvalitet.

De statliga lärosätena och stiftelsehögskolorna tilldelas anslag till forskning och utbildning utifrån samma principer. Däremot har stiftelsehögskolorna större frihet att själva besluta hur deras medel och kapital ska användas. Stiftelsehögskolorna är fria att teckna ekonomiskt bindande avtal, föra över

kapital till andra juridiska personer och bilda aktiebolag eller stiftelser. Vidare har stiftelsehögskolorna större möjligheter att själva besluta hur ett ekonomiskt överskott ska användas.

För att kunna underlätta kommersialisering av forskningsresultat har statliga lärosätena tillgång till holdingbolag. Deras bolagsordning beslutas av regeringen. Statliga lärosäten kan, till skillnad mot stiftelsehögskolor, inte föra över medel till bolag som har till uppgift att kommersialisera forskningsresultat. Detta sammantaget ger stiftelsehögskolorna större möjligheter att organisera och finansiera samverkan.

4 Stiftelsehögskolornas verksamhet

Chalmers och Högskolan i Jönköping skiljer sig åt både vad gäller inriktning, organisation och storlek på stiftelsekapital. I detta kapitel beskrivs stiftelsehögskolornas inriktning, organisation och kompetensförsörjning. Vi redogör också för stiftelsekapitalets utveckling och hur deras samverkan med det omgivande samhället är organiserat.

4.1 Stiftelsehögskolornas organisation och inriktning

4.1.1 Lika många studenter men olika inriktningar

Chalmers bedriver i första hand utbildning och forskning inom områdena naturvetenskap och teknik. År 2011 hade Chalmers drygt 8 500 helårsstudenter,⁶⁰ 1 880 helårsanställda⁶¹ (varav 1 090 är forskande och undervisande⁶²) och 770 doktorander med doktorandanställning (årsarbetskrafter).⁶³ Chalmers utfärdar examina på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. Därutöver bedriver högskolan uppdragsutbildning och uppdragsforskning. Chalmers har 70 program och ger för närvarande inte fristående kurser.⁶⁴

Högskolan i Jönköping bedriver idag utbildning inom områdena hälsa, vård och socialt arbete, undervisning, medie- och kommunikationsvetenskap, teknik, naturvetenskap och ingenjörsvetenskap samt ekonomi, juridik och informatik. År 2011 hade högskolan drygt 8 500 helårsstudenter,⁶⁵ det vill säga lika många som Chalmers hade. Antalet helårsanställda uppgick till 630,⁶⁶ vilket motsvarar en tredjedel av antalet helårsanställda vid Chalmers.

⁶⁰ Högskoleverket (2012) *Universitet & högskolor – Högskoleverkets årsrapport 2012* (HSV 2012:10 R), s. 116. Antal helårsstudenter är exklusive studenter som studerar tekniskt basår.

⁶¹ Högskoleverket (2012) *Universitet & högskolor – Högskoleverkets årsrapport 2012* (HSV 2012:10 R), s. 124.

⁶² Högskoleverket (2012) *Universitet & högskolor – Högskoleverkets årsrapport 2012* (HSV 2012:10 R), s. 126.

⁶³ Chalmers årsredovisning för 2011, s. 94.

⁶⁴ Chalmers webbplats, utbildning på grundnivå och avancerad nivå. Tillgänglig på <http://www.chalmers.se>, citerad 2012-10-08.

⁶⁵ Högskoleverket (2012) *Universitet & högskolor – Högskoleverkets årsrapport 2012* (HSV 2012:10 R), s. 116. Antal helårsstudenter är exklusive studenter som studerar tekniskt basår.

⁶⁶ Högskoleverket (2012) *Universitet & högskolor – Högskoleverkets årsrapport 2012* (HSV 2012:10 R), s. 125.

Av de anställda var 360 forskande och undervisande personal.⁶⁷ Vidare uppgick antalet doktorander med doktorsanställning (årsarbetskrafter) 2011 till 100.⁶⁸ Högskolan i Jönköping utfärdar examina på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. Därutöver bedriver högskolan uppdragsutbildning och uppdragsforskning. Högskolan i Jönköping har 70 program och 130 fristående kurser år 2012.⁶⁹

Chalmers har en teknisk fakultet medan Jönköping täcker in flera vetenskapsområden. Stiftelsehögskolorna har nästa lika många studenter och utfärdar nästa lika många yrkesexamina (se tabell 1 nedan). Chalmers utfärdar ett klart större antal master-, doktors- och licentiat examina än Högskolan i Jönköping. I tabell 1 nedan redovisas antalet studenter, doktorander och beslutade examina 2011.

Tabell 1 Antal studenter i undervisning på grundnivå och avancerad nivå (helårsstudenter) och antal doktorander med doktorsanställning (årsarbetskrafter) 2011, och antal examina på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå 2011

	Chalmers	Högskolan i Jönköping
Studenter	8 520	8 540
Doktorander	770	100
Yrkesexamina	1 080	1 000
Grundnivå		
Kandidatexamina	830	980
Avancerad nivå		
Magisterexamina	24	170
Masterexamina	1 200	93
Forskarnivå		
Doktorsexamina	140	14
Licentiatexamina	170	3

Källa: Chalmers årsredovisning för 2011, s. 94; Högskolan i Jönköpings årsredovisning för 2011, s. 37; Högskoleverket (2012) *Universitet & högskolor - Högskoleverkets årsrapport 2012* (HSV 2012:10 R), s. 116; Högskoleverket. Statistik om högskolan, avseende examina på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. Tillgänglig på <http://www.hsv.se>, citerad 2012-12-10.

I tabell 2 jämförs ekonomin vid Chalmers och Högskolan i Jönköping. År 2011 stod forskning och forskarutbildning för 71 procent av Chalmers intäkter, jämfört med Högskolan i Jönköping där forskning och forskarutbildning stod för 25 procent av intäkterna. Chalmers forskning och forskarutbildning omsatte drygt 2 miljarder kronor. Motsvarande siffra för Högskolan i Jönköping var knappt 200 miljoner kronor. Forskningen vid Chalmers är externfinansierad i högre utsträckning än forskningen vid Högskolan i Jönköping.

⁶⁷ Högskoleverket (2012) *Universitet & högskolor – Högskoleverkets årsrapport 2012* (HSV 2012:10 R), s. 127.

⁶⁸ Högskolan i Jönköpings årsredovisning för 2011, s. 37.

⁶⁹ Högskolan i Jönköpings webbplats, utbildning på grundnivå och avancerad nivå. Tillgänglig på <http://www.hj.se>, citerad 2012-10-08.

Tabell 2 Relationen mellan anslag och externa medel för forskning och utbildning år 2011 (mnkr), andel inom parentes

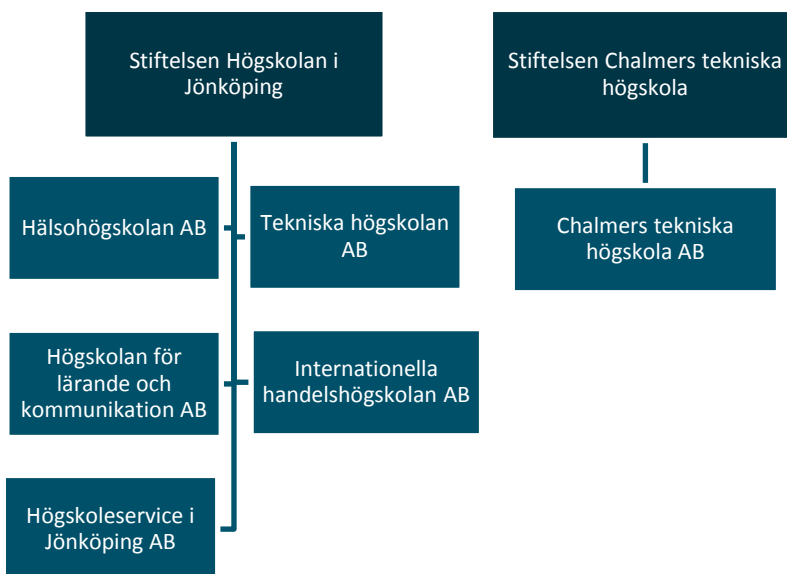
	Chalmers	Högskolan i Jönköping
Grundutbildning		
Totalt	889 (100 %)	593 (100 %)
Anslag	800 (90 %)	534 (90 %)
Externa intäkter	89 (10 %)	59 (10 %)
Forskning och forskarutbildning		
Totalt	2139 (100 %)	195 (100 %)
Anslag	684 (32 %)	80 (41 %)
Externa intäkter	1455 (68 %)	115 (59 %)
Omsättning	3028	788

Källa: Chalmers årsredovisning för 2011, s. 94; Högskolan i Jönköpings årsredovisning för 2011, s. 37.

4.1.2 Olika organisationer

Chalmers och Högskolan i Jönköping är inte organiserade på samma sätt (se figur 1 nedan). Stiftelsen Chalmers tekniska högskola äger bolaget Chalmers tekniska högskola AB där all forskning och utbildning sker. Grundutbildnings- och forskningsanslaget går direkt in i bolaget medan stiftelsen utser bolagets styrelse och förvaltar stiftelsekapitalet.

Figur 1 Jämförelse av organisationerna vid Chalmers och Högskolan i Jönköping

Vid Högskolan i Jönköping är Stiftelsen Högskolan i Jönköping moderstiftelse⁷⁰ med fem helägda dotterföretag (dotterbolagen). I enlighet med aktiebolagslagen har varje dotterbolag en egen bolagsstyrelse. Varje dotterbolag har även en verkställande direktör. Tillsammans bildar stiftelsen och dotterföretagen en koncern och rektors roll är att likna vid en koncernchef. Stiftelsen är ansvarig för verksamheten och bedriver utbildningen och forskningen genom dotterföretagen. Stiftelsen är avtalspart i avtalen med staten. Detta innebär att det är stiftelsen som tilldelas anslag för utbildning och forskning och att det är stiftelsen som är återrapporteringskyldig inför staten. Det är även stiftelsen som får examensrättigheter av staten enligt lagen om tillstånd att utfärda vissa examina. Stiftelsestyrelsen är ansvarig för förvaltningen av stiftelsens kapital.

I Chalmers fall är rektor anställd som verkställande direktör i Chalmers tekniska högskola AB. I Högskolan i Jönköping är rektor anställd som verkställande ledamot i Stiftelsen Högskolan i Jönköping. Härigenom har rektor rollen som koncernchef över fem helägda dotterbolag.

Koncernstruktur vid både Chalmers och Högskolan i Jönköping består också av dotterbolag som inte redovisas i ovanstående figur 1 (se avsnitt 4.2 och 4.4). I dessa bedrivs bland annat samverkan med näringsliv och fastighetsförvaltning. I anslutning till Chalmers finns även stiftelser som bedriver uppdragsforskning och uppdragsutbildning.

4.2 Chalmers tekniska högskola

Chalmers har sitt ursprung i den Chalmersska slöjdskolan, som invigdes 1829. Verksamheten var helt bekostad av medel som testamentarats av William Chalmers, direktör i svenska Ostindiska kompaniet. Vid starten omfattade undervisningen matematik, fysik, kemi, kemisk teknologi, tillverkning av mekaniska modeller och ritteknik. När skolan sedan växte, kom den från 1836 att få visst understöd från staten för att med tiden allt mer bli en del av det statliga utbildningsväsendet. År 1937 beslutade riksdagen att ge Chalmers formell högskolestatus. Högskolan fick namnet Chalmers tekniska högskola och blev den andra tekniska högskolan i Sverige (efter Kungliga Tekniska högskolan, KTH).

4.2.1 Verksamhetens inriktning och omfattning

Chalmers ambition är att spela en viktig och påvisbar roll i samhällets utveckling. Högskolans vision lyder: ”Chalmers – för en hållbar framtid”.⁷¹ För att möta de utmaningar som är avgörande för ett hållbart samhälle inför-

⁷⁰ 1 kap 5 § stiftelselagen.

⁷¹ *Chalmers – För en hållbar framtid: Vision, mål och strategier 2008 – 2015 med utblick mot 2020*. Kopplat till visionen finns rektors styrdokument Chalmers (2011) *Prioriterad verksamhetsutveckling 2012–2016* (dnr C 2011/663) som beskriver vad Chalmers ska uppnå utifrån de förutsättningar som råder.

de Chalmers styrkeområden år 2010. Chalmers har valt ut åtta styrkeområden som ska ge Chalmers nya möjligheter att skapa möten mellan forskare och studenter inom och utanför Chalmers.⁷² Styrkeområdena koordinerar forskning, utbildning och innovation på tvären över institutionsgränserna och samverkar med aktörer utanför Chalmers. Styrkeområdena är inte en ny organisatorisk uppdelning av Chalmers verksamhet, utan gränserna är föränderliga och antalet styrkeområden kan variera över tid.

4.2.2 Organisation

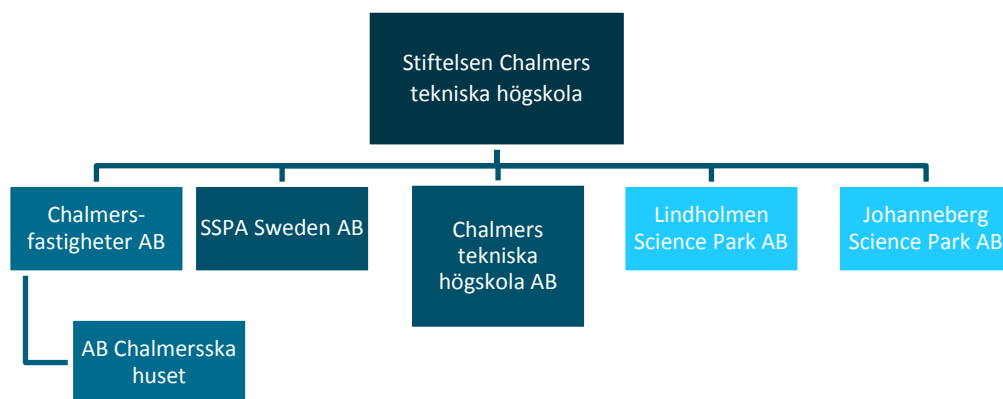
I Chalmers koncernstruktur ingår flera olika bolag. Stiftelsen Chalmers tekniska högskola äger (se figur 2 nedan):

- 100 procent av aktierna i Chalmers tekniska högskola AB,
- 100 procent av aktierna i SSPA Sweden AB,⁷³
- 90 procent av aktierna och 47 procent av rösterna i Chalmersfastigheter AB,
- 15 procent av aktierna och 40 procent av rösterna i Lindholmen Science Park AB,
- 41 procent av aktierna och 49 procent av rösterna i Johanneberg Science Park AB.

⁷² Chalmers åtta styrkeområden: samhällsbyggnad, energi, informations- och kommunikationsteknologi, livsvetenskaper, materialvetenskap, nanovetenskap och nanoteknologi, produktion och transport. Fem av de åtta områden tilldelades regeringens strategiska forskningsmedel som utlystes i propositionen 2008/09:50, bet. 2008/09:UbU4, rskr. 2008/09:160.

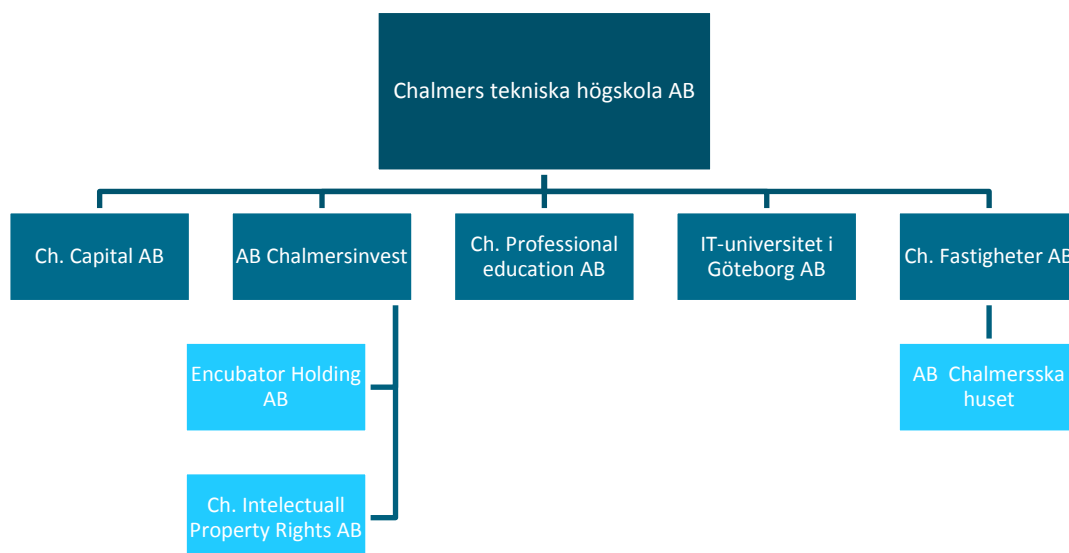
⁷³ SSPA Sweden AB är ett kunskaps- och konsultföretag som arbetar med avancerade konsulttjänster för svenska och internationella kunder och med tillämpad forskning. Verksamhetsområdena är marin teknik, sjöfart, intermodala transporter och samhällsbyggnad. Beräknings- och simuleringsverktyg liksom modellförsöksteknik utvecklas och används i både forsknings- och konsultverksamheten. Företaget har 70 anställda och en omsättning på 90 miljoner kronor. Den har anor från Statens skeppsprovninganstalt, som bolagiserades 1984.

Figur 2 Koncernstrukturen i Stiftelsen Chalmers tekniska högskola

Chalmers tekniska högskola AB äger i sin tur flera dotter- och dotterdotterbolag (se figur 3 nedan). Samtliga bolag är helägda utom Chalmersfastigheter AB, som ägs tillsammans med Stiftelsen Chalmers tekniska högskola.⁷⁴ Verksamheten i koncernen Chalmers tekniska högskola AB bedrivs till mer än 90 procent inom moderbolaget Chalmers tekniska högskola AB och motsvarar i huvudsak den rena universitetsverksamheten.⁷⁵ Utbildning och forskning bedrivs i forskargrupper av varierande storlek inom Chalmers 17 institutioner.

Figur 3 Chalmers tekniska högskola AB

⁷⁴ Chalmers Tekniska högskola AB äger 10 procent av bolaget och förfogar över 53 procent av rösterna.

⁷⁵ Chalmers årsredovisning för 2011, s. 67.

Det finns också ett flertal stiftelser i anslutning till Chalmers. Vissa är donationsstiftelser (exempelvis Chalmers Innovation) medan andra är stiftelser som bildats av Chalmers (exempelvis Chalmers industriteknik). I avsnitt 4.3 om Chalmers samverkan beskrivs några av de bolag och stiftelser som ingår i Chalmers innovationsstödjande verksamhet.

4.2.3 Ansvar och beslutsstruktur

Stiftelsen Chalmers tekniska högskola

Stiftelsen Chalmers tekniska högskola har till uppgift att vara ägare av Chalmers tekniska högskola AB. Som ägare av högskolebolaget ska stiftelsen, enligt sina stadgar, verka för att bolaget bedriver utbildning och forskning inom tekniska, matematiskt-naturvetenskapliga och därmed samhörande vetenskaper på en internationellt hög nivå.⁷⁶ Stiftelsen kan som ägare bidra till långsiktig ekonomisk stabilitet, ge visst ekonomiskt stöd till förnyelse, utfärda bolagsordning, tillsätta en lämplig styrelse, utfärda ägardirektiv i ett begränsat antal principfrågor och årligen pröva ansvar för Chalmers tekniska högskola AB:s styrelse.⁷⁷

Stiftelsen har en styrelse i vilken rektor är ledamot. Lärare och studenter har rätt att utse en ledamot av styrelsen vardera. Ordförande och övriga ledamöter utses av regeringen. Stiftelsens styrelse har normalt fyra möten per år.

Styrelsen har inrättat ett finansråd som under styrelsen svarar för allokering av stiftelsekapitalet och hur det ska fördelas på tillgångsslag. Stiftelsen har även inrättat ett så kallat satsningsutskott, som svarar gentemot styrelsen för att bereda och följa upp de satsningar på högskolan som stiftelsen finansierar.

Styrelsen i Chalmers tekniska högskola AB

Verksamheten i Chalmers tekniska högskola AB syftar inte till att ge vinst till aktieägaren utan har som syfte att bedriva forskning och utbildning inom det tekniska, naturvetenskapliga och samhällsvetenskapliga området.⁷⁸

Styrelsen svarar för högskolans organisation och ska se till att denna är ändamålsenlig.⁷⁹ Styrelsen ansvarar även för förvaltningen av högskolans angelägenheter. Det innebär att styrelsen svarar för övergripande planering, samordning och uppföljning av högskolans verksamhet medan rektor ansvarar för den löpande verksamheten.

⁷⁶ 1 § Stadgar för Stiftelsen Chalmers tekniska högskola. Regeringsbeslut 1994-05-26 (dnr 570/93-01), ändring 1997-01-07 (dnr C 1083-96).

⁷⁷ Stiftelsen Chalmers tekniska högskola ägarpolicy, daterad 2008-01-29.

⁷⁸ Bolagsordning för Chalmers tekniska högskola Aktiebolag, daterad 2006.

⁷⁹ Arbetsordning för Styrelsen i Chalmers tekniska högskola AB, daterad 2012-06-14.

Rektor vid högskolan ska alltid vara ledamot i bolagets styrelse. Två styrelseledamöter ska utses efter förslag av fakultetsrådet och ytterligare två styrelseledamöter ska utses efter förslag av studentkåren.

Styrelsen beslutar som sista instans om disciplinära åtgärder mot enskilda studenter och i ett antal överklagningsbara frågor, exempelvis antagning av studenter och beslut om examensbevis.

Rektor

Rektor är verkställande direktör i Chalmers tekniska högskola AB och som sådan ansvarig för den löpande förvaltningen av högskolans angelägenheter.⁸⁰ Rektorn utses genom beslut av styrelsen i Chalmers tekniska högskola AB. Han eller hon är ledamot i ägarens, det vill säga stiftelsens styrelse och i bolagets styrelse.

Rektor fattar beslut om att inrätta professurer och biträdande professurer samt utser innehavare av samtliga befattningar på professorsnivå, det vill säga anställning av professor, biträdande professor, konstnärlig professor, adjungerad professor och gästprofessor.⁸¹

Kollektivt beslutsfattande tillämpas inte

I princip är det endast beslut som fattas av styrelsen för högskolebolaget som fattas kollektivt vid Chalmers, övrigt beslutsfattande ligger på funktioner representerade av en individ. Allt beslutsmandat i bolaget är delegerat av rektor. Chalmers fakultetsråd fattar vissa kollektiva beslut. Rådet utser hedersdoktorer och promotor, en ledamot i styrelsen för Chalmers stiftelse, två ledamöter i styrelsen för Chalmers tekniska högskola AB, en ledamot i styrelsen för Chalmersfastigheter AB samt en ledamot och en suppleant i Biblioteksstyrelsen.

Fakultetsråd

Vid Chalmers finns ett fakultetsråd som är det representativa organet för den tekniska fakultetens lärarkollegium. Rådet är ett samrådsorgan mellan den tekniska fakulteten och rektor. Fakultetsrådet ska behandla forsknings- och utbildningsfrågor av principiell natur och initiera och diskutera långsiktiga strategiska frågor av betydelse för Chalmers utveckling.⁸² Fakultetsrådet ska bland annat särskilt följa upp och kritiskt granska verksamhetens kvalitet ur ett akademiskt perspektiv. Vad som ska granskas bestämmer rådets medlemmar själva. Fakultetsrådet har alltså en fristående roll men utan formellt mandat.

⁸⁰ Instruktion för rektor, tillika verkställande direktör i Chalmers Tekniska högskola AB, daterad 2007-06-14.

⁸¹ Arbetsordning för undervisande och forskande personal vid Chalmers, daterad 2006-06-29 (senast reviderad 2012-06-18).

⁸² Stadgar för Fakultetsrådet vid Chalmers, daterad 2008-05-13.

Förutsättningar för strategisk styrning av verksamhetens inriktning

Vid de intervjuer Statskontoret genomfört vid Chalmers har vi fått följande beskrivning av de roller Chalmers olika beslutande organ har. Rektor och hennes ledningsgrupp bereder frågor om hur Chalmers verksamhet bör förändras och utvecklas över tid. Arbetet genomförs i dialog med fakultetsrådet, institutionerna och Chalmers utbildningsorganisation. Rektor för fram förslag till bolagets styrelse för diskussion och beslut om hur verksamheten bör utvecklas. Stiftelsens styrelse driver inte frågor om hur verksamheten vid högskolan bör utvecklas i något större utsträckning. Däremot får styrelsen ta ställning till förslag från bolagets styrelse om hur olika satsningar ska finansieras.

Chalmers återkommer till att den delegationsordning som tillämpas ger en tydlig ansvarsfördelning och att individuellt beslutsfattande innebär fördelar i jämförelse med kollektivt beslutsfattande. Fördelar som anges är korta beslutsvägar, stor ansvarskänsla och lättare att göra prioriteringar. Samtidigt understryks värdet av fakultetsrådet för att bära verksamhetens akademiska innehåll. Det ska vara forskarna som bestämmer forskningsinriktningen.

Möjligheten till strategisk styrning av verksamhetens inriktning anses gynnas av de krav som finns på tydlig delegering och individuellt beslutsfattande. Beslutsvägarna blir korta och man upplever att det går att relativt snabbt förändra inriktningen. Ett exempel som Chalmers lyfter fram är att de tidigt kunde anpassa utbildningarna till Bologna-processen. En ytterligare fördel är det egna kapitalet som gör det möjligt att finansiera satsningar. Ett exempel som Chalmers använder för att illustrera båda dessa fördelar är genomförandet av styrkeområdena, som gick relativt snabbt och som dessutom kunde förstärkas genom egen finansiering, utöver finansiering från statliga forskningsmedel.

4.2.4 Kompetensförsörjning

Processen för att anställa forskande och undervisande personal vid Chalmers är i huvudsak den samma som vid de statliga lärosätena. Det finns en anställningskommitté som gör bedömningar med hjälp av sakkunniga. Chalmers använder sig alltid av en extern pedagogiskt sakkunnig för att bedöma de sökandes pedagogiska kompetens på alla icke tidsbegränsade tjänster. Tjänstestrukturen regleras i en egen arbetsordning och inte i högskoleförordningen.⁸³

Beslut om anställning kan inte överklagas externt

Till skillnad från de statliga högskolorna kan ett beslut om anställning inte överklagas utanför Chalmers. Chalmers menar att detta är en fördel, efter-

⁸³ Arbetsordning för undervisande och forskande personal vid Chalmers, 2006-06-29 (senast reviderad 2012-06-18).

som de tidigare upplevde överklagandesystemet som hämmande.⁸⁴ Exempelvis kunde ett överklagande innebära att anställningen tog längre tid samtidigt som Chalmers inte kunde återbesätta tjänsten under överklagandetiden.

Chalmers har fler lärarkategorier än statliga lärosäten

Chalmers har valt en tjänstestruktur som delvis skiljer sig från den som tidigare var reglerad för statliga lärosäten. Chalmers har fler befattningar för forskande och utbildande personal. Högskolan har infört befattningen tekniklektor för anställda som avlagt grundexamen och har flerårig industriell, eller liknade erfarenhet. Vidare finns befattningen docent.⁸⁵ Chalmers har dessutom post-doc-tjänster (benämnd doktorsanställning) vid sidan av forskarassistenttjänster. Vidare finns en möjlighet att befordra till biträdande professor med tyngdpunkt på pedagogisk meritering. Tjänstestrukturen har utformats i syfte att ge lärare och forskare stora möjligheter att nå olika akademiska befattningar och för att stimulera rörlighet mellan olika universitet, forskningsinstitut och näringslivet, inom och utom Sverige.

Chalmers så kallade karriärsteg ses som en möjlighet att premiera lärare och forskare som tar ansvar för såväl utbildning och forskning som Chalmers relationer till omvärlden. Det är dock i praktiken svårt att vara en del av universitetsvärlden och samtidigt skilja sig för mycket ifrån den, och därför liknar många delar i Chalmers regelverk ändå de statliga lärosätenas.

Möjligheten till direktrekrytering har utnyttjats sparsamt

Chalmers har möjlighet att direktrekrytera till samtliga akademiska befattningar. Direktrekrytering innebär att befattningen inte annonseras ut, utan den erbjuds en person som anses vara av strategisk betydelse för Chalmers och som motsvarar Chalmers kravprofil. Anställningskommittén beslutar att kandidaten inte ska delta i en ordinarie rekryteringsprocess. Direktrekrytering tillämpas mycket restriktivt för tillsvidareanställningar.

Direktrekrytering kan, enligt arbetsordningen, användas för att snabbt knyta excellenta personer av stor strategisk betydelse till Chalmers. Med excellent avses här att kandidaten är världsledande inom sitt sak- eller ämnesområde, inom pedagogik eller ledarskap. Direktrekrytering kan också ske om långsiktig finansiering beviljats till en specifik person av något externt organ efter öppen utlysning. I dessa fall ska sakkunnigprövning ske. I det fall ett bidragsbeviljande organ genomfört en opartisk sakkunniggranskning och Chalmers kan få ta del av denna, genomförs endast eventuellt en kompletterande sakkunniggranskning. Kan Chalmers inte få tillgång till sakkunnig-

⁸⁴ Chalmers (2004) *Tio år som stiftelsehögskola*, s. 33.

⁸⁵ Vid Chalmers finns möjlighet för lärare att vara oavlönad docent och att inneha befattningen docent. Mosvarande krav ställs på vetenskaplig kompetens. I Chalmers arbetsordning regleras både kompetenskrav och arbetsuppgifter för dem som innehar befattningen docent.

utlåtanden, genomförs en fullständig sakkunniggranskning enligt kraven för befattningen. För adjungerade lärare, gästlärare, professors of the practice⁸⁶ och affilierade professorer⁸⁷ är direktrekrytering det normala.

Frivillig medlem i Arbetsgivarverket

Chalmers är frivillig medlem i Arbetsgivarverket och tillämpar lagen om anställningsskydd och avtal om turordning för arbetstagare hos staten (TurA-S).⁸⁸ Högskolan har ett eget kollektivavtal och ett eget arbetstidsavtal. Chalmers har ingen ansvarsnämnd. Ett samverkansavtal har tecknats med de fackliga organisationerna.

Arbetstidsavtalet innebär att arbetsgivaren planerar arbetstiden i samråd med den berörda läraren eller arbetstagaren utifrån verksamhetens krav och en helhetssyn på lärarens eller arbetstagarens arbetsuppgifter och arbets-situation under året.⁸⁹ Samrådet resulterar i en plan för omfattningen och förläggningen av lärarens undervisning.

Fördelar enligt Chalmers

Sammanfattningsvis anser Chalmers att det är en stor fördel att ha kunnat utforma en egen akademisk karriärstege, eftersom tjänsterna bland annat kan anpassas till lärare som man vill anställa från industrin. En annan fördel som Chalmers lyfter fram är möjligheterna att direktrekrytera till samtliga akademiska befattningar, även om denna möjlighet tillämpas mycket restriktivt för tillsvidareanställningar.

Chalmers menar att de har haft en fördel av inte ha omfattats av den statliga regleringen av hur beslut vid högskolan får fattas. Detta gav Chalmers möjlighet att utforma en delegationsordning som ger ett klart individuellt beslutsansvar, vilket anses gynna förutsättningarna för ledarskapsutveckling. En annan fördel som stiftelsehögskola är att verksamhetsskäl ska vägas in i beslut om befordran. Chalmers är inte skyldiga att befordra forskare som uppnått en viss kompetens.

⁸⁶ Personer med stor skicklighet och långvarig erfarenhet inom yrkesområden med relevans för Chalmers ingenjörutbildningar, som ger Chalmers tillgång till specialistkompetens inom områden där ingenjörer kommer att vara verksamma. Specialistkompetensen kan ha förvärvats inom industrin eller den offentliga förvaltningen.

⁸⁷ En affilierad professor kan utnämnas när Chalmers vill knyta en svensk eller utländsk forskare till sig under en begränsad tid utan att personen får en anställning som gästprofessor eller gästforskare.

⁸⁸ Om en anställd vid ett dotterbolag bli uppsagd på grund av arbetsbrist sker omplacering inom hela koncernen.

⁸⁹ Avtal om löne- och anställningsvillkor för arbetstagare vid Stiftelsen Chalmers tekniska högskola, Chalmers tekniska högskola AB och Chalmersfastigheter AB, daterad 2008-01-01.

4.2.5 Stiftelsekapitalet finansierar utvecklingsinsatser

Chalmers har vid ett flertal tillfällen utnyttjat sitt stiftelsekapital för att styra verksamheten i en strategisk riktning. Ett exempel är Chalmers tidigare nämnda åtta styrkeområden. Fem av dessa tilldelades strategiska forskningsmedel av riksdagen och regeringen. Utöver dessa har Chalmers själva valt att investera i ytterligare tre styrkeområden.

Under perioden 1994–2011 har stiftelsen delat ut 2,2 miljarder kronor i bidrag till Chalmers tekniska högskola AB i syfte att utveckla högskoleverksamheten. Statskontoret har kartlagt hur satsningarna fördelar sig på olika ändamål. Redovisningen i stiftelsens årsredovisning följer samma struktur sedan 2001. Bidragen kan delas in i strategiska satsningar och övriga satsningar. I bilaga 2 ges en utförligare redovisning av stiftelsens utdelning.

Finansiering av strategiska satsningar 2001–2011

De strategiska satsningarna uppgick till 1 100 miljoner kronor och de övriga satsningarna till 240 miljoner kronor under perioden 2001–2011. Vid sidan av de bidrag som stiftelsen lämnar till högskolebolaget har även bolaget möjlighet att göra egna ekonomiska satsningar av utvecklingskaraktär. Statskontoret har inte kartlagt i vilken utsträckning detta har skett.

Strategiska satsningar syftar till att etablera nya verksamhetsområden. Satsningarna ska vara tidbegränsade till mellan fem och sju år.⁹⁰ Huvudelen av bidragen till strategiska satsningar riktar sig till forskning. Syfte och inriktning för stiftelsestyrelsens beslut om att bevilja medel till övriga satsningar har inte formulerats i något beslutsdokument. I tabell 3 nedan beskrivs omfattningen av de strategiska satsningarna under perioden 2001–2011.⁹¹

⁹⁰ Chalmers årsredovisning för 2001.

⁹¹ Redovisningen bygger på uppgifter från Chalmers årsredovisning för 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010 och 2011 samt på uppgifter som stiftelsens kansli tagit fram.

Tabell 3 Stiftelsens strategiska satsningar åren 2001–2011(mnkr)

År	Miljövetenskap	Biovetenskap	Informationsteknologi	Mikroteknologi	Masterprogram	Riktade satsningar ⁹²	Styrkeområden och grundläggande vetenskaper	Rekrytering tredjelandsstudenter	Totalt
2001	10	18	39	38		132			237
2002	15	21	31	47		77			191
2003	16	22	16	33		50			137
2004	13	23	16	27		28			107
2005	10	14	15	20		28			87
2006	9	13	13	18		28			81
2007	7	13	10	16	9	17			72
2008	8	16	10	14	11	16			75
2009	5	14	7	12	9	17			64
2010		11	7	10		11			39
2011		6	2	8		6	19	7	48
Summa	93	171	166	243	29	410	19	7	1 138

Källa: Chalmers årsredovisning för 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010 och 2011; Stiftelsens kansli, Stiftelsen Chalmers tekniska högskola (2012) *Uppgift 2012-09-06*.

Av tabell 3 går att utläsa att mer än hälften (673 miljoner kronor) av de strategiska satsningarna har gått till satsningar inom fyra vetenskapliga discipliner: biovetenskap, informationsteknologi, mikroteknologi och miljövetenskap. Samtliga av dessa satsningar har pågått längre än sju år.

Den största enskilda posten benämns riktade satsningar. Totalt har drygt 400 miljoner kronor avsatts till riktade satsningar under åren 2001–2011. I årsredovisningen för 2008 beskrivs syftet med riktade satsningar på följande sätt: Riktade satsningar ska möjliggöra genomförandet av ett antal väl avgränsade projekt med kortsiktig finansiering. De 16 miljoner kronor som delades ut 2008 användes bland annat för att finansiera olika projekt för såddfinansiering och projekt för att skapa kunskapsuppbyggnad och ledarskapsutbildning kring områden som är eller kan bli viktiga utvecklingsområden för Chalmers.

Inför 2011 beslutade stiftelsen att bevilja två nya strategiska satsningar, Chalmers styrkeområden och rekrytering av tredjelandsstudenter. Under den studerade perioden har även knappt 30 miljoner kronor avsatts för att utveckla masterutbildningen.

⁹² Rektors stiftelsekassa, excellenssatsning senior, rektors strategiska satsning. VIA samarbete mellan sektioner, stöd kompetenscentra/EU, centrum IT ED/M, utveckling I, fortbildning, Chalmers Lindholmen, alumni och marknadskontakter/fundraising, övrigt.

Övriga utdelningar

Vid sidan av de strategiska satsningarna har stiftelsen även beviljat stöd till annan verksamhet. Under perioden 2001–2011 uppgick de övriga utdelningarna till 240 miljoner kronor. Det motsvarar i genomsnitt 22 miljoner per år under perioden. Nästan hälften (111 miljoner kronor) av de övriga utdelningarna kom från Gåvomedelsfonden. Vidare ingår även stöd till Chalmers kårhus (69 miljoner kronor), finansiering av mikroteknologicentrum (19 miljoner kronor) och stöd till Universeum (16 miljoner kronor).

4.2.6 Stiftelsekapitalets utveckling

Kapitalet när stiftelsehögskolan bildades

Stiftelsen Chalmers tekniska högskola fick ett stiftelsekapital motsvarande 1 580 miljoner kronor från staten 1994. I stiftelsens stadgar anges följande:

- 900 miljoner kronor utgörs av ett fast stiftelsekapital som inte får förbrukas. Detta kapital får omplaceras i tillgångar som ger betryggande säkerhet och rimlig avkastning.
- 680 miljoner kronor utgörs av ett fritt kapital. Detta kapital får omplaceras i andra tillgångar och vid behov förbrukas.
- Stiftelsen förfogar över samtliga aktier i Chalmers tekniska högskola AB. Aktiekapitalet hade ett nominellt värde motsvarande 100 000 kronor. Detta kapital får inte avyttras.

Vid sidan av stiftelsekapitalet fick Chalmers även överta ett myndighetskapital om cirka fem miljoner kronor från den tidigare statliga högskoleverksamheten.⁹³

Avkastningen på kapitalet bör, enligt stadgarna, företrädesvis användas till att finansiera satsningar som stiftelsen bedömer vara av värde för Chalmers tekniska högskola AB. Finansieringen ska stiftelsen göra som en uppdragsgivare till Chalmers, inom ramen för tillgängliga medel.

Det fria kapitalet hade dimensionerats för att täcka två tredjedelar av den pensionsskuld som stiftelserna övertog från staten, enligt den proposition som låg till grund för stiftelsereformen.⁹⁴ Resterande pensionsskuld bedömde regeringen att stiftelserna skulle finansiera genom avkastningen på det kapital som avsätts för framtida pensionsåtaganden. I Chalmers första balansräkning, som ingick i årsredovisningen för 1994, värderades pen-

⁹³ Chalmers årsredovisning för 1994/95, s. 55.

⁹⁴ Fördelningen av stiftelsekapitalet mellan de två högskolorna redovisades inte i propositionen. I stället angavs att frågan skulle avgöras av regeringen efter fortsatta diskussioner med de högskolor som var intresserade av att ombildas till stiftelser. Huvuddelen av det samlade stiftelsekapitalet tillföll Chalmers, som fick ett stiftelsekapital motsvarande 1 580 miljoner kronor. Högskolan i Jönköping tillfördes ett stiftelsekapital på motsvarande 120 miljoner kronor.

sionsskulden till 361 miljoner kronor. Det motsvarade 53 procent av det fria kapitalet.

Stiftelsens styrelse har fastställt riktlinjer för hur stiftelsekapitalet ska förvaltas i ett placeringsreglemente.⁹⁵ Det långsiktiga finansiella målet för kapitalförvaltningen är att behålla det ursprungliga kapitalet, i reallt värde. Den reala avkastningen ska uppgå till 3 procent. Hur mycket stiftelsen delar ut till bolagen styrs av att allmännyttiga stiftelser ska dela ut 80 procent av utdelningsbara medel (aktieutdelning och räntenetto) under en femårsperiod för att få behålla sin skattefrihet. Stiftelsens innehav av värdepapper redovisas öppet.⁹⁶ Nedan redovisas hur stiftelsekapitalet har utvecklats sedan 1994. I avsnitt 4.2.7 redovisas hur stiftelsens utdelning till högskoleverksamheten har utvecklats över tid.

Stiftelsekapitalets utveckling 1994–2011

Under stiftelsens fem första verksamhetsår växte stiftelsekapitalet kraftigt som en följd av en gynnsam utveckling på börsen. Stiftelsekapitalet hade mer än fördubblats fram till 1999 då det uppgick till 3,6 miljarder kronor. Därefter minskade kapitalet under några år. Tre år senare, 2002, uppgick kapitalet till 1,6 miljarder kronor. Fram till 2007 ökade det egna kapitalet till 2,2 miljarder för att sedan minska till 1,3 miljarder år 2008. I december 2011 uppgick det egna kapitalet till 1,6 miljarder kronor.

I stiftelsens årsredovisning skiljer man på stiftelsekapital och gåvomedel, som tillsammans utgör stiftelsens eget kapital. Vid utgången av 2011 förfogade stiftelsen över 94 miljoner kronor i gåvomedel.

Värdet på kapitalet har minskat räknat i fasta priser

En jämförelse av stiftelsekapitalet i fasta priser vid bildandet 1994 och vid utgången av 2011 visar att värdet på kapitalet har minskat med 22,3 procent under perioden 1994–2011.⁹⁷ Det motsvarar en minskning med 447 miljoner kronor i 2011 års priser. I denna jämförelse har stiftelsens gåvomedel på 94 miljoner kronor inte räknats med. Om gåvomedlen räknas in i jämförelsen har kapitalet minskat med motsvarande 17,6 procent.⁹⁸

I diagram 1 nedan redovisas utvecklingen för stiftelsens eget kapital i löpande priser och värdet av det ursprungliga stiftelsekapitalet under perioden 1994–2011.

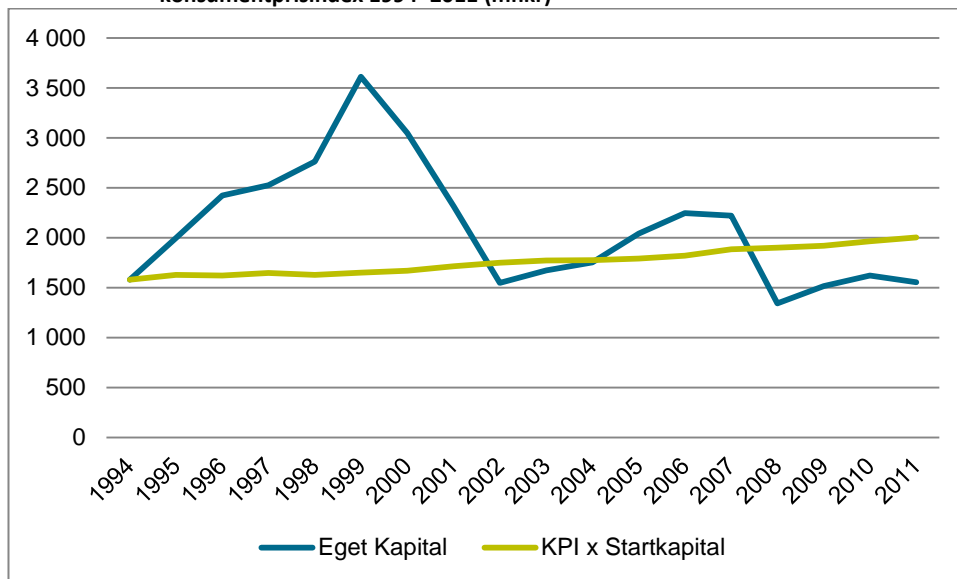
⁹⁵ I placeringsreglementet anges ramarna för hur olika typer av finansiella risker ska hanteras och med vilken riskexponering kapitalförvaltningen ska bedrivas. Den totala risken för stiftelsens innehav förväntas inte överstiga 10 procent på årsbasis (standardavvikelse).

⁹⁶ Chalmers årsredovisning för 2010.

⁹⁷ Enligt Chalmers årsredovisning för 2011 motsvarade det ursprungliga kapitalet 2 002 miljoner kronor 2011, efter indexuppräknings med konsumentprisindex (KPI). Den 31 december 2011 uppgick stiftelsekapitalet till 1 555 miljoner kronor. $22,3 \% = (2002-1555)/2002$.

⁹⁸ $17,6 \% = (2002-1649)/2002$.

Diagram 1 Stiftelsekapitalets utveckling och ursprungligt kapital uppräknat med konsumentprisindex 1994–2011 (mnkr)

Källa: Stiftelsens kansli, Stiftelsen Chalmers tekniska högskola (2012) *Uppgift 2012-10-24*.

Granskning av stiftelsens kapitalförvaltning

Riksrevisionen redovisade 2007 en granskning av kapitalförvaltningen vid fem stiftelser som bildats med löntagarfondsmedel och hur regeringen agerat som stiftare.⁹⁹ Stiftelsen Chalmers tekniska högskola var en av de granskade stiftelserna. Granskningen visade att förmögenheten förvaltats i enlighet med stiftelsens föreskrifter, det vill säga så att riskerna begränsats och att möjligheterna till god avkastning tagits tillvara.

4.2.7 Stiftelsens bidrag till Chalmers tekniska högskola AB

Stiftelsen Chalmers tekniska högskola kan stödja högskolans verksamhet genom att:

- ge bidrag till moderbolaget från stiftelsekapitalet,
- genom ägartillskott tillföra aktiekapital i koncernens bolag,
- utfästa ansvarsförbindelser eller borgensåtaganden för olika verksamheter,
- bevilja lån till koncernens verksamhet.

Statskontorets genomgång av Chalmers årsredovisningar visar att det är främst via utdelning och ägartillskott som stiftelsen gett stöd till högskoleverksamheten sedan bildandet. Under perioden 1994–2011 har stiftelsen delat ut 2,2 miljarder kronor i bidrag till Chalmers tekniska högskola AB,

⁹⁹ Riksrevisionen (2010) *Kapitalförvaltning i tider av kraftiga värdeförändringar – En granskning av åtta statligt bildade stiftelser och regeringen som stiftare* (RiR 2010:17).

räknat i löpande priser. Dessutom har stiftelsen använt en miljard kronor av kapitalet till olika ägaråtaganden. Ungefär hälften av aktieägartillskottet har använts för att täcka kostnader för förändringar av pensionsskulden.

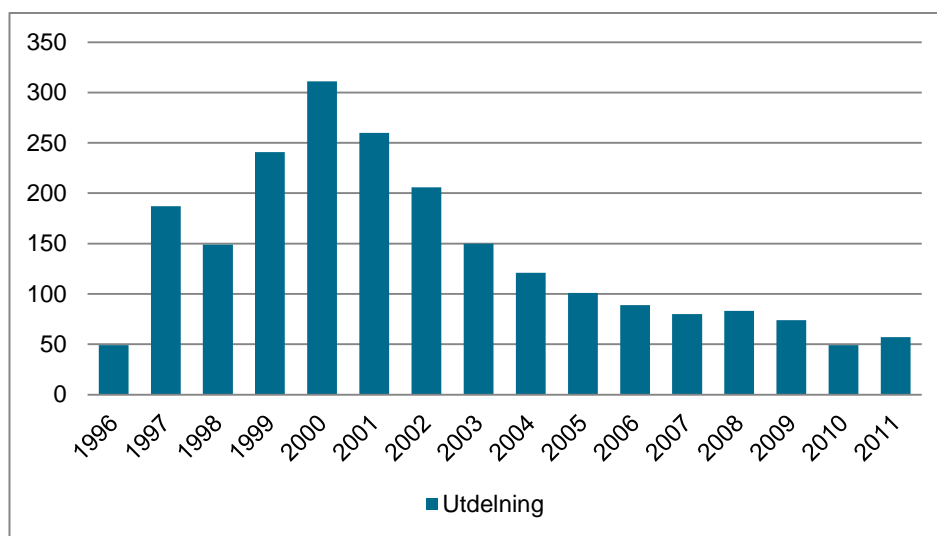
Utvecklingen av stiftelsens bidrag perioden 1996–2011

Inför varje nytt budgetår beräknar stiftelsen vilket utrymme det finns att lämna bidrag till Chalmers tekniska högskola AB. Rektor lämnar förslag på vilka satsningar som bör göras. Stiftelsens satsningsutskott bereder detta förslag innan styrelsen fattar beslut om vilket bidrag som ska lämnas. Rektor ingår i stiftelsens styrelse och deltar i beslutet, men är inte ledamot i satsningsutskottet.

Under perioden 1996–2011 uppgick den årliga utdelningen från stiftelsekapitalet till i genomsnitt 7,3 procent av Chalmers tekniska högskola AB:s totala intäkter. Det beror främst på den höga utdelningen under verksamhetens första år. Under perioden 1996–2003 uppgick den årliga utdelningen från stiftelsekapitalet till 10,9 procent av de totala intäkterna i genomsnitt. Därefter har utdelningen från stiftelsekapitalet minskat i betydelse. Perioden 2004–2011 uppgick den årliga intäkten från kapitalet till i genomsnitt 3,6 procent av de totala intäkterna. År 2011 motsvarade utdelningen från stiftelsekapitalet 1,9 procent av Chalmers tekniska högskola AB:s totala intäkter.¹⁰⁰ Av avsnitt 4.2.5 ovan framgår vilken verksamhet stiftelsen valt att stödja.

I diagram 2 nedan redovisas hur utdelningen från stiftelsen till Chalmers tekniska högskola AB har utvecklats under perioden 1996–2011. Verksamhetsåret 1994/95 gavs ingen utdelning.

Diagram 2 Utdelning åren 1996–2011 (mnkr)

Källa: Stiftelsens kansli, Stiftelsen Chalmers tekniska högskola (2012) Uppgift 2012-09-06.

¹⁰⁰ 1,9 % = 57 mnkr / 2 961 mnkr. Övriga andelar har räknats fram på följande sätt: Summan av årligt genomsnitt under perioden / antal år.

Som framgår av diagram 2 ökade utdelningen kraftigt från 1996 till 2000, när utdelningen uppgick till 310 miljoner kronor. Det stora börsfallet 2000 fick som konsekvens att utdelningen minskade kraftigt under några år. Fram till 2003 hade den årliga utdelningen mer än halverats. Den årliga utdelningen har fortsatt att minska efter 2003, när den uppgick till 150 miljoner kronor. År 2011 fick Chalmers tekniska högskola AB 56 miljoner kronor från stiftelsen i utdelning.

Stiftelsens uppföljning av lämnade bidrag

Vid de intervjuer som vi genomfört vid Chalmers har det framkommit att stiftelsens uppföljning av utbetalade medel i första hand inriktas mot att undersöka i vilken utsträckning beviljade medel förbrukas och i mindre utsträckning vilka resultat de utdelade medlen får.

Stiftelsens kansli har gjort en mer ingående uppföljning av vad de medel stiftelsen betalat ut har använts till. Det visade sig att det var svårt att i efterhand klargöra vad 270 miljoner kronor hade använts till, av de totalt 2,2 miljarder kronor som betalats ut i bidrag. Det gäller medel som redovisats som riktade satsningar i årsredovisningarna. Efter ytterligare en genomgång av dessa satsningar har det, enligt uppgift från Chalmers, framkommit att medlen bland annat har använts till ett antal mindre riktade satsningar 1997–2001. Bland annat har satsningarna avsett studentrekrytering, internationalisering av grundutbildningen, elkraftslaboratorium, satsningar på yngre forskare/forskarstuderande, entreprenörskola m.m. Omfattningen av de riktade satsningarna har minskat under senare år. Den har sjunkit från 135 miljoner kronor 2001 till 6 miljoner 2011. Enligt uppgift från stiftelsens kansli har uppföljningsrutinerna förbättrats under senare år.

4.2.8 Aktieägartillskott till dotterbolag

Stiftelsens ägaransvar för Chalmers tekniska högskola AB innebär bland annat att stiftelsen tar ansvar för soliditeten i bolaget.¹⁰¹ Stiftelsen har successivt skjutit till ägartillskott i den utsträckning som behövts för att konsolidera balansräkningen i bolaget. Fram till och med 2011 har stiftelsen lämnat aktieägartillskott om 994 miljoner kronor till de olika bolagen inom Chalmerskoncernen. Nedan redovisas översiktligt vad aktieägartillskottet har bestått av fram till 2011. I bilaga 2 ges en utförligare redovisning av stiftelsens aktieägartillskott.

- Uppskattningsvis har mer än två femtedelar (44 procent) av det samlade aktieägartillskottet sedan 1994 använts för att hantera pensionskostnader.
- En femtedel (21 procent) av ägartillskottet har använts för att hantera ändrade redovisningsprinciper.

¹⁰¹ Chalmers årsredovisning för 2001.

- Aktieägartillskott om 145 miljoner kronor 1999 och 132 miljoner kronor 2000 lämnades till Chalmers tekniska högskola AB för att återställa bolagets eget kapital.
- Ett aktietillskott om 30 miljoner kronor gavs till Chalmersfastigheter AB 1998 för att öka det egna kapitalet i bolaget.
- Aktieägartillskott har även lämnats till Lindholmen Science Park AB (10 miljoner kronor), till Johanneberg Science Park AB (4 miljoner kronor), till AB Chalmer Invest (10 miljoner kronor) och till Stiftelsen Chalmers Innovation (15 miljoner kronor).

Som framgår av uppställningen ovan har den övervägande delen av ägartillskotten använts till att trygga koncernens ekonomi, det vill säga hantera pensionskostnader, ändrade redovisningsprinciper och till att återställa Chalmers tekniska högskola AB:s eget kapital. Resterande ägartillskott, det vill säga 59 miljoner kronor av totalt 994 miljoner kronor, har syftat till att utveckla stiftelsehögskolans verksamhet genom att göra det möjligt att utveckla verksamheten i Chalmers fastighetsbolag, de två teknikparker som Chalmers är delägare i och till att utveckla Chalmers innovationssystem. Som framgår under avsnitt 4.2.10 nedan har stiftelsen även utfärdat ett förlagslån på 725 miljoner kronor till Chalmersfastigheter AB.

Från och med 1 januari 2011 har Chalmers gått över till ett system där nya pensionsåtaganden till personalen finansieras löpande via Statens pensionsverk (SPV). Enligt uppgift från stiftelsens kansli minskar därmed risken för att stiftelsen i framtiden ska behöva göra ytterligare ägartillskott relaterade till personalens framtida pensioner.¹⁰²

4.2.9 Lån och ansvarsförbindelser till dotterbolag

Under perioden 1994–2001 utfäste stiftelsen två kapitaltäckningsgarantier gentemot Chalmers tekniska högskola AB om sammanlagt 300 miljoner kronor. År 2001 hade garantierna till fullo utnyttjats. Av årsredovisningen för 2011 framgår att stiftelsen tagit på sig ansvarsförbindelser för motsvarande drygt 1,3 miljarder kronor. I huvudsak utgörs detta av olika borgensåtaganden gentemot Försäkringsbolaget PRI Pensionsgaranti, varav 14 miljoner avser Chalmersfastigheter AB:s pensionsåtagande och 1,2 miljarder avser Chalmers tekniska högskola AB:s pensionsåtagande. Resterande ansvarsförbindelse motsvarar 51 miljoner för en särskild förbindelse till följd av att Riksgälden utfärdat en borgen för pensionsåtagande.

¹⁰² Från det att stiftelsen bildades och fram till och med 31 januari 2010 har Chalmers tekniska högskola AB:s skuld i form av framtida pensionsåtaganden skuldförts i balansräkningen. År 2008 ändrades principerna för beräkning av räntor och genomsnittlig livslängd. Det fick till följd att skulden ökade kraftigt och att stiftelsen behövde göra ett aktieägartillskott på 400 miljoner kronor till Chalmers tekniska högskola AB.

Lån inom koncernen

Stiftelsekapitalet kan lånas ut till dotterbolag i koncernen i syfte att stödja den verksamhet som bedrivs. Om den ränta som tas ut understiger den avkastning stiftelsen kan förväntas få vid en alternativ placering kan lånet betraktas som ett ekonomiskt stöd. Av årsredovisningen för 2011 framkommer att stiftelsen har långfristiga fodringar på:

- 862 miljoner kronor för lån till Chalmersfastigheter AB.
- 59 miljoner kronor för lån till Chalmersfastigheter AB (avseende kårhuset),
- 14 miljoner kronor för lån till Stiftelsen Chalmers Innovation.

Enligt uppgift från stiftelsens kansli tas marknadsmässig ränta ut för lånen till Chalmersfastigheter AB. Lånet till Stiftelsen Chalmers Innovation är räntefritt och ska betalas tillbaka vid en eventuell försäljning av stiftelsens fastighet.

4.2.10 Köp av fastigheter

Stiftelsekapitalet gjorde det möjligt för Chalmers att köpa hälften av fastigheterna på campus av Akademiska hus. Akademiska hus förfogar över två tredjedelar av byggrätterna på campus. Köpesumman 2004 uppgick till 990 miljoner kronor och Chalmers fastighetsbolag finansierade köpet via lån från banker och via stiftelsekapital. Stiftelsen har utfärdat ett förlagslån på 725 miljoner kronor för att underlätta för bolaget att få lån från banker för resterande del av kapitalet. Ett förlagslån innebär att långivaren vid en konkurs eller vid en likvidation får betalt först efter övriga fordringsägare. Det innebär att förlagslånet i praktiken fungerar som ett eget kapital tillskjutet från stiftelsen.

Enligt Chalmers är det en fördel för högskolan att äga fastigheter. Detta ger möjlighet att anpassa lokalerna till högskolans behov på ett smidigt sätt. Det uppges också vara en fördel att kunna hyra ut lediga lokaler till näringslivet för att skapa möten och samverkan. Statskontoret har inte gjort någon analys av vilka ekonomiska konsekvenser det har inneburit för Chalmers att kunna köpa fastigheter från Akademiska hus i stället för att hyra motsvarande lokaler.

4.3 Chalmers samverkan med näringslivet

Huvuddelen av Chalmers samverkan med det omgivande samhället sker inom ramen för den utbildning och forskning som sker inom högskolebolaget. Vi har valt att inte redovisa detta arbete, eftersom vi bedömer att förutsättningarna för denna samverkan inte skiljer sig från de statliga lärosätenas samverkan i någon större omfattning.

I detta avsnitt redovisar vi översiktligt hur Chalmers valt att organisera samverkan med i första hand näringslivet i dotterbolag, stiftelser och teknikparker. Verksamheten ska närmast jämföras med den verksamhet som kan bedrivas i de statliga lärosätenas holdingbolag.

Vi har delat upp redovisningen på

- bolag och stiftelser som ska bidra till kommersialisering av i första hand forskningsresultat,
- bolag och stiftelser som säljer uppdragsutbildning och uppdragsforskning,
- Chalmers engagemang i två teknikparker.

Utöver dessa exempel finns ytterligare dotterbolag, stiftelser, fonder med mera som ingår i Chalmers innovationsstödsystem.

4.3.1 Bolag och stiftelser för kommersialisering

Chalmers har genom stiftelsen Chalmers Innovation samt bolagen Chalmersinvest och Encubator försökt skapa ett komplett innovationssystem runt Chalmers.

Chalmers Innovation¹⁰³ är en stiftelse instiftad av Stiftelsen Chalmers tekniska högskola. Chalmers Innovation är en företagsinkubator och fond med målet att utveckla teknikbaserade affärsidéer till snabbväxande företag med internationell marknadspotential. Inflödet av idéer kommer bland annat från forskning på Chalmers men även från övriga samhället. Chalmers Innovation har startat lite över 100 bolag som har drygt 400 anställda, omsätter mer än 400 miljoner kronor och har attraherat över 14 miljarder kronor i riskkapital.¹⁰⁴

AB Chalmersinvest¹⁰⁵ är ett aktiebolag som är helägt av Chalmers tekniska högskola AB. Chalmersinvest har i uppdrag att inom högskolefären i Göteborg identifiera forsknings- och utbildningsresultat som kan komma till

¹⁰³Stiftelsen Chalmers Innovation tillkom 1997 genom en donation på 51 miljoner kronor från Sten A Olssons Stiftelse för forskning och kultur, det vill säga rederi Stena. Chalmers har historiskt sett inte finansierat verksamheten utan de huvudsakliga finansörerna sedan starten är Västra Götalandsregionen och Innovationsbron. Sedan fonden restes 2008 är även avgifter från fondinvesteringarna en finansieringskälla.

¹⁰⁴ Chalmers (2012) *Uppgift 2012* inskickat till SOU 2012:41 *Innovationsstödjande verksamheter vid universitet och högskolor: Kartläggning, analys och förslag till förbättringar – slutbetänkande*.

¹⁰⁵ Chalmersinvest är även moderbolag för Chalmers verksamheter inom intellektuella rättigheter, Chalmers Intellectual Property Rights AB, och inom utbildning i entreprenörskap, Encubator Holding AB, Encubator AB samt Entreprenörskolefonden 04 AB.

nytta i samhället i form av företag med tillväxtpotential.¹⁰⁶ Bolaget bildades 1986 och hade initialt rollen som den första lilla finansiären. Efterhand som Chalmers verksamhet med inkubatorer utvecklats, har Chalmersinvest även investerat i något senare skeden i de allra mest lovande bolagen som är under utveckling i inkubatorerna. Chalmersinvest har investerat i cirka 35 bolag sedan 1998.¹⁰⁷ De bolag som Chalmersinvest är delägare i värderas till cirka 600–700 miljoner kronor och har en omsättning på 300 miljoner kronor. Cirka 400 personer är anställda vid bolag som Chalmersinvest äger.

Encubator AB är ett dotterbolag till Chalmersinvest som ska matcha affärsidéer med affärsutvecklare samt tillföra kapital, kunskap och nätverk för att skapa nya tillväxtbolag och utbilda entreprenörer.¹⁰⁸ Det senare sker genom att Encubator AB är en aktiv del av Chalmers entreprenörsskola.¹⁰⁹ Tanken med detta är att spetsutbildning i entreprenörskap kombineras med en inkubator- och investeringsverksamhet. Encubator ska samtidigt stärka Chalmers forskning och utbildning samt samverka med näringsliv och offentlig sektor. Varje år genereras 4–5 nya bolag och sedan starten 2001 har Encubator och entreprenörsskolan bidragit till att skapa mer än 40 nya bolag, varav drygt 80 procent har överlevt. Omsättningen i bolagen är cirka 300 miljoner kronor och cirka 200 arbetstillfällen har skapats.¹¹⁰

Chalmers Intellectual Property Rights AB är ett aktiebolag som är helägt av AB Chalmersinvest. Bolaget övertar ägandet av viss kunskap som genereras i forskningssamarbeten, ansöker om skydd och strävar mot att licensiera eller avyttra teknologin. Chalmers Intellectual Property Rights AB har analyserat och drivit ett 20-tal projekt och äger i dag fem patentfamiljer.

¹⁰⁶ Chalmersinvest bildades 1986 som ett samarbete mellan Chalmers och Öhmans Fondkommission. Under andra halvan av 1980-talet gick verksamheten bra, följt av en sämre tidsperiod under början av 1990-talet. Parallellt drev Chalmers industriteknik motsvarande verksamhet under 1990-talet. Chalmersinvest i sin nuvarande form skapades 1998 genom kapitaltillskott och sammanslagning av investeringsverksamheten från Chalmers industriteknik och ursprungliga Chalmersinvest.

¹⁰⁷ Chalmers (2012) *Uppgift 2012* inskickat till SOU 2012:41 *Innovationsstödjande verksamheter vid universitet och högskolor: Kartläggning, analys och förslag till förbättringar – slutbetänkande*.

¹⁰⁸ Encubator AB är ett helägt dotterbolag till Encubator Holding AB, som via AB Chalmersinvest, i sin tur är ett helägt dotterbolag till Chalmers tekniska högskola AB. Bolaget har åtta anställda som genom styrelsearbete, arbetar med portföljbolagen till Encubator Holding AB.

¹⁰⁹ Chalmers Entreprenörsskola har ett internationellt mastersprogram, The Entrepreneurship and Business Design Programme. Studenterna ska i samspel med akademi och näringsliv omvandla en lovande idé eller forskningsresultat till ett tillväxtföretag. Meningen är att projektet under skoltiden ska gå från idé till företag.

¹¹⁰ Chalmers (2012) *Uppgift 2012* inskickat till SOU 2012:41 *Innovationsstödjande verksamheter vid universitet och högskolor: Kartläggning, analys och förslag till förbättringar – slutbetänkande*.

4.3.2 Bolag och stiftelser som säljer forskning och utbildning

Chalmers Professional Education AB är ett helägt dotterbolag till Chalmers tekniska högskola AB. Bolaget företräder, utvecklar och exploaterar Chalmers koncernens intressen inom uppdragsutbildning.¹¹¹ Bolaget säljer både utbildning som ger högskolepoäng och annan utbildning. Enligt Chalmers utgör uppdragsutbildning en viktig plattform för samverkan med näringsliv och samhälle som en betydelsefull mekanism för att nyttiggöra Chalmers kunskapsutveckling och kunskapsnätverk.

Varje år utbildar Chalmers Professional drygt 4 000 deltagare i olika kurser inom kompetensområdena sjöfart, industriteknik, energi och executive education.¹¹² Uppdragsutbildningarna genomfördes 2011 av cirka 200 lärare, varav drygt hälften kom från Chalmers. Därutöver har Chalmers Professional Educations cirka 20 medarbetare. År 2011 var det första hela räkenskapsåret och verksamheten omsatte drygt 53 miljoner kronor med ett rörelseresultat på 0,5 miljoner kronor.

Stiftelsen Chalmers industriteknik¹¹³ är Chalmers strategiska satsning på forskningsnära utveckling och demonstrationsprojekt tillsammans med betalande kunder. Sedan högskolornas uppdrag om nyttiggörande tillkom 2009 har Chalmers industriteknik fått en allt viktigare roll för att öka nyttiggörandet av kvalificerade teknikutvecklingstjänster, kopplade till Chalmers forskningsverksamhet. Chalmers industriteknik finansierar verksamheten genom kundintäkter och får inte basfinansiering från högskolan. År 2000 var omsättningen tio miljoner kronor, 2011 var omsättningen 85 miljoner kronor.¹¹⁴ Expansionen har gjorts med egna intjänade medel. Under 2011 beräknas Chalmers industriteknik uppvisa ett nollresultat.

4.3.3 Riskkapitalfonder

År 2008 valde Europeiska investeringsfonden att ingå samarbete med Stiftelsen Chalmers Innovation vilket resulterade i att aktiebolaget **Chalmers Innovation Seed Fund AB** skapades. Chalmers Innovation Seed Fund är en fond för teknikbaserade företag. Fokus ligger på investeringar i tidiga ske-

¹¹¹ Bolaget bildades i juni 2010 som en sammanslagning av enheterna Chalmers Advanced Management Programs (CHAMPS), Industrihögskolan och Träffpunkt Sjöfart.

¹¹² Chalmers (2012) *Uppgift 2012* inskickat till SOU 2012:41 *Innovationsstödjande verksamheter vid universitet och högskolor: Kartläggning, analys och förslag till förbättringar – slutbetänkande*.

¹¹³ Chalmers industriteknik grundades som en stiftelse 1984 och var grunden till Chalmers systematiska satsning på mer avancerad företagssamverkan inom området forskningsnära utveckling. I samband med skapandet av AB Chalmersinvest 1998 fördes all produktrelaterad verksamhet över antingen i fristående bolag eller direkt i det nyskapade innovations-systemet.

¹¹⁴ Chalmers (2012) *Uppgift 2012* inskickat till SOU 2012:41 *Innovationsstödjande verksamheter vid universitet och högskolor: Kartläggning, analys och förslag till förbättringar – slutbetänkande*.

den och fonden ska tillsammans med Chalmers Innovations etablerade nätverk skapa bättre möjligheter för att stärka tillväxtföretagens uthållighet och internationella konkurrenskraft.

Nuvarande ägare har åtagit sig att skjuta till nästan 170 miljoner kronor fördelade enligt följande: Europeiska investeringsfonden 84 miljoner kronor, Sjätte AP-fonden 40 miljoner kronor, Chalmers Innovation Affiliate Fund (CIAF)¹¹⁵ 29 miljoner kronor, Länsförsäkringar Göteborg och Bohuslän 5 miljoner kronor (samt 10 miljoner kronor i CIAF), Stiftelsen Chalmers tekniska högskola 5 miljoner kronor (samt 2,5 miljoner kronor i CIAF) och Stiftelsen Chalmers Innovation 5 miljoner kronor (samt 2,5 miljoner kronor i CIAF). Chalmers kan därmed sägas ha investerat totalt 15 miljoner kronor.

KTH Chalmers Capital AB är ett riskkapitalbolag som investerar i tidiga faser i svenska bolag. Typiska investeringsområden är internetteknologi, materialteknologi och cleantech. KTH Chalmers Capital förvaltar totalt 344 miljoner kronor uppdelade på två fonder: KTH Seed Capital och KTH Chalmers Capital. Investerare är Wallenbergstiftelserna, Industrifonden och SEB samt KTH, Chalmers och Innovationsbron. Fonderna startade 2003 respektive 2006 och har hittills investerat i cirka 15 bolag, varav fyra har avyttrats.¹¹⁶

4.3.4 Samverkan i teknikparker

Chalmers är delägare i två teknikparker, Lindholmen Science Park och Johanneberg Science Park.¹¹⁷ Chalmers var med och etablerade **Lindholmen Science Park**¹¹⁸ 2000. Lindholmen Science Park är en arena för forskning, innovation och utbildning inom mobilt internet, intelligenta fordon och transportsystem samt moderna medier och design. Bolaget ägs av Stiftelsen Chalmers tekniska högskola, Göteborgs stad, Business Region Göteborg och näringslivet. De största ägarna på näringslivssidan är Volvo Group, Volvo Cars, Saab, Ericsson, TeliaSonera och Telenor. Även Göteborgs universitet är en del av Lindholmen Science Park via samverkansavtal. Stiftelsen Chalmers har gett ett ägartillskott på tio miljoner kronor till Lindholmen Science Park.

Johanneberg Science Park bildades 2011 av Stiftelsen Chalmers tekniska högskola och Göteborgs stad med målet att utveckla en miljö som stimulerar

¹¹⁵ Chalmers Innovation Affiliate Fund är en fond för privata investerare.

¹¹⁶ KTH Chalmers Capitals webbplats. Tillgänglig på <http://www.kthchalmerscapital.se>, citerad 2012-11-07.

¹¹⁷ Chalmers är liksom Göteborgs universitet också medlem av Sahlgrenska Science Park.

¹¹⁸ År 2012 finns mer än 300 företag med 9 700 anställda. De största arbetsgivarna är Ericsson, Volvo Technology, IBM, Semcon, Sigma och SVT. På Campus Lindholmen finns Göteborgs universitet, Chalmers tekniska högskola och det gemensamma it-universitetet. Totalt är cirka 9 000 studerande, forskare och lärare verksamma på Campus Lindholmen. Se Lindholmen Science Parks webbplats.

Tillgänglig på <http://www.lindholmen.se>, citerad 2012-09-18.

samverkan mellan akademi, näringsliv och samhällsaktörer på Chalmers campus Johanneberg.¹¹⁹ Inledningsvis stöder Johanneberg Science Park utvecklingen av ämnesområdena samhällsbyggnad, energi, material- och nanoteknik. Johanneberg Science Park AB ägs av Stiftelsen Chalmers tekniska högskola, Göteborgs stad, AB Volvo, Göteborg energi, HSB, Riksbyggen och Tyréns AB. Stiftelsen Chalmers har gett ett ägartillskott på fyra miljoner kronor till Johanneberg Science Park.

Chalmers upplever att de som delägare i teknikparkerna får en tyngre roll och har större möjlighet att påverka teknikparkernas innehåll och utveckling än om högskolan endast deltagit som medlemmar.

4.3.5 Ekonomiskt stöd till Chalmers näringslivssamverkan

Som framgått ovan har Stiftelsen Chalmers tekniska högskola utnyttjat möjligheten att föra över kapital till dotterbolag, stiftelser och andra bolag för att utveckla högskolans samverkan med det omgivande samhället. Statskontorets genomgång av stiftelsens årsredovisningar visar att dessa medel totalt uppgår till 39 miljoner kronor sedan 1994.¹²⁰ Dessutom har Stiftelsen Chalmers Innovation beviljats ett amorterings- och räntefritt lån på 14 miljoner.

Stiftelsens utdelning har också använts i syfte att underlätta samverkans- och innovationsarbetet. År 2008 gick exempelvis en mindre del av utdelningen till att finansiera såddkapital. Chalmers har inte kunnat ta fram uppgifter om hur stor del av stiftelsens utdelningar som riktats till aktiviteter för samverkan med näringslivet. I en uppföljning som stiftelsens kansli har gjort av lämnade bidrag sedan 1996 finns några poster som syftar till att stödja och utveckla samverkan med näringslivet. Totalt summerar dessa poster till 62 miljoner kronor:

- 23,9 miljoner kronor till Chalmers Lindholmen
- 8,5 miljoner kronor till Chalmers Lindholmen fastigheter AB
- 29 miljoner kronor till samverkan internationellt, näringsliv och EU
- 1 miljon kronor till Stiftelsen Chalmers Innovation

I stiftelsens uppföljning framkommer även andra poster med utvecklingsmedel som inte specificeras närmare. Dessa medel kan också ha använts för att finansiera samverkan med näringslivet. Det gäller till exempel posterna rektors stiftelsekassa och övrigt, som uppgår till 180 respektive 267 miljoner kronor under perioden. En annan post bör också nämnas, alumni och mark-

¹¹⁹ År 2012 arbetar och studerar 2 900 universitetsanställda och 10 000 studenter på området 2012. Det finns också mer än 140 högteknologiska företag som sysselsätter över 1 000 personer. Se Johanneberg Science Parks webbplats.

Tillgänglig på <http://www.johannebergsciencepark.com>, citerad 2012-09-18.

¹²⁰ Ägartillskotten har avsett Lindholmen Science Park AB, Johanneberg Science Park AB, AB Chalmersinvest och till Stiftelsen Chalmers Innovation.

nadskontakter/fundraising, som sammanlagt uppgår till 63,5 miljoner kronor.

För annat samverkansarbete har stiftelsen betalat ut 117 miljoner kronor i stöd riktat till samverkan med högskolorna i Västsverige.

Sammanfattningsvis kan konstateras att Chalmers vid flera tillfällen kunnat gå in och stödja olika samverkansaktiviteter tack vare storleken på sitt kapital. Chalmers anser också att det är en fördel att vara ett aktiebolag i sitt arbete med samverkan och nyttiggörande. Aktiebolagslagen ger en organisatorisk frihet och näringslivet känner igen sig. Chalmers upplever det som positivt att ha möjligheten och ansvaret att kunna starta men också lägga ned verksamheter.

4.4 Högskolan i Jönköping

Högskolan i Jönköping inrättades som statlig högskola 1977. Verksamheten präglades initialt av ekonomi, lärande och kommunikation. Drygt tio år senare startade ingenjörsutbildningen. Den 1 juli 1994 bildades Stiftelsen Högskolan i Jönköping, samtidigt som myndigheten Högskolan i Jönköping upphörde.

Att Högskolan i Jönköping ansökte om att bli stiftelsehögskola grundade sig till stor del på ett upplevt behov av mer högre utbildning i länet. Man ville dessutom satsa på en internationell handelshögskola, vilket hade en stark regional förankring. Viljan och planerna på att etablera en handelshögskola har beskrivits som en förutsättning för regeringens beslut att välja ut Högskolan i Jönköping som ett av de två lärosäten som fick möjlighet att ombildas. Samtidigt var ombildningen till stiftelsehögskola en förutsättning för att högskolan skulle kunna genomföra satsningen på handelshögskolan. De två sakerna beskrivs som förutsättningar för varandra: utan omfattande planering av handelshögskolan ingen stiftelsehögskola och vice versa.¹²¹

4.4.1 Verksamhetens inriktning och omfattning

De bärande idéerna för Högskolan i Jönköpings är fokusering, internationalisering, entreprenörskap och samverkan med näringsliv och samhälle.¹²² De fyra olika fackhögskolorna har sin specifika fokusering och specialisering:

- Hälsohögskolan i Jönköping: hälsa, vård och socialt arbete med samhällsrelevans och högsta kvalitet
- Högskolan för lärande och kommunikation: innovativt lärande, specialpedagogik och ett nationellt centrum för livslångt lärande

¹²¹ Högskoleverket (2008) *Stiftelsehögskolereformen – en uppföljning* (HSV 2008:27 R).

¹²² Högskolan i Jönköping (2008) *Utbildnings- och forskningsstrategi 2009-2012*.

- Internationella handelshögskolan: internationalisering, entreprenörskap och näringslivsförnyelse samt ett internationellt centrum för media
- Tekniska högskolan: produktframtagning i mindre och medelstora företag, robusta och intelligenta produkter, ett europeiskt centrum för gjutning

Regeringen beslutade 1995 att Högskolan i Jönköping skulle ges rätt att ge doktorsexamen i fyra ämnen: företagsekonomi, handelsrätt, nationalekonomi och statsvetenskap. År 2004 utvidgades högskolans doktorsexamensrätt till hela det så kallade humanistisk-samhällsvetenskapliga vetenskapsområdet. År 2010 fick högskolan rätt att utfärda examen på forskarnivå inom examensområdet industriell produktframtagning.

Högskolan i Jönköping har ett mycket nära samarbete med näringsliv och offentlig sektor i både utbildning och forskning. Det sker dels genom nätverk och centrumbildningar, dels genom fadderföretag. Programstudenter vid Internationella handelshögskolan och Tekniska högskolan är knutna till ett företag under utbildningens första två år. I dag finns cirka 800 företag i fadderföretagspoolen.¹²³

Ett annat fokus för Högskolan i Jönköping är internationalisering. Högskolan arbetar aktivt med internationellt studentutbyte och har cirka 350 partneruniversitet över hela världen.¹²⁴ Under 2011 hade högskolan 983 internationella studenter från 56 länder. Under samma år studerade 453 av högskolans studenter en eller två terminer i något annat land. På Internationella handelshögskolan är andelen studenter som läser en del av sin studietid utomlands den högsta i Norden.

4.4.2 Organisation

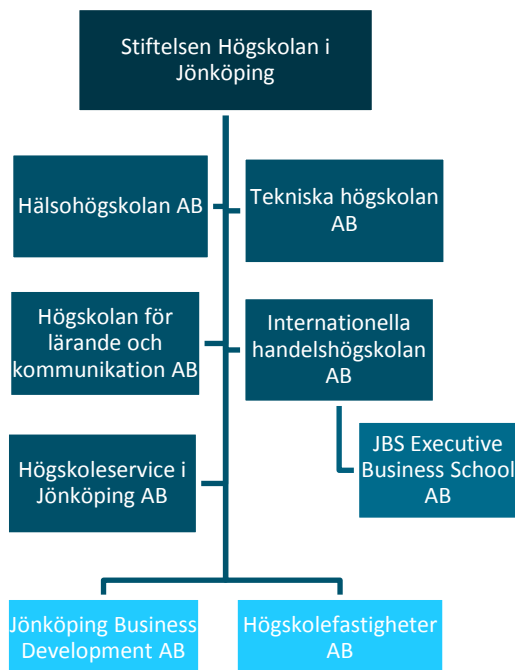
Högskolan i Jönköping är organiserad som en icke-vinstdrivande koncern med Stiftelsen Högskolan i Jönköping som moderstiftelse och fem helägda dotterföretag som bedrivs i aktiebolagsform (se figur 4 nedan).

Stiftelsen Högskolan i Jönköping har enligt stiftelsens stadgar som ändamål att verka för att de ingående högskolorna inom sina respektive verksamhetsområden bedriver utbildning och forskning på en internationellt hög nivå. Högskolorna är Internationella handelshögskolan i Jönköping AB, Högskolan för lärarutbildning och kommunikation i Jönköping AB, Ingenjörshögskolan i Jönköping AB (sedan 2007 Tekniska högskolan AB) och Högskoleservice i Jönköping AB. År 2002 blev Hälsohögskolan den fjärde fackhögskolan vid Högskolan i Jönköping. Hälsohögskolan omnämns inte i ändamålsparagrafen i stiftelsens stadgar.

¹²³ Högskolan i Jönköpings årsredovisning för 2011, s.30.

¹²⁴ Högskolan i Jönköpings årsredovisning för 2011, s.27.

Figur 4 Högskolan i Jönköpings organisation

Vid sidan av de helägda dotterbolagen äger Stiftelsen Högskolan i Jönköping:

- Den ekonomiska föreningen Science Park Jönköping, som i sin tur äger aktiebolaget Science Park i Jönköping AB tillsammans med Jönköpings kommun och Habo kommun.¹²⁵ Science Park Jönköping är en mötesplats för innovativa företag och entreprenörer. Science Park Jönköping erbjuder tjänster för att utveckla affärsidéer till bärkraftiga företag och lokaler.
- 20 procent av aktierna i Jönköping Business Development AB (JBD).¹²⁶ JBD är ett investmentföretag med affärsidé att investera i kommersiellt inriktade team och entreprenörer i Jönköpingsregionen.

¹²⁵ Bolaget ägs tillsammans med Jönköpings kommun och Habo kommun via en ideell förening. Verksamheten finansieras av ägarna samt Innovationsbron och genom ett antal projekt med stöd från bland andra Vinnova, Regionförbundet och EU:s strukturfonder.

¹²⁶ Jönköping Business Development AB ägs av Science Park Jönköping, Högskolan i Jönköping, Sjätte AP-fonden, LRF och ett antal privata investerare. Företaget startade sin verksamhet 2007. På företagets webbplats anges att de i samarbete med Science Park Jönköping har möjlighet att erbjuda affärscoachning och infrastruktur för företag. Bolaget har som målsättning att årligen investera i tre till fem bolag med minst 300 000 kronor och max 2 000 000 kronor per bolag.

- 14,3 procent av aktierna i företaget Högskolefastigheter i Jönköping AB, som äger och förvaltar fastigheter för Högskolan i Jönköping. Övriga aktier ägs av Jönköpings kommun.

4.4.3 Ansvar och beslutsstruktur

Stiftelsen

Stiftelsen Högskolan i Jönköping har som ändamål att verka för att bolagen inom sina vetenskapsområden bedriver utbildning och forskning på en internationellt hög nivå och att högskolans resurser utnyttjas effektivt. Stiftelsestyrelsen utser rektor vid Högskolan i Jönköping. Rektor är verkställande ledamot i stiftelsens styrelse. Lärarna och studenterna vid högskolan har rätt att utse varsin ledamot. Regeringen utser och entledigar övriga ledamöter. Regeringen utser även stiftelsestyrelsens ordförande.

Stiftelsestyrelsen beslutar om resursfördelningen till dotterbolagen efter förslag från rektor. Stiftelsen har ett direkt inflytande över dotterbolagens verksamhet. Detta följer av dotterbolagens bolagsordningar, som anger att dotterbolagen ska bedriva sin verksamhet i enlighet med instruktioner som det behöriga organet i stiftelsen meddelar. Med behörigt organ avses stiftelsestyrelsen och rektor samt sådana nämnder och organ som inrättats och fått instruktion av stiftelsen.

Rektor

Rektor har till uppgift att följa högskolans verksamhet och ha det övergripande ansvaret för högskolan.¹²⁷ Rektor är även ledamot i dotterbolagens styrelser.

Rektor har möjlighet att styra vilka som anställs på fackhögskolorna, eftersom frågan om att anställa en disputerad lärare vid bolaget ska underställas rektor innan läraren får anställas. En anställning får inte ske om rektor avstyrker den.

Högskolegemensamma organ

År 2008 infördes en ny nämnd, Nämnden för utbildning och forskarutbildning vid Högskolan i Jönköping.¹²⁸ Nämnden inrättades av stiftelsestyrelsen och är ett högskolegemensamt organ. Alla enheter inom Högskolan i Jönköping är skyldiga att följa de beslut och regler som nämnden fastställer.¹²⁹ Nämnden ersatte Antagnings- och examensnämnden och Fakultetsnämnden.

¹²⁷ 6 § Stadgar för Stiftelsen Högskolan i Jönköping. Regeringsbeslut 1994-05-26 (dnr U94/1876/UH), ändring 1997-01-07 (dnr U96/3991/F).

¹²⁸ Nämnden består av två lärare från var och en av högskolans fackhögskolor och två studenter. Lärarledamöter utses genom val för tre år i taget. Studerandeledamöterna utses av rektor för ett år i taget efter nominering från Jönköpings studentkår.

¹²⁹ Instruktion för Nämnden för utbildning och forskarutbildning vid Högskolan i Jönköping, daterad 2008-10-20 (reviderad 2011-08-30).

Nämnden ansvarar för övergripande kvalitetssäkring av högskolans examina på alla nivåer. Vidare ansvarar nämnden för att högskolans gemensamma regler för utbildning och forskarutbildning främjar hög kvalitet och att reglerna är kända i organisationen. Nämnden har också i uppdrag att följa upp och granska att verksamheten uppfyller de kvalitetskrav som ställs av svenska staten för att högskolan ska ha rätt att utfärda examina. Nämnden fattar inte beslut om medelstillelning.

Enligt 12 § i stadgarna för Stiftelsen Högskolan i Jönköping ska det vid högskolan finnas en gemensam disciplinnämnd för högskolans studenter.¹³⁰ Disciplin- och avskiljandenämnden handlägger och fattar beslut i disciplin- och avskiljandeärenden som avser studenter inskrivna för utbildning på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå vid fackhögskolorna.

Överklagandenämnden¹³¹ är även den inrättad genom stiftelsestyrelsen och är ett högskolegemensamt organ.¹³² Till högskolans överklagandenämnd kan studenten vända sig om hon eller han är missnöjd med ett beslut som fattats om antagning eller examen. Nämnden är också högsta instans för överprövning av disciplinbeslut fattade av högskolans disciplin- och avskiljandenämnd och av beslut som man uppfattar strider mot bestämmelser i lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan. Samtliga enheter inom högskolan är skyldiga att rätta sig efter överklagandenämndens beslut. Hälften av ledamöterna i överklagandenämnden är externa jurister.

Dotterbolagen (fackhögskolorna och Högskoleservice)

Fackhögskolorna och Högskoleservice är organiserade som aktiebolag och leds av en styrelse och en verkställande direktör. Fackhögskolornas verksamhet syftar till att bedriva högre utbildning, forskning och utvecklingsarbete. Verksamheten vid Högskoleservices innefattar att bedriva och ansvara för lokalförsörjning, bibliotek, studerandeservice, studiedokumentation, examina, studenthälsa, information och marknadsföring, it-service, vaktmästeri och lokalvård.

Bolagsstämman är dotterbolagens högsta beslutande organ och det är på bolagsstämman som styrelsens ledamöter utses.¹³³ Stiftelsen Högskolan i

¹³⁰ Disciplin- och avskiljandenämnden består av en lagfaren ledamot som ordförande, samt en lärarrepresentant för varje fackhögskola. Studenterna vid högskolan har rätt att vara representerade i nämnden med två ledamöter. Representationen i nämnden motiveras, enligt uppgift från Högskolan i Jönköping, av att den första instansen ska vara starkt fackhögskole- och studentbaserad, i motsats till överklagandeinstansen.

¹³¹ Nämnden består av rektor, tre ledamöter som är verksamma jurister (varav en ska vara lagfaren), en ledamot som är anställd vid ett annat svenskt universitet eller högskola samt en studentrepresentant. Rektor är ordförande.

¹³² Instruktion för Överklagandenämnden vid Högskolan i Jönköping (HJÖN), daterad 2011-08-30.

¹³³ Rektor för Stiftelsen Högskolan i Jönköping, eller någon som rektor föreslår, ska alltid vara styrelseledamot. Vidare ska vd för högskolebolaget och vd i fackhögskolorna alltid vara ledamot av styrelsen.

Jönköping äger samtliga aktier i fackhögskolorna. Rektor för Stiftelsen Högskolan i Jönköping och verkställande direktör för bolaget ska alltid vara styrelseledamot. Bolagsstämman utser styrelsens ordförande och vice ordförande.

Respektive dotterbolags styrelse har ett övergripande ansvar för organisation och förvaltning. Styrelsen beslutar om anställning och entledigande av verkställande direktör¹³⁴ och om viktigare frågor som rör huvuddragen i bolagets organisation. I fackhögskolorna beslutar styrelsen även om inriktningen för utbildnings-, forsknings- och uppdragsverksamheten.

Verkställande direktör ansvarar för bolagets löpande förvaltning i enlighet med styrelsens riktlinjer och anvisningar. I fackhögskolorna innehar verkställande direktör även rollen som akademisk ledare. Under verkställande direktör finns ett antal avdelningschefer som bland annat har personalansvar för 15 till 35 personer.

Högskolan i Jönköping anser att de har en tydlig koncernstruktur med en moderstiftelse med rektor som koncernchef, dotterbolag med egna styrelser och verkställande direktörer som ansvariga för den löpande förvaltningen. Högskolan i Jönköping ser en fördel i att ha chefer som verkar i en rak linjeorganisation. Detta ger ett tydligt beslutsfattande och ansvarstagande. Samtidigt anser högskolan att kollegiala organ är mycket viktiga för att säkra den vetenskapliga kvaliteten i forskning och forskarutbildning. Nämnden för utbildning och forskarutbildning fattar dock inte beslut om medelstilldelning. Det är också av väsentlig betydelse för studenternas rättsäkerhet att beslut vid Disciplin- och avskiljandenämnden och vid Överklagandenämnden fattas genom kollektiva beslut. Det är även viktigt att dessa organ är exklusiva i den bemärkelsen att beslut som ligger under dessa nämnders behörighet endast kan fattas av dem och att alla andra enheter och organ inom högskolan är skyldiga att följa och i förekommande fall verkställa beslut som fattas av dessa nämnder.

4.4.4 Kompetensförsörjning

Högskolan i Jönköping har valt en tjänstestruktur som har fler lärarbefattningar än vad som tidigare var reglerat för statliga lärosäten.¹³⁵ En skillnad är att personer med erfarenhet från näringslivet kan anställas som tekniklektorer. Vidare finns befattningen docent vid högskolan.

Högskolan i Jönköping har anslutit sig till Arbetsgivarverket och kan därmed använda exempelvis pensions- och avtalspaket. Högskolan följer där-

¹³⁴ Vd utses efter det att yttrande har inhämtats från en valförsamling. Flertalet ledamöter i valförsamlingen ska vara lärare vid respektive fackhögskola. Studenterna har också rätt att ha en representant i valförsamlingen.

¹³⁵ Anställningsordning för lärare vid Högskolan i Jönköping, daterad 2010-04-26.

med också TurA-S. Högskolan har utöver detta ett eget kollektivavtal om lärarnas arbetstid som gäller hela högskolan.

Tidigare hade högskolans olika fackhögskolor olika arbetstidsavtal men från och med 1 augusti 2012 har alla samma avtal.¹³⁶ Syftet med det nya avtalet är att få en gemensam arbetsgivarpolitik för hela högskolan och att sätta verksamhetens behov i centrum. Fördelningen av lärarnas arbetstid, uppdelat på forskning och utbildning, bestäms nu i dialog med respektive chef. Alla lärare har tid avsatt för kompetensutveckling, i normalfallet minst 10 procent av årsarbetstiden. Det nya arbetsgivaravtalet ses som en möjlighet till att attrahera arbetskraft. Inte bara lönen kan förhandlas utan också fördelningen mellan andel forskning och utbildning i tjänsten.

Högskolan i Jönköping kan direktrekrytera när det finns strategiska skäl och behöver alltså i dessa fall inte annonsera ut tjänsten. Samma behörighetsprövning sker i dessa fall som vid öppen rekrytering. Adjungerade lärare och gästlärare anställs i normalfallet genom direktrekrytering.

Högskolan i Jönköping kan snabba på anställningsprocessen genom att utnyttja sakkunnigbedömningar från andra universitet och högskolor. En sökande som inom de fem senaste åren har sakkunnigprövats och funnits behörig för en motsvarande anställning vid ett annat lärosäte får anställas utan sakkunnigprövning.

Högskolan i Jönköping menar att stiftelsehögskolorna kan vara lite snabbare och flexiblare (exempelvis genom direktrekrytering) och belöna på ett annat sätt (exempelvis genom pensionsvillkor) än vad statliga lärosäten kan. Det finns också bättre förutsättningar att vara en tydligare arbetsgivare, exempelvis genom att besluta vad anställda ska göra och på vilka villkor.

4.4.5 Strategisk styrning av verksamhetens inriktning

Högskolan i Jönköping anser att stiftelse- och bolagsformen ger högskolan möjligheter till strategisk styrning av högskolans utveckling. Att högskolan har ett större ekonomiskt handlingsutrymme har betydelse. Rektor vid Högskolan i Jönköping har dock påpekat att möjligheterna till en tydlig strategisk styrning av verksamheten egentligen har lite att göra med själva organisationsformen. Mer avgörande är organisationens interna kultur och vilka förväntningar som finns ute i organisationen på att få vara självstyrande.

4.4.6 Stiftelsens satsningar

Statskontoret har kartlagt vilka ekonomiska satsningar styrelsen för Stiftelsen Högskolan i Jönköping har gjort. Stiftelsen har totalt fördelat 290 miljoner kronor till dotterbolagens verksamhet sedan stiftelseombildningen. Medlen har byggts upp genom avkastning på högskolans kapital och genom att

¹³⁶ Lokalt arbetstidsavtal för lärare vid Högskolan i Jönköping, daterad 2012-03-29.

högskolans verksamhet har gett ett överskott. Högskolan i Jönköping beslutar själv hur man väljer att använda dessa medel för att utveckla sin verksamhet, inom de ramar som stiftelseförordnandet anger. Vår genomgång av högskolans årsredovisningar, som kompletterats med uppgifter från Högskolan i Jönköping, visar att:

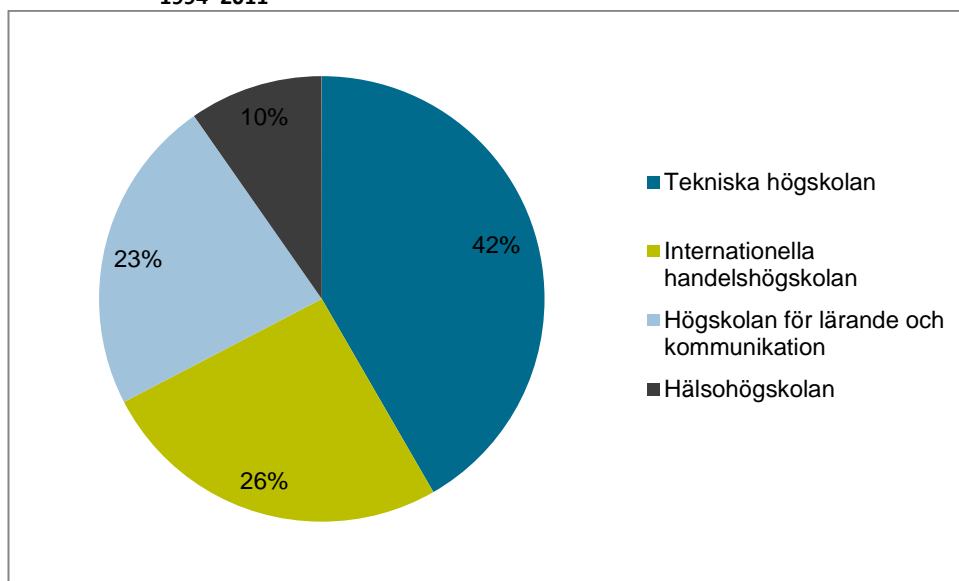
- 96,3 miljoner kronor avsatts för utveckling (fram till 2000),
- 49,5 miljoner kronor avsatts för lokalfond,
- 144 miljoner kronor använts för att finansiera forskning vid högskolan.

En stor del av den årliga utdelningen redovisades som medel för utveckling i årsredovisningarna fram till och med 2000. Från 2001 och framåt redovisas ingen utdelning som utvecklingsmedel. Istället har utdelningen till forskning ökat i omfattning.

Enligt uppgift från Högskolan i Jönköping avsåg utvecklingsmedlen decentraliserade och pedagogiska utvecklingsprojekt. Statskontoret har inga uppgifter om hur dessa medel fördelats mellan exempelvis finansiering av utveckling av forskning respektive utbildning.

I diagram 3 nedan redovisas hur de 144 miljoner kronor som fördelats ut i syfte att finansiera utvecklingen av högskolans forskning har fördelats mellan de olika högskolebolagen.

Diagram 3 Fördelningen av stiftelsens utdelning av forskningsmedel till olika högskolebolag 1994–2011

Källa: Högskolan i Jönköpings årsredovisning för 1994/95, 1995/96, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010 och 2011.

Av den totala utdelningen har 42 procent gått till Tekniska högskolan, 26 procent till Internationella handelshögskolan, 23 procent till Högskolan för lärande och kommunikation och 10 procent har tilldelats Hälsohögskolan. Hälsohögskolan kom in i koncernen år 2001.

JTH-fonden

Ett konkret exempel på när Högskolan i Jönköping använt sina möjligheter som stiftelsehögskola för att strategiskt styra verksamhetens inriktning är JTH-fonden. Initialt hade Högskolan i Jönköping sitt fokus på Internationella handelshögskolan men har därefter arbetat för att bredda och fördjupa forskning och utbildning. Samtidigt efterfrågade näringslivet i regionen högre teknisk utbildning. Högskolan, näringslivet och offentliga sektorn gick i början av 2000-talet samman i en gemensam fond. Syftet med satsningen uppnåddes 2010, när Högskolan i Jönköping fick rätt att utfärda examen på forskarnivå inom ämnet industriell produktframtagning.

Av årsredovisningen för 2010 för Högskolan i Jönköpings framgår att sammanlagt 130 miljoner kronor har tillskjutits från regionens näringsliv och offentliga sektor som driftsbidrag till uppbyggnaden av teknisk forskning i Jönköping.¹³⁷ Näringsliv och offentlig sektor har bidragit med hälften av kapitalet vardera. Högskolan har bidragit med 70 miljoner kronor till forskningsfonden.¹³⁸ Enligt uppgift från verkställande direktör för Tekniska högskolan var det avgörande att högskolan själv kunde skjuta till forskningsmedel för att det skulle vara möjligt att få övriga finansiärer att förbinda sig att bidra.

4.4.7 Stiftelsekapitalets utveckling

Stiftelsen Högskolan i Jönköping fick ett stiftelsekapital motsvarande 120 miljoner kronor från staten 1994. I stiftelsens stadgar anges följande:

- 50 miljoner kronor utgörs av ett fast stiftelsekapital som inte får förbrukas. Detta kapital får omplaceras i tillgångar som ger betryggande säkerhet och rimlig avkastning.
- 70 miljoner kronor utgörs av ett fritt kapital. Detta kapital får omplaceras i andra tillgångar och vid behov förbrukas.

¹³⁷ Högskolemoms motsvarande 7,3 miljoner kronor har betalats till Kammarkollegiet. Det innebär att högskolan fått 122,7 miljoner kronor från näringslivet och den offentliga sektorn.

¹³⁸ Finansieringen från JTH-fonden trappades ner och upphörde helt 2011. Staten har beviljat Högskolan i Jönköping medel motsvarande 15 miljoner kronor under en övergångsperiod i väntan på att högskolan ska kunna få en basfinansiering som motsvarar en teknisk högskola med doktorsexamensrättigheter. Se Tekniska Högskolan i Jönköpings hemsida. Tillgänglig på <http://hj.se/jth.html>, citerad 2012-10-24.

- Stiftelsen förfogar över samtliga aktier i de fyra aktiebolagen som utgör högskolan, och som tillsammans har ett nominellt värde motsvarande 200 000 kronor. Detta kapital får inte avyttras.

Vid sidan av stiftelsekapitalet fick Högskolan i Jönköping även överta ett myndighetskapital om 25,9 miljoner kronor från den tidigare statliga högskoleverksamheten.

Stiftelsekapitalets utveckling 1994–2011

Inför ombildningen angav regeringen att det fria kapitalet hade dimensionerats för att täcka två tredjedelar av den pensionsskuld som stiftelserna övertog. Resterande skuld bedömde regeringen att stiftelserna skulle finansiera genom avkastningen på kapitalet.¹³⁹

Stiftelsen har förbrukat huvudelen av det fria stiftelsekapitalet. Vid utgången av 2011 uppgick det redovisade stiftelsekapitalet till 53 miljoner kronor (50 miljoner kronor i fast stiftelsekapital och 3 miljoner kronor i fritt stiftelsekapital). Kapitalet redovisas i nominellt värde i stiftelsens årsredovisning.

Under budgetåren 1994/5 och 1995/96 användes totalt 52,3 miljoner kronor av det fria kapitalet för att säkra de övertagna pensionsåtagandena.¹⁴⁰ År 2008 avsattes ytterligare 3,6 miljoner kronor till pensionsåtaganden. Totalt har 80 procent av det fria kapitalet avsatts till högskolans pensionsåtagande. Högskolan betalar löpande premier för att täcka framtida pensionskostnader.

Under stiftelsens första år avsattes 5 miljoner till Stiftelsen Internationella handelshögskolan (IHH)¹⁴¹. I juni 1995 uppgick det fria kapitalet till 16,5 miljoner kronor. Under perioden 1995–2008 överfördes 9 miljoner kronor av det fria kapitalet till en lokalfond. Sedan december 2008 uppgår det bokförda värdet av stiftelsekapitalet till 53 miljoner kronor, varav 3 miljoner kronor är fritt kapital.

Som framgått ovan redovisas stiftelsekapitalet i nominellt värde. Stiftelsen har inte kunnat redovisa hur det reella värdet på stiftelsekapitalet har utvecklats år för år på samma sätt som Chalmers redovisning av stiftelsekapitalet. Av stiftelsens policy för kapitalförvaltning framgår dock att det ursprungliga fasta kapitalet hösten 2012 hade ett reallt värde om 63 miljoner kronor.

Förvaltning av stiftelsekapitalet

Stiftelsens styrelse har fastställt riktlinjer för hur stiftelsens tillgångar ska förvaltas i en kapitalplaceringspolicy, och det är rektorn vid högskolan som ansvarar för att policyn följs. Rektorn utser ett rådgivande placeringsutskott

¹³⁹ Proposition 1992/93:231, bet. 1992/93:UbU18, rskr. 1992/93:405.

¹⁴⁰ Högskolan i Jönköpings årsredovisning för 1994/95 och 1995/96.

¹⁴¹ Stiftelsen likviderades 2006.

som stöd för sitt arbete. Placeringsverksamheten är till väsentlig del utlagd till externa kapitalförvaltare, enligt stiftelsens årsredovisning för 2011.

Styrelsen har beslutat att stiftelsen ska ha som övergripande finansiellt mål att få en långsiktig tillväxt på det förvaltade kapitalet med en begränsad risk. Av kapitalplaceringspolicyn framgår att stiftelsen har följande avkastningskrav. Ränteportföljerna ska öka med 4 procent över en rullande femårsperiod och aktieportföljerna ska öka med 10 procent årligen.

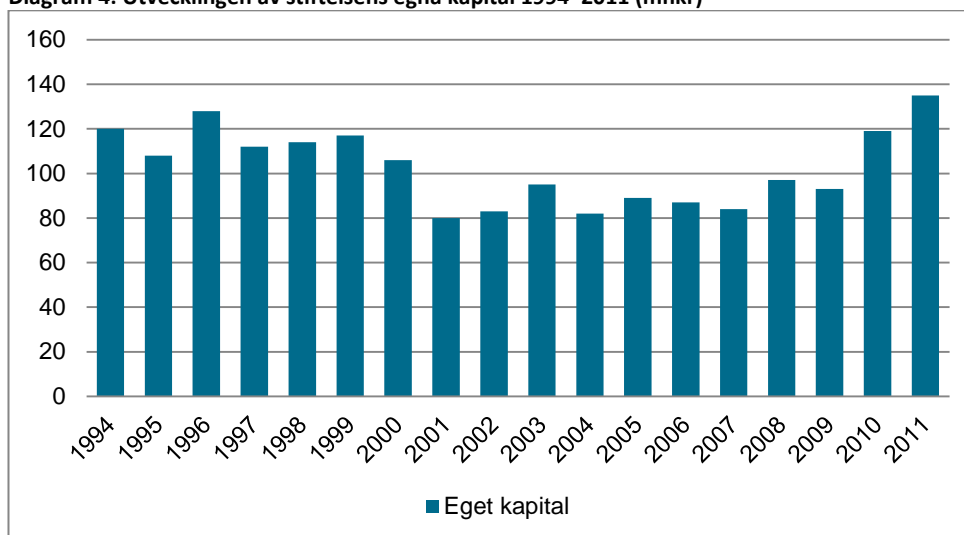
Stiftelsen har anlitat två förvaltare. En uppdelning har gjorts på två ränteportföljer och två aktieportföljer med ett värde av 60 miljoner kronor i vardera portföljen. Totalt uppgår de externt förvaltade medlen år 2012 till 240 miljoner kronor, enligt uppgift från högskolan.

Det egna kapitalets utveckling

Vid sidan av stiftelsekapitalet har stiftelsen haft möjlighet att bygga upp en ekonomisk buffert i form av balanserade vinstmedel. Det har i första hand skett genom att utbildnings- och forskningsverksamheten gett ett överskott och genom kapitalinkomster.

Högskolans erfarenheter hittills visar att det är viktigt att ha tillräcklig soliditet, så att det egna kapitalet kan utgöra en tillräcklig ekonomisk buffert för att klara omställningar till varierande intäkter och långsiktigt kunna garantera en ekonomisk stabilitet för verksamheten. Detta blir särskilt tydligt enligt högskoleledningens bedömning genom det faktum att verksamheten lyder under stiftelselagen och aktiebolagslagen och alltså kan tvingas till likvidation om det egna kapitalet understiger en viss gräns. Högskolan har därför haft som en ambition under de senaste åren att förstärka det egna kapitalet. I diagram 4 nedan visas utvecklingen av stiftelsens eget kapital 1994–2011.

Diagram 4: Utvecklingen av stiftelsens eget kapital 1994–2011 (mnkr)

Källa: Högskolan i Jönköpings årsredovisning för 1994/95, 1995/96, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010 och 2011.

Som framgår av diagram 4 uppgick det egna kapitalet till 135,1 miljoner kronor vid utgången av 2011. Kapitalet består av 50 miljoner kronor i bundet stiftelsekapital, 3 miljoner kronor i fritt stiftelsekapital, 50,5 miljoner kronor i balaserat resultat och 31,6 miljoner kronor i årets resultat. Som framgått ovan redovisas stiftelsekapitalet i nominella termer.

Stiftelsen har under perioden 1994–2011 haft vinster om totalt 332,8 miljoner kronor, varav 290 miljoner fördelats ut till verksamheten och 42,6 miljoner kronor förts över till balanserat resultat för att förstärka det egna kapitalet. År 2011 uppgick stiftelsens utdelning till högskoleverksamheten till 5 miljoner kronor.

4.4.8 Utnyttjande av stiftelsekapitalet

Stiftelsen Högskolan i Jönköping kan stödja den verksamhet som bedrivs inom koncernen genom att:

- lämna bidrag från det egna kapitalet till verksamheten,
- lämna aktieägartillskott till bolag inom koncernen,
- utfästa ansvarsförbindelser eller borgensåtaganden för olika verksamheter,
- bevilja lån med fördelaktiga villkor till koncernens verksamhet.

Utdelning till verksamheten

Som framgått i avsnitt 4.4.6 har stiftelsen totalt fördelat ut 290 miljoner kronor till dotterbolagens verksamhet sedan 1994. Utdelningen redovisas i högskolans årsredovisning. Det går inte att urskilja hur stor del av utdelningen som kommer från stiftelsens ursprungliga kapital respektive från andra tillgångar som högskolan byggt upp. I Högskolan i Jönköpings årsredovisning redovisas inte den årliga avkastningen från det ursprungliga stiftelsekapitalet.

Aktieägartillskott, lån och ansvarsförbindelser

Stiftelsen har utfäst en kapitaltäckningsgaranti för dotterbolagen för eventuella framtida förluster.¹⁴² Sedan 1994 har högskolan lämnat drygt 15 miljoner kronor i villkorade aktieägartillskott till dotterbolagen. Dessutom har högskolan deltagit i en nyemission i Jönköping Business Development AB där stiftelsen tillsköt 3 miljoner kronor.

Nedan visas de aktieägartillskott som stiftelsen gjort sedan 1994.

- År 2003 lämnade stiftelsen ett aktieägartillskott om 1 miljon kronor till Internationella handelshögskolan.

¹⁴² Högskolan i Jönköpings årsredovisning för 1994/95, 1995/96, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010 och 2011.

- År 2007 lämnade stiftelsen ett villkorat aktieägartillskott om 4,5 miljoner kronor till Internationella handelshögskolan.
- År 2008 lämnade stiftelsen ett villkorat aktieägartillskott om 7,3 miljoner kronor till Internationella handelshögskolan och 1,8 miljoner kronor till Tekniska högskolan.
- År 2009 lämnade stiftelsen ett villkorat aktieägartillskott om 1,9 miljoner kronor till Internationella handelshögskolan.
- År 2011 genomförde Jönköping Business Development AB en nyemission där stiftelsen tillsköt 3 miljoner kronor.

Tre fjärdedelar av aktieägartillskottet har lämnats till Internationella handelshögskolan i Jönköping AB. Syftet har varit att täcka förluster i verksamheten. Tekniska högskolan har betalat tillbaka hela sitt aktieägartillskott och Handelshögskolan har en skuld på 10,8 miljoner kronor som enligt betalningsplanen ska betalas tillbaka under åren 2012–2015.

Köp av fastigheter

Högskolan i Jönköping äger aktier i Höskolefastigheter i Jönköping AB (Höfab). Vid utgången av 1996 ägde högskolan 28,5 procent av fastighetsbolaget. År 2001 gjordes en nyemission, i vilken högskolan inte deltog. Det innebar att ägarandelen i bolaget minskade till 14,3 procent.

Under perioden 1994–1999 sattes delar av det årliga ekonomiska överskottet av för framtida ökade kostnader för lokaler och deras inredning och utrustning i och med att högskolan successivt flyttade till nya lokaler. Totalt avsattes 50 miljoner kronor för investering i Höfab och för att kunna inreda högskolan. Byggnaderna ägs av fastighetsbolaget men inredningen har bekostats av högskolan.¹⁴³ Det bokförda värdet av högskolans fastighetsinnehav motsvarar anskaffningsvärdet av högskolans aktier i fastighetsbolaget, det vill säga 10 miljoner kronor.

4.5 Högskolan i Jönköpings samverkan med näringslivet

Stiftelsehögskolorna har i egenskap av juridiska personer och i kraft av sitt kapital fördelar vid samverkan med framförallt näringslivet. Huvuddelen av samverkan sker inom ramen för den utbildning och forskning som sker inom fackhögskolorna. Vi har valt att inte redovisa detta arbete, eftersom vi bedömer att förutsättningarna för denna samverkan inte skiljer sig från de statliga lärosätenas samverkan. I avsnittet nedan redovisas samverkan som

¹⁴³ Högskolan i Jönköping (2012) *uppgift 2012-11-07*; Högskolan i Jönköpings årsredovisning för 1994/95, 1995/96, 1997, 1998, 1999 och 2000.

syftar till att bidra till kommersialisering och nyttiggörande av forskningsresultat.

4.5.1 Teknikpark och bolag för kommersialisering

Högskolan i Jönköping har under snart 15 år arbetat för att skapa ett integrerat innovationssystem med såväl miljöer som processer för tidig idégenerering via en inkubatorsverksamhet samt en tillhörande Science Park och tillgång till ett riskkapitalbolag.

Science Park Jönköping AB har i uppdrag att arbeta med det praktiska entreprenörskapet det vill säga att stödja forskare, lärare och studenter att förverkliga affärsidéer och innovationer i form av nya företag. Science Park Jönköping AB ägs av Jönköpings kommun, Habo kommun och Högskolan i Jönköping. Verksamheten finansieras av ägarna samt Innovationsbron och genom ett antal projekt med stöd från bland andra Vinnova, Regionförbundet och Europeiska unionens strukturfonder.

Inom Science Park Jönköping AB finns verksamhetsgrenarna Business Lab, Business Incubator och Business Growth som stöder företag i deras utveckling och i att finna finansiering.

- Business Lab erbjuder bland annat studenter att bli sommarentreprenörer, genom att få hjälp att få sitt första konsultuppdrag och att starta en verksamhet. År 2011 var antalet sommarentreprenörprojekt 13.
- Business Incubator ger forskare och andra tillgång till en personlig affärsutvecklare som kan hjälpa till med att utveckla affärsmodell och produktkoncept, öka försäljningen hitta finansiering.
- Business Growth stöder tillväxtföretag.

I de tidiga faserna strömmar årligen 350 idéer in till högskolans innovationssystem, varav en majoritet från Högskolan i Jönköping.¹⁴⁴ Under 2011 ombildades 97 av dessa idéer till nya företag. En mindre andel av företagen flyttar in sin etablerade verksamhet i Science Park Jönköping AB. Totalt finns idag cirka 120 företag med 500 fast anställda i parken.

4.5.2 Bolag och stiftelser som säljer forskning och utbildning

Internationella Handelshögskolan AB äger bolaget JEBS Executive Business School AB. Bolaget, som för närvarande är vilande, ska självt eller genom hel- eller delägda bolag bedriva kvalificerad utbildning.

¹⁴⁴ Högskolan i Jönköping (2012) *Uppgift 2012-02-09* inskickat till SOU 2012:41 *Innovationsstödjande verksamheter vid universitet och högskolor: Kartläggning, analys och förslag till förbättringar – slutbetänkande*.

4.5.3 Riskkapitalbolag

År 2005 bildade stiftelsen tillsammans med Science Park i Jönköping AB holdingbolaget Science Park Development AB, i vilket stiftelsen ägde 49 procent av aktierna. En nyemission genomfördes 2007 som innebar att bolagets namn ändrades till Jönköping Business Development AB (JBD) och att högskolans ägarandel minskade till 20 procent. Andra delägare är Sjätte AP-fonden, Lantbrukarnas riksförbund och ett antal privata investerare. Högskolan tillsköt mer ägarkapital till bolaget mellan 2010 och 2011, när det bokförda värdet av högskolans aktier i bolaget ökade från 1,5 miljoner kronor till 4,5 miljoner kronor. Jönköping Business Development AB har som mål att årligen investera i tre till fem bolag med minst 300 000 kronor och max 2 000 000 kronor per bolag.

4.5.4 Ekonomiskt stöd till näringslivssamverkan

Förutom Science Park Jönköping AB och Jönköping Business Development AB har Högskolan i Jönköping varit delägare i Länsteknikcentrum i Jönköping AB.¹⁴⁵ Länsteknikcentrum i Jönköping AB likviderades i början av 2012, sedan de två större ägarna Regionförbundet och Landstinget i Jönköpings län inte längre var beredda att skjuta till driftsmedel.¹⁴⁶ Bolaget har fungerat som ett regionalt utvecklingsbolag med enskilda företag, näringslivsorganisationer, den offentliga sektorn och högskolan som delägare.

Den genomgång som gjorts av högskolans årsredovisningar visar att fem miljoner kronor avsatts i form av ägartillskott till Jönköping Business Development AB och Länsteknikcentrum i Jönköping AB under perioden 1994–2011.

Science Park Jönköping AB får årligen ett ägar- och driftsbidrag på 3 miljoner kronor från Högskolan i Jönköping. Resurserna allokeras främst till verksamhet som rör affärsidéutveckling, start av nya företag och för att möjliggöra tillgång till Business lab för dessa nya idéer. Under perioden 2011–2012 har Science Park Jönköping AB årligen tagit emot 400 000 kronor för att driva ett pilotprojekt för kommersialisering och nyttiggörande kopplat till forskning. Avsikten med projektet är att möjliggöra samarbete med Innovationskontor Väst vid Chalmers.

Sammanfattningsvis kan konstateras att Högskolan i Jönköpings samlade investeringar och driftsbidrag för att utveckla sin innovationsstruktur utgör en mycket liten del av högskolans samlade verksamhet. Högskolan har haft bättre förutsättningar än jämförbara lärosäten som saknar holdingbolag. De har dessutom möjlighet att själva besluta om kapitaltillskott och driftsbidrag till den innovationsstödjande verksamheten. Högskolan i Jönköping har med

¹⁴⁵ Det bokförda värdet av högskolans aktier var 50 000 kronor vid utgången av 2011.

¹⁴⁶ Landstingsstyrelsen, Landstinget i Jönköpings län (2012) *Länsteknikcentrum i Jönköping AB – likvidation* (dnr LJ 2012/46).

andra ord haft jämförelsevis goda formella och ekonomiska förutsättningar för att utveckla sin innovationsstödjande verksamhet.

Högskolan i Jönköping menar att de har en jämförelsevis omfattande samverkan med regionens näringsliv. Detta beror dock i första hand på den företagarganda som finns i regionen. Högskolan i Jönköping bilades en gång som en följd av samverkan med näringslivet och offentlig sektor i regionen.

4.6 Sammanfattning

Chalmers är en teknisk högskola medan Högskolan i Jönköping har en bredare profil. Chalmers har en omfattande forskningsverksamhet och är i hög grad externt finansierad. Högskolan i Jönköpings verksamhet består till stor del består av utbildning. Båda högskolorna har en regional anknytning och samverkar mycket med det omgivande samhället.

Skillnader i organisering

Stiftelsehögskolorna är organiserade på olika sätt. Stiftelsen Chalmers tekniska högskola äger bolaget Chalmers tekniska högskola AB, där utbildning och forskning sker. Stiftelsen Högskolan i Jönköping äger fyra bolag som bedriver forskning och utbildning och ett bolag för högskoleservice. I Chalmers fall är rektor verkställande direktör för ett bolag, medan rektor vid Högskolan i Jönköping leder en koncern med fem helägda dotterbolag som vart och ett har en verkställande direktör och en styrelse.

Chalmers koncernstruktur består av flera dotter- och dotterdotterbolag och stiftelser, som bland annat bedriver uppdrags- och innovationsverksamhet. Högskolan i Jönköping har ett mindre antal dotterbolag.

Både Chalmers och Högskolan i Jönköping anser att de har haft en fördel av att inte ha omfattats av högskolelagens och högskoleförordningens tidigare reglering av lärarbefattningar, former för rekrytering samt krav på kollektivt beslutsfattande. Dessa skillnader är dock avsevärt mindre i dag.

Stiftelsekapitalets utveckling och användning

Vid bildandet tilldelades Chalmers ett stiftelsekapital motsvarande 1,6 miljarder kronor. Kapitalet mer än fördubblades under stiftelsens första fem verksamhetsår som en följd av kapitalmarknadens starka utveckling. Vid utgången av 2011 uppgick värdet på stiftelsekapitalet till 1,6 miljarder kronor, vilket motsvarar 80 procent av det ursprungliga stiftelsekapitalet, räknat i fasta priser.

Högskolan i Jönköping har förbrukat huvuddelen av sitt stiftelsekapital, som initialt uppgick till 120 miljarder kronor. Vid sidan av stiftelsekapitalet har högskolan byggt upp ett eget kapital med hjälp av överskott från verksamheten. Vid utgången av 2011 uppgick det egna kapitalet till 135 miljarder kronor, var av det fasta stiftelsekapitalet utgjorde 50 miljarder kronor.

De båda stiftelsehögskolorna har främst använt sitt stiftelsekapital till att finansiera pensionsskulder och köp av fastigheter. Utdelningen från stiftelsekapitalet har i första hand finansierat utveckling. Under perioden 1994–2011 har Stiftelsen Chalmers tekniska högskola fördelat ut 2,2 miljarder kronor i syfte att utveckla högskoleverksamheten. Stiftelsen Högskolan i Jönköping har fördelat ut 290 miljoner kronor till dotterbolagens verksamhet. Båda högskolorna har valt att i första hand finansiera utveckling av lärosätets forskning. Utdelningen från stiftelsen har under senare år haft relativt liten betydelse för verksamhetens totala finansiering.

Finansiering av näringslivssamverkan

Stiftelserna har i viss utsträckning även använt sitt kapital till finansiera samverkan med näringsliv och offentlig sektor. Högskolan i Jönköping har avsatt knappt 5 miljoner kronor i kapital till ett bolag som har till uppgift att underlätta kommersialisering av verksamhet som bedrivs vid högskolan. Dessutom får en teknikpark ett årligt driftsbidrag på 3 miljoner kronor per år. Stiftelsen Chalmers tekniska högskola har satsat 39 miljoner kronor i ägarkapital eller motsvarande i bolag och stiftelser som verkar i högskolans innovationsstruktur. Dessutom har stiftelsen lämnat bidrag för annan samverkan, som i första hand gått till teknikparker, för motsvarande 62 miljoner kronor. Ytterligare medel kan ha avsatts för näringslivssamverkan, även om det inte klart framgår av stiftelsehögskolorna redovisning.

5 Analys av stiftelseformens fördelar och nackdelar

Stiftelseformens betydelse för styrning, organisering och kompetensförsörjning har minskat. Skillnaderna som kvarstår gäller främst samverkan med det omgivande samhället.

I detta kapitel redovisas Statskontorets analys av vilken betydelse stiftelse-reformen har för statens styrmöjligheter och för stiftelsehögskolornas förutsättningar att bedriva sin verksamhet. Analysen bygger på den redovisning som gjorts i tidigare kapitel av stiftelseformens betydelse för stiftelsehögskolornas interna organisering, styrning, kompetensförsörjning, ekonomiska förutsättningar och samverkansmöjligheter.

5.1 Stiftelseformen begränsar statens möjligheter att styra

Staten har haft en restriktiv inställning till att använda stiftelseformen för att bedriva statligt finansierad verksamhet. Orsaken är att styrning, insyn och ansvarsutkrävande försvåras av verksamhetsformen. Enligt den förvaltningspolitiska propositionen bör myndighetsformen vara huvudregeln för statlig verksamhet. Enligt regeringen ger myndighetsformen en tydlig ansvarskedja: ledningen ansvarar inför regeringen som ansvarar inför riksdagen. Myndighetsformen är också flexibel och ger goda möjligheter att anpassa styrning och organisation till olika förutsättningar. Annan organisationsform bör, enligt regeringen, endast väljas när regeringen eller riksdagen bedömer att en sådan form är mer ändamålsenlig och bidrar till att just den aktuella uppgiften kan lösas på ett bättre sätt.

Ändamålet för en stiftelsehögskolas verksamhet ligger fast

Det krävs synnerliga skäl för att det ska vara möjligt att ändra ändamålet för en stiftelses verksamhet. Detta innebär en begränsning av statens styrmöjligheter. Ändamålet för Chalmers och Högskolan i Jönköpings verksamhet är att verka för att det i högskolebolagen bedrivs utbildning och forskning på en internationellt hög nivå inom vissa angivna vetenskapsområden. Vad stiftelsehögskolorna kan göra inom ramen för sina stadgar är ytterst en tolkningsfråga. Det är stiftelsens styrelse och inte regeringen som har tolkningsföreträde i sådana frågor.

Sedan stiftelsehögskolorna bildades har riksdagen ändrat högskolelagen så att statliga lärosäten förutom att bedriva utbildning och forskning även har till uppgift att samverka med det omgivande samhället och att verka för att

forskningsresultat tillkomna vid högskolan ska komma till nytta. Det är rimligt att anta att om stiftelsehögskolorna hade inrättats idag hade ändamålet för deras verksamhet formulerats på ett sätt som inneburit att samverkansuppgiften hade täckts in i stiftelsernas ändamålsparagrafer.

Ingen skillnad i regeringens möjligheter att styra omfattningen av forskning och utbildning

Regeringens möjligheter att i avtal styra hur mycket forskning och utbildning som stiftelsehögskolorna ska bedriva skiljer sig i praktiken inte från motsvarande möjlighet att styra statliga lärosäten. Stiftelsehögskolorna har en svag förhandlingsposition i förhållande till regeringen i och med att de är beroende av att få statsbidrag för att kunna finansiera sin verksamhet.

Samma möjligheter att få information om verksamhetsresultat

Statskontoret bedömer att staten har samma förutsättningar att få resultatinformation från stiftelsehögskolor som från statliga lärosäten. Inte heller när det gäller förutsättningar för kvalitetsgranskning och annan extern granskning finns det, enligt Statskontorets bedömning, någon större skillnad mellan stiftelsehögskolor och statliga lärosäten. Stiftelselagen ger staten möjligheter att skärpa kraven på återrapportering och möjligheter till extern granskning genom att förändra dels stiftelsernas stadgar, dels de avtal som tecknas med stiftelsehögskolorna. Stiftelsehögskolorna omfattas av offentlighetsprincipen, vilket gör att det går att få insyn i verksamheten.

Revisorerna granskar inte redovisningen av verksamhetsresultat

Stiftelsehögskolornas redovisning av verksamhetens resultat granskas inte av revisorerna på samma sätt som statliga lärosätens redovisning. Riksrevisionen granskar både myndigheternas resultatredovisning och deras finansiella redovisning. Stiftelsehögskolornas revisorer uttalar sig endast om huruvida redovisningen av högskolornas finansiella ställning är rättvisande och om styrelseledamöterna har handlat i enlighet med stiftelselagen och stiftelseförordnandet.

Olika redovisningsprinciper gör det svårare att jämföra lärosäten

Stiftelsehögskolornas finansiella redovisning är inte närmare reglerad i avtalen med staten. Stiftelsehögskolorna väljer själva vilka redovisningsprinciper de tillämpar inom ramen för gällande regelverk.

Det kan innebära att kostnadsuppgifter som stiftelsehögskolorna redovisar för forskning och utbildning inte är fullt ut jämförbara med motsvarande uppgifter från statliga lärosäten. Jämförbarheten i de statliga lärosätenas redovisningsregler gynnas av att statliga redovisningsregler bygger på att kostnader och intäkter ska redovisas uppdelade på olika verksamhetsgrenar.

5.2 Skillnader i reglering har minskat

I formell mening har stiftelsehögskolorna fortfarande ett större handlingsutrymme än statliga lärosäten, även om skillnaderna har minskat. I följande avsnitt görs en analys av i vilken utsträckning stiftelsehögskolorna har utnyttjat denna frihet och vilken betydelse skillnaderna i reglering har. Statskontorets övergripande bedömning är att stiftelsehögskolorna inte har utnyttjat sin frihet i så stor omfattning. Verksamheten bedrivs i hög utsträckning på motsvarande sätt som vid statliga lärosäten. Efter det att autonomireformen har genomförts är det främst vid näringslivssamverkan som stiftelsehögskolorna har en fördel av att inte omfattas av de regler som gäller för statliga lärosäten. I tabell 4 nedan redovisas översiktligt hur skillnaderna i reglering förändrats under perioden 1994–2012. Dessutom redovisas om tillgången till ett eget kapital påverkar stiftelsehögskolornas möjlighet att utnyttja den ökade friheten som stiftelseformen innebär.

Tabell 4 Skillnader i reglering mellan stiftelsehögskolor och statliga lärosäten 1994-2012

Reglering	1994	2012	Fördel förutsätter kapital
Lärarkategorier	Stor skillnad	Liten skillnad	Nej
Kompetensförsörjning	Stor skillnad	Liten skillnad	Nej
Intern organisation	Stor skillnad	Ingen skillnad	Nej
Antagningsregler	Stor skillnad	Stor skillnad	Nej
Beslut om hur ekonomiska överskott får användas	Viss skillnad	Viss skillnad	Delvis
Näringslivssamverkan	Viss skillnad	Viss skillnad	Ja
• Bilda bolag	Viss skillnad	Viss skillnad	Ja
• Ägartillskott /driftsbidrag	Stor skillnad	Stor skillnad	Ja

Not. I kapitel 3 redovisas skillnader i regleringen av stiftelsehögskolors och statliga lärosätens verksamhet. I avsnitt 5.3–5.7 nedan redovisas Statskontorets analys av vilken betydelse skillnaderna i reglering har.

5.3 Stiftelseformens betydelse för organisering och styrning

5.3.1 Ledningens mandat att styra

Stiftelsehögskolornas styrelse är ytterst ansvarig för verksamheten

Styrelsen för Stiftelsen Chalmers tekniska högskola och styrelsen för Stiftelsen Högskolan i Jönköping är ytterst ansvariga för stiftelsernas verksamhet. Ledningen för statliga lärosäten är ansvarig inför regeringen.¹⁴⁷ I praktiken har emellertid ledningen för både stiftelsehögskolor och statliga lärosäten ett ansvar att bedriva den offentligt finansierade verksamheten så att

¹⁴⁷ 3 § myndighetsförordningen.

ändamålet med verksamheten nås. Om en verksamhet missköts, får det sannolikt likartade konsekvenser för den löpande resurstilldelningen, oavsett om det är en stiftelsehögskola eller ett statligt lärosäte. När det gäller stiftelsernas eget kapital har stiftelsernas styrelser ett större handlingsutrymme än vad styrelsen för ett statligt lärosäte har att besluta över hur de ekonomiska resurser lärosätet förfogar över får användas.

Beslutsstrukturen ser olika ut vid stiftelsehögskolorna

Beslutsstrukturen vid statliga lärosäten bygger på att styrelsen för lärosätet delegerar makt till rektor. I myndighetens delegationsordning fastställs hur denna beslutsmakt delegeras ut i organisationen.

Vid Chalmers är rektor ledamot av stiftelsens styrelse och verkställande direktör för högskolebolaget, det vill säga en ordning som motsvarar vad som gäller vid statliga lärosäten. Dessutom är Chalmers rektor även ledamot av ägarens, det vill säga stiftelsens styrelse.

Rektors ansvar och befogenhet är inte lika tydligt vid Högskolan i Jönköping. Rektor är verkställande ledamot av stiftelsens styrelse. De fem högskolebolagen har var sin styrelse och var sin verkställande direktör. Rektorn styr verksamheten vid högskolan i kraft av att hon som verkställande ledamot i stiftelsen företräder stiftelsen som ägare. Enligt dotterbolagens bolagsordningar ska dotterbolagens styrelser följa instruktioner som meddelas av stiftelsen, inbegripet rektor. Därtill kommer att det är stiftelsen som beslutar vilka ekonomiska villkor som ska gälla för dotterbolagen.

Förutsättningarna för ansvarsutkrävande är olika

Ofta skiljer man på styrelsens roll och verkställande direktörens roll i ett aktiebolag. En av styrelsens viktigaste uppgifter är att utse, utvärdera och vid behov entlediga verkställande direktör. Regeringen har uttryckt i statens ägarpolicy för företag med statligt ägande att det är viktigt att särskilja styrelsens och verkställande direktörens roller och att verkställande direktör därför inte ska vara ledamot av ett bolags styrelse.

Formellt sett är rektorerna vid stiftelsehögskolorna mer autonoma i förhållande till statsmakterna än vad deras kolleger vid de statliga lärosätena är eftersom de inte utses av regeringen. Statliga rektorer anställs av regeringen medan stiftelsehögskolornas rektorer utses av stiftelsernas styrelser. Detta innebär att det finns skilda förutsättningar för möjligheten till externt ansvarsutkrävande.

Ändamålsparagrafen ger ett visst handlingsutrymme

Stiftelsehögskolornas möjlighet att förändra sin verksamhet styrs av ändamålsparagrafen i stiftelsernas stadgar. Stiftelsernas revisorer gör årligen en bedömning av om styrelseledamöterna handlar i överensstämmelse med stiftelselagen och stiftelseförordnandet.

Statskontorets utredning visar att ändamålsparagraferna utformats på ett sådant sätt att ledningen för högskolorna har ett visst utrymme för att förändra verksamhetens inriktning.

Chalmers har uppgivit att omfattningen av högskolans samverkan med det omgivande samhället får bedömas i ljuset av att endast utbildning och forskning nämns i ändamålsparagrafen. Utformningen av ändamålsparagrafen upplevs dock för närvarande inte som något problem i detta avseende. Båda högskolorna har valt att tolka ändamålet för verksamheten så att samverkan och nyttiggörande ingår i högskolornas uppgift.

Högskolan i Jönköping har kunnat utöka sin verksamhet med ett femte dotterbolag i form av en hälsohögskola, som högskolan övertagit från Landstinget i Jönköpings län. Detta har kunnat ske trots att ändamålet för verksamheten är att som ägare till de fyra ursprungliga bolagen verka för att dessa inom sina respektive verksamhetsområden bedriver utbildning och forskning på en internationellt sett hög nivå.

I stadgarna för Stiftelsen Högskolan i Jönköping anges att avkastningen från stiftelsekapitalet företrädesvis bör användas för att finansiera uppdrag som stiftelsen bedömer vara av värde för högskolan. Detta ska stiftelsen göra som en uppdragsgivare till i första hand Internationella handelshögskolan och det ska ske inom ramen för tillgängliga medel.

Enligt högskolan har stiftelseförordnandet formulerats på ett sätt som ger en viss frihet att prioritera finansiering av andra delar av högskolan än Internationella handelshögskolan. Det kan högskolan göra när detta är motiverat utifrån en sammanvägd bedömning av de ändamål som anges för verksamheten och för stiftelsekapitalets förbrukning och avkastning. Vidare har det betydelse att de medel som högskolan förfogar över vid sidan av stiftelsekapitalet, årliga anslagsmedel och balanserade vinstmedel, är mycket större än den avkastning som stiftelsekapitalet ger. Detta har gjort det möjligt för stiftelsens styrelse att ge Tekniska högskolan en större andel av stiftelsens utdelning till högskoleverksamheten än den Internationella handelshögskolan under senare år.

I praktiken avgör regeringen hur de årliga avtalen med stiftelsehögskolorna ska utformas

Stiftelsehögskolorna är i huvudsak nöjda med hur stadgar och avtalsstruktur har utformats. Både Chalmers och Högskolan i Jönköping har dock uppgett att de upplever att återrapporteringskraven i avtalen är omfattande.

Stiftelsehögskolorna är däremot kritiska till formerna för hur de ettåriga avtalen med regeringen sluts. Avtalen föregås sällan av en dialog eller förhandling om vilken verksamhet som ska bedrivas under året. I praktiken avgör regeringen hur avtalen ska utformas. Vidare är det vanligt att regeringen fattar beslut om de ettåriga avtalen på senhösten under innevarande avtalsperiod, det vill säga när huvuddelen av avtalsperioden löpt ut. År 2011

års avtal undertecknades i december 2011. Avtal för 2012 hade inte undertecknats av regeringen i början av december 2012.

5.3.2 Besluts- och organisationsstruktur

Sedan autonomireformen genomfördes den 1 januari är det ledningen för statliga lärosäten som avgör i vilken utsträckning kollektiva beslut ska fattas. Tidigare inskränktes styrelsens och rektors mandat till att fatta vissa beslut i högskolelagen. Vid lärosäten med rätt att utfärda examina på forskarnivå ansvarade en fakultetsnämnd för forskning, konstnärligt utvecklingsarbete och utbildning på forskarnivå.¹⁴⁸ Nämnderna hade också ansvar för grundutbildning och utbildning på avancerad nivå om högskolan inte inrättade särskilda organ för sådan utbildning. Fakultetsnämndens ledamöter valdes av lärare inom nämndens ansvarsområde.

De som vi intervjuat vid Chalmers och Högskolan i Jönköping har lyft fram att det varit en fördel att inte omfattas av kravet på att vissa beslut ska fattas av kollegiala organ. Detta sägs ha bidragit till att skapa en mer beslutsför organisation med en tydligare ansvarsfördelning än vid statliga lärosäten. Det uppges exempelvis vara lättare att fatta beslut om hur forskningsresurser ska fördelas om ett kollektivt beslutsfattande inte tillämpas.

Chalmers har bedömt att det inte finns förutsättningar att delegera beslut om exempelvis medelsfördelning till kollektiva organ inom Chalmers tekniska högskola AB. Bakgrunden är att man gjort bedömningen att det är viktigt att kunna identifiera vem som är ansvarig för ett beslut för att bolagsledningen ska kunna leva upp till det tillsynskrav som ledningen har enligt aktiebolagslagen (se avsnitt 3.4.1). Statskontoret konstaterar att det inte finns några uttryckliga förbud mot att delegera beslut till kollektiva organ i ett aktiebolag. Förutsättningarna för ansvarsutkrävande kan dock försvåras av om ett beslutsmandat delegeras till en grupp av personer. Vidare kan förutsättningarna för att tillämpa kollektivt beslutsfattande se olika ut i olika bolag.

De reformer som statsmakterna genomfört för att öka de statliga lärosätenas självbestämmande har gett ledningen för lärosätena motsvarande möjligheter som stiftelsehögskolorna att själva välja sin organisationsstruktur. Mälardalens högskola har exempelvis infört samma beslutsstruktur som vid stiftelsehögskolorna, det vill säga fakultetsnämnden har inte längre mandat att besluta om resursfördelning. Nämnden är numera ett renodlat kvalitetsorgan. Även vid andra statliga lärosäten pågår förändringsarbeten som bland annat syftar till att förändra formerna för det kollektiva beslutsfattandet.

¹⁴⁸ Universitet och högskolor med konstnärlig utbildning kunde i stället för en fakultetsnämnd ha ett organ som ansvarar för konstnärlig forskning, konstnärligt utvecklingsarbete och konstnärlig utbildning på forskarnivå.

De intervjuer Statskontoret genomfört har, liksom tidigare uppföljningar av stiftelsereformen, pekat på att själva ombildningsprocessen öppnade en möjlighet att styra och organisera verksamheten på ett nytt sätt. Förutom att de formella förutsättningarna ändrades innebar stiftelsebildningen att organisationen blev mer öppen för att pröva att arbeta på nya sätt. För att ombildningen till stiftelsehögskola skulle gå smidigt var det också viktigt att processen hade ett stöd i lärarkollegiet och att de fackliga organisationerna var inställda på att finna fungerande former för verksamheten.¹⁴⁹ Det framgår av de intervjuer som vi genomfört vid Chalmers.

5.3.3 Friare regelverk men likartade regler

Chalmers och Högskolan i Jönköping omfattas endast i begränsad utsträckning av det förvaltningsrättsliga regelverk som gäller för statliga lärosäten och av civilrättsliga regler (se kapitel 3). Detta kan ibland innebära ett visst merarbete, enligt uppgift från stiftelsehögskolorna, och i vissa fall kan det uppstå problem med att avgöra vilket regelverk som gäller. Stiftelsehögskolorna upplever dock inte detta som något stort problem.

Chalmers och Högskolan i Jönköping har utformat egna interna regelverk som ersätter förvaltningslagen och näraliggande statliga regler. Enligt uppgift från stiftelsehögskolorna ligger deras interna regelverk nära de regler som gäller för statliga lärosäten.

Högskoleverket konstaterade 2008 att stiftelsehögskolorna vid relativt få tillfällen valt att profilera sig genom andra behörighets- eller urvalsregler vid antagning av studenter. Att använda alternativa antagningsformer kan ofta vara dyrt. Det kan också finnas en risk med att uppfattas som avvikande av studenterna. Detta är, enligt Högskoleverket en förklaring till att stiftelsehögskolorna är anslutna till den centrala antagningen via verket för högskoleservice. När centrala myndigheter utvecklar sådana system är det svårt att ställa sig utanför.

Båda stiftelsehögskolorna ser ett värde i att de har mandat att utforma sina egna interna regler. Om en regel ger önskade effekter, kan de enkelt göra justeringar. Ett exempel på hur stiftelsehögskolorna utnyttjat sin frihet att utforma egna regler är att båda högskolorna har valt att ha kvar kårobligatoriet. Det finns också exempel på att det uppstått ett merarbete för stiftelsehögskolorna av att inte omfattas av statliga regler. Här kan införandet av

¹⁴⁹ Av en uppföljning som Chalmers gjorde tio år efter stiftelseombildningen framgår att en bred majoritet av fakultetsrådet var för en övergång till en stiftelse men att fakulteten inte ville att verksamheten skulle bedrivas i aktiebolagsform på grund av farhågor om för mycket näringslivstänkande inom akademien. De fackliga organisationerna var motståndare till organisationsformen. Dåvarande rektor beskriver dialogen med organisationerna som god och att han efter ombildningen gratulerades av de fackliga företrädarna som deklarerade att de ”nu var med på båten”. Vi har inte kunnat hitta någon motsvarande dokumentation om personalens inställning inför ombildningen vid Högskolan i Jönköping.

avgifter för vissa utländska studenter nämnas. När möjligheten att studera avgiftsfritt vid statliga lärosäten upphörde, behövde stiftelsehögskolorna dels utforma ett eget regelverk för de studenter som man tar ut avgift från, dels få till stånd en ändring av avtalen med staten för att kunna ta ut avgifter av studenter.

Ökat fokus på förvaltningsrättens tillämpning

Vid några av de intervjuer som Statskontoret genomfört med personer med lång erfarenhet av högskolesektorn har det förts fram att det pågår en förändring av synen på hur det förvaltningsrättsliga regelverket ska tillämpas inom högskolan.

Om de förvaltningsrättsliga kraven skärps på de statliga lärosätena kan detta leda till en ökad byråkratisering. Detta kan i sin tur innebära att stiftelsehögskolorna, som inte är en del av staten, kan tillämpa arbetsformer som är smidigare än vad som är fallet vid statliga lärosäten. Som exempel på detta har utredningen *Högskolornas föreskrifter* som redovisades under våren 2012 angivits.¹⁵⁰ Utredaren har lämnat förslag på hur regelverket som ger statliga lärosäten rätt att meddela föreskrifter och att fatta förvaltningsbeslut kan förtydligas. I utredningen finns också förslag om att föreskrifter, om till exempel kursplaner, ska redovisas i en författningssamling för varje lärosäte.

5.4 Stiftelseformens betydelse för kompetensförsörjning

Statskontoret har svårt att se att det skulle föreligga några större formella skillnader mellan stiftelsehögskolors och statliga lärosätens möjligheter till en effektiv kompetensförsörjning. Det är möjligt att stiftelsehögskolorna i praktiken har ett försteg i förhållande till statliga lärosäten, tack vare att de under en längre tid haft en större frihet att själva styra över formerna för sin kompetensförsörjning.

Stiftelsehögskolorna har fler typer av lärare och mer direktrekrytering

Båda stiftelsehögskolorna har fler typer av lärarbefattningar än vad som är brukligt vid statliga lärosäten. Högskoleverket konstaterade i sin uppföljning av stiftelsereformen 2008 att anställningsordningarna vid de två stiftelsehögskolorna inte avviker i någon betydande utsträckning från reglerna i högskoleförordningen. Vissa skillnader identifierades, bland annat när det gäller system för befordran. I mindre utsträckning än vid statliga lärosäten har lärare rätt till befordran, om de meriterat sig för en annan tjänst. Vidare noterade Högskoleverket att lektorer kan befordras på delvis andra meriter än vid de statliga lärosätena. Det gäller till exempel förmåga att skapa näringslivskontakter och ledarskapsmeriter.

¹⁵⁰ SOU 2012:5 *Högskolornas föreskrifter*.

Stiftelsehögskolorna har en fördel av att kunna direktrekrytera lärare i större utsträckning än statliga lärosäten. Den möjligheten har dock utnyttjats sparsamt. Skillnaderna i regleringen av hur stiftelser och statliga lärosäten får rekrytera lärare och forskare har minskat i och med autonomireformen.

Rekryteringsprocess och utnyttjande av arbetstid

Chalmers har lyft fram att bolagsformen innebär att integritetskänsliga uppgifter som tas fram under anställningsprocessen inte behöver redovisas öppet. Anställningsbeslut kan inte överklagas externt. Detta har underlättat för högskolan att utveckla sin rekryteringsprocess. När Chalmers numera rekryterar lärare använder högskolan sig förutom av sakkunniggranskning, även av intervjuer, provföreläsningar och i vissa fall psykologiska tester i sitt urvalsarbete.

Både Chalmers och Högskolan i Jönköping har tecknat arbetstidsavtal som bygger på att en individuell planering ska göras årligen för varje lärares tjänstgöring. Motsvarande avtal kan i princip tecknas vid statliga lärosäten och finns exempelvis sedan många år på Mälardalens högskola. De båda stiftelsehögskolorna bedömer att de har jämförelsevis goda förutsättningar för att utnyttja lärarnas arbetstid effektivt, eftersom chefer med personalansvar har befogenhet och ansvar för att leda och fördela arbetet på ett sätt som traditionellt sett inte varit vanligt inom högskolan.

5.4.1 Lönekartläggning

I Statskontorets uppdrag ingår att redovisa löneläget vid stiftelsehögskolor i jämförelse med statliga lärosäten. Vi har valt att kartlägga ersättningen till ledande befattningshavare och lönenivån för olika lärarkategorier.

Ledningen vid stiftelsehögskolor har högre ersättning

Statskontoret har gått igenom universitets och högskolors årsredovisningar för att kartlägga löner och ersättningar till rektor och styrelseordföranden (se bilaga 3). Statskontoret kan konstatera att rektor och styrelseledamöter vid Chalmers har en högre ersättningsnivå än vid statliga lärosäten om hänsyn tas till hur omfattande lärosätenas verksamhet är. Enligt Chalmers är motivet till detta det utökade ansvar som finns för styrelseledamöter och verkställande direktör i bolag.

Chalmers rektor har högst lön bland samtliga lärosäten. Lönen uppgick 2011 till knappt 1,7 miljoner kronor per år. Det kan jämföras med exempelvis rektor för Kungliga Tekniska högskolan (KTH) som tjänade 1,2 miljoner kronor. Rektor vid Högskolan i Jönköping tjänar 1,3 miljoner kronor per år vilket ungefär motsvarar den lön som rektorerna för Stockholms universitet och Göteborgs universitet hade.

Styrelseordförande för större statliga lärosäten fick en ersättning motsvarande 66 000 kronor per år under 2011. Ordföranden vid Chalmers tekniska

högskola fick en ersättning motsvarande 100 000 kronor och ordföranden vid Stiftelsen högskolan i Jönköping fick 70 000 kronor år 2011.

Jämförelse av lönenivån för olika lärarkategorier

I Statskontorets uppdrag ingår att jämföra löneläget vid stiftelsehögskolor och statliga universitet och högskolor. Vi har använt uppgifter från Statistiska centralbyrån (SCB) och Arbetsgivarverket (AGV) för att göra jämförelsen.¹⁵¹ Orsaken är att SCB saknar uppgifter om stiftelsehögskolornas löner.

Medellönen för lärare¹⁵² vid stiftelsehögskolorna jämförs med två jämförelsegrupper.¹⁵³ Högskolan i Jönköpings jämförs med en grupp består av Mittuniversitetet och Mälardalens högskola. Chalmers har jämförts med en grupp består av KTH, tekniska fakulteten vid Luleå tekniska universitet och Lunds tekniska högskola (det vill säga en del av Lunds universitet).

Vi har valt att konstruera jämförelsegrupper som har liknande profiler som Högskolan i Jönköping och Chalmers. Vår urvalsmetod innebär att det inte går att fastslå att jämförelsegrupperna avspeglar en helt korrekt bild av löneläget vid samtliga statliga lärosäten. Det går heller inte att utesluta att faktorer som kön, ålder och lärosätenas geografiska läge påverkat resultatet.

Resultatet av undersökningen visar att löneläget inom de olika tjänstekategorierna generellt är högre vid stiftelsehögskolor än vid jämförbara grupper av statliga lärosäten. I tabell 5 nedan redovisas utfallet av jämförelsen mellan Högskolan i Jönköping och gruppen Mälardalens högskola och Mittuniversitetet.

Tabell 5 Skillnad i medellöner vid Högskolan i Jönköping och gruppen Mälardalens högskola och Mittuniversitetet

	Högskolan i Jönköping	Mittuniversitet och Mälardalens högskola		
Lärarkategori	Medellön	Medellön	Skillnad i medellön	Sig. (95 %)
Professor	60 000	57 000	3 000	Ja
Lektor	42 000	41 000	1 000	Ja
Adjunkt	33 000	33 000	-	Nej
Doktorand	25 000	24 000	1 000	Ja

Källa: AGV och SCB.

¹⁵¹ Uppgifter för jämförelsegruppen för Högskolan i Jönköping, Chalmers och Högskolan i Jönköping är framtagna av AGV. SCB har tagit fram uppgifter om Chalmers jämförelsegrupp. Uppgifterna avser månadslön, fast lön, september 2011.

¹⁵² För information om klassificering av olika tjänstebefattningar, se bilaga 4.

¹⁵³ AGV:s statistik är förhandlingsstatistik och därför inte offentlig. En förutsättning för att få tillgång till AGV:s uppgifter för de statliga lärosätena var att det inte skulle vara möjligt att härleda uppgifter till respektive lärosäte. Genom att skapa jämförelsegrupper hindras således specifika uppgifter om lärosätena från att bli offentliga.

Av tabell 5 framgår att medellönen för professorer, lektorer och doktorander är något högre vid Högskolan i Jönköping än i jämförelsegruppen. Störst är skillnaden för gruppen professorer. Där är skillnaden i medellön 3 000 kronor per månad. Lektorer vid Högskolan i Jönköping tjänar i snitt 1 000 kronor mer per månad än lektorerna i jämförelsegruppen. För doktorander är skillnaden 1 000 kronor per månad. Medellönen för adjunkter är den samma i de båda grupperna. Hypotestestet visar att löneskillnaderna är statistiskt säkerställda för samtliga tjänstekategorier utom för adjunkter.¹⁵⁴

Nedan redovisas resultatet av jämförelsen mellan Chalmers och gruppen KTH, tekniska fakulteten vid Luleå tekniska universitet och Lunds tekniska högskola.

Tabell 6: Skillnad i medellöner vid Chalmers och gruppen KTH, tekniska fakulteten vid Luleå tekniska universitet och Lunds tekniska högskola

Tjänstekategori	Chalmers	KTH, Luleå tekniska universitet och Lunds tekniska högskola		Sig. (95 %)
	Medellön	Medellön	Skillnad i medellön	
Professor	62 000	61 000	1 000	Nej
Lektor	47 000	45 000	2 000	Ja
Adjunkt	41 000	37 000	4 000	Ja
Doktorand	26 000	26 000	-	Nej

Källa: AGV och SCB.

Av tabell 6 framgår att medellönen för professorer, lektorer och adjunkter genomgående är något högre vid Chalmers än i jämförelsegruppen. Störst är skillnaden för gruppen adjunkter. Vid Chalmers tjänar adjunkterna i genomsnitt 4 000 kronor mer i månad än jämförelsegruppen. För lektorer är skillnaden 2 000 kronor per månad och för professorerna 1 000 kronor per månad. Medellönen för doktorander är i stort sett densamma i de båda grupperna. Hypotestestet visar att löneskillnaderna är statistiskt säkerställda för tjänstekategorierna lektor och adjunkt men inte för kategorierna professor och doktorand.

5.5 Ekonomiska förutsättningar

Rätt att göra ekonomiska åtaganden

Stiftelsehögskolornas ekonomi är inte en del av statsbudgeten och regeringen har inget mandat att besluta över stiftelsernas eget kapital. Som egna juridiska personer kan stiftelsehögskolorna bilda aktiebolag, äga fastigheter,

¹⁵⁴ SCB har, för Statskontorets räkning, genomfört hypotestest av skillnaden mellan medellöner inom olika tjänstekategorier. Hypotestestet syftar till att undersöka om den observerade skillnaden mellan medelvärdena är ett utslag av en bakomliggande lönesättningsprocess som ger en systematisk skillnad i lön mellan grupperna (stiftelsehögskolorna och jämförelsegrupperna), eller om skillnaden beror på slumpen. Att det råder signifikant skillnad mellan medelvärdena (95 %) innebär att vi (med 95 % sannolikhet) kan dra slutsatsen att de båda medelvärdena inte är i statistisk mening lika.

låna upp pengar från kapitalmarknaden. Statliga myndigheter kan göra motsvarande ekonomiska åtaganden först efter tillstånd från regeringen och i vissa fall även från riksdagen. Vill regeringen ge statliga lärosäten samma befogenhet att göra ekonomiska åtaganden som stiftelsehögskolorna, kan det ske på två sätt. Endera kan ett statligt lärosäte ombildas till en stiftelsehögskola eller så beslutar helt enkelt statsmakterna att en högskola har rätt att göra sådana åtaganden inom ramen för myndighetsformen.

Vikten av att ha ett stiftelsekapital

Stiftelsehögskolornas handlingsfrihetkapital påverkas av hur mycket kapital de har tillgång till. Möjligheten att exempelvis ingå avtal om ekonomiska åtaganden styrs av vilka förutsättningar deras motparter bedömer att stiftelserna har att infria ett ekonomiskt åtagande. En stiftelsehögskola med omfattande tillgångar har ett större handlingsutrymme än en stiftelse med begränsade tillgångar.

Gemensamt för de intervjuer som Statskontoret genomfört, både med företrädare för stiftelsehögskolorna och med andra personer med erfarenhet av högskolesektorn, är att de betonar vikten av att stiftelsehögskolorna har ett tillräckligt stort stiftelsekapital. På så sätt kan de garanteras en långsiktig ekonomisk stabilitet.

Ägarstiftelsen vid Chalmers har vid två tillfällen gjort kapitaltillskott till högskolebolaget, eftersom verksamheten gått med förlust och bolagets eget kapital minskat. Motsvarande har även skett vid Högskolan i Jönköping. Kapital har också förts över från stiftelserna till fastighetsbolag för att göra det möjligt att äga fastigheter. Vidare har stiftelserna fört över kapital i syfte att bilda och finansiera bolag och stiftelser som ska underlätta samverkan med näringslivet och det omgivande samhället. Omfattningen av dessa kapitaltillskott har dock varit jämförelsevis liten.

Stiftelsehögskolorna är utsatta för en större ekonomisk risk än vad statliga lärosäten är, till exempel när statsmakterna förändrar hur styrningen av forsknings- och utbildningsmedel ska fördelas. Bakgrunden är aktiebolagslagens regler om att ledningen har en skyldighet att begära bolaget i konkurs om det egna kapitalet blir för litet.¹⁵⁵

Stiftelsekapitalets utveckling

Det var stor skillnad på hur mycket kapital som de två stiftelsehögskolorna tilldelades 1994. Chalmers fick ett kapital motsvarande 1,6 miljarder kronor och Högskolan i Jönköping fick ett kapital motsvarande 120 miljoner kronor.

¹⁵⁵ Enligt aktiebolagslagen är bolagsstyrelsen skyldig att ställa en fråga till bolagsstämman om bolaget ska träda i likvidation och avvecklas om det egna kapitalet blir för litet.

Vid utgången av 2011 uppgick Stiftelsen Chalmers tekniska högskolas kapital till 1,6 miljarder kronor. En jämförelse av hur kapitalet har utvecklats i fasta priser visar att värdet av kapitalet har minskat med 22 procent sedan 1994.

Högskolan i Jönköping har i huvudsak förbrukat sitt fria stiftelsekapital på 70 miljoner kronor. Under senare år har Högskolan i Jönköping byggt upp reserver vid sidan av stiftelsekapitalet, genom att i första hand utbildningsverksamheten gett ett överskott. Detta kapital får högskolan fritt förfoga över inom de ramar som ändamålet för stiftelsen anger. Det omfattas alltså inte av vad som sägs i stiftelseförordnandet om hur avkastningen på stiftelsekapitalet ska användas.

Högskolan i Jönköping har använt den fria delen av sitt stiftelsekapital till att finansiera olika satsningar, medan Chalmers i större utsträckning har kunnat använda avkastningen på stiftelsekapitalet till att finansiera olika satsningar. Båda högskolorna har använt en stor del av sitt kapital till att finansiera den pensionsskuld som stiftelserna övertog från staten vid bildandet.

Utdelning från stiftelserna har finansierat utvecklingsinsatser

Stiftelsen Högskolan i Jönköping har delat ut 290 miljoner kronor till högskolebolagen. Medlen har avsatts för utveckling av verksamheten (93 miljoner kronor), lokalfond (50 miljoner kronor) och för att utveckla forskningen vid högskolan (150 miljoner kronor).

Stiftelsen Chalmers har delat ut 2,2 miljarder kronor till högskolebolaget. Merparten av denna utdelning har använts till att utveckla forskning vid högskolan, men Stiftelsen Chalmers har även finansierat satsningar på utbildning och annan utvecklingsverksamhet, exempelvis ledarskapsutveckling.

Omfattningen av den årliga utdelningen vid Chalmers har varierat kraftigt över tid som en följd av att stiftelsekapitalet påverkas av kapitalmarknadens utveckling. Som mest delades drygt 300 miljoner kronor ut år 2000. Utdelningen från stiftelsekapitalet har bidragit till att ge Chalmers ledning förutsättningar att finansiera olika satsningar som syftat till att utveckla verksamheten. Under senare år har utdelningen minskat i omfattning och betydelse för högskolans samlade finansiering. Under 2011 uppgick utdelningen till 56 miljoner kronor. Detta kan jämföras med att Chalmers totala omsättning samma år uppgick till 3 miljarder kronor.

Högskolan i Jönköping har fått avsevärt mindre utdelning från stiftelsekapitalet. Den årliga utdelningen från stiftelsekapitalet är litet i förhållande till högskolans totala inkomster. År 2011 delade stiftelsen ut 5 miljoner kronor till högskoleverksamheten. Möjligheten att själv få förfoga över det ekonomiska överskott som verksamheten genererar har haft större betydelse för

högskolans möjligheter att finansiera satsningar än vad stiftelsekapitalets avkastning har haft.

Möjligheten att bidra till finansieringen av utvecklingsinsatser har varit viktig för utvecklingen av Högskolan i Jönköping. Det gäller till exempel den satsning som genomförts för att få rätt att utfärda doktorsexamina inom teknikområdet. Satsningen byggde på en överenskommelse om att högskolan skulle bidra lika mycket som den offentliga sektorn respektive näringslivet till att bygga upp en extern forskningsfinansieringsfond. Totalt samlades 200 miljoner kronor in, varav högskolan bidrog med en tredjedel. Sannolikt hade det varit svårare för högskolan att få med sig de externa finansiärerna på denna satsning om högskolan inte haft egna resurser.

5.5.1 Fundraising

Statskontoret har jämfört stiftelsehögskolors och statliga lärosätens förutsättningar att bedriva fundraising. Det finns inte en enhetlig definition av fundraising-begreppet, utan fundraising är en process som syftar till att samla in donationsmedel. Det kan innehålla alltifrån skapandet och underhållandet av långsiktiga relationer, som ska inbringa medel vid flertalet tillfällen, till skapandet av kortsiktiga relationer, som ska inbringa medel vid ett enstaka tillfälle. Fundraising kan syfta till att få medel till forskningsprojekt, doktorandtjänster, professurtjänster eller till stipendier som ska gå till studenter.

Exempel på fundraisingkampanjer

Under utredningsarbetet har vi stött på flera exempel på större fundraisingkampanjer: Högskolan i Jönköping samlade in pengar till JTH-fonden genom fundraising (se avsnitt 4.4.6). Chalmers genomförde en fundraisingkampanj för att kunna bygga ett nytt kårhus (kårsuskampanjen). Kampanjen pågick under perioden 1995–1999 och riktade sig till tidigare studenter och företag. Totalt fick Chalmers in 340 miljoner kronor, varav 50 miljoner var medel från stiftelsen genom matchning av donerade medel från de tidigare studenterna.¹⁵⁶ Sedan 2011 bedriver Chalmers en fundraisingkampanj som syftar till att skapa stipendier till utomeuropeiska studenter.

KTH satsar för närvarande på att utveckla fundraisingverksamheten. I dag finns det en intern styrgrupp bestående av sex personer och en extern rådgivare som arbetar med olika kampanjer. Fundraisingverksamheten vid KTH handlar främst om att få donationer som komplement till övrig finansiering. Fokus ligger på att stärka finansieringen av större strategiskt viktiga satsningar vid lärosätet.

¹⁵⁶ Chalmers hemsida, kårhusprojektet 1995–1999. Tillgänglig på <http://www.chalmers.se>, citerad 2012-11-14.

Den i särklass mest framgångsrika fundraisingkampanj vi identifierat är Karolinska institutets fundraisingkampanj ”Genombrott för livet” som pågick under perioden 2006–2010.¹⁵⁷ Totalt fick lärosätet extern finansiering motsvarande drygt en halv miljard kronor, varav en donation från en enskild donator om 350 miljoner kronor har finansierat byggandet av Karolinska institutets nya aula.¹⁵⁸

Fundraising bedrivs inte i så stor utsträckning

Vår allmänna bild är att det i dag inte bedrivs fundraising i någon större omfattning, vare sig vid stiftelsehögskolor eller vid statliga lärosäten. Flera av dem som vi intervjuat har betonat att rektor har en viktig roll för lärosätets möjligheter att få in större belopp. Endast ett fåtal av de universitet och högskolor som vi har haft kontakt med har en intern organisation som arbetar strategiskt och långsiktigt med fundraising. De medel som lärosätena totalt får in genom donationer och fundraising utgör inte en central del av lärosätenas finansiering. Sådana medel kan dock vara viktiga för att lärosätena ska kunna genomföra enskilda projekt.

Som framgick i kapitel 3 får stiftelsehögskolor själva besluta vilka gåvor de tar emot och hur dessa förvaltas. De statliga lärosätenas motsvarande möjligheter styrs av donationsförordningen. De statliga lärosätena kan till stor del finna vägar för att hantera donationer som ger dem goda möjligheter att tillgodogöra sig donationsmedel. Det är inte organisationsformen som är avgörande för hur väl ett lärosäte lyckas i detta avseende. Lärosätets storlek, inriktning, historik och geografiska läge har större betydelse. Vidare har sannolikt även den interna organisationen av fundraisingarbetet större betydelse än organisationsformen.

Stiftelseformen innebär vissa fördelar

I vissa avseenden har stiftelsehögskolorna en fördel i förhållande till de statliga lärosätena.

- Stiftelsehögskolor kan bättre utforma den ekonomiska förvaltningen av donationsmedel. Det statliga regelverket kan innebära att statliga lärosäten tvingas sälja fastigheter och aktieportföljer vid en tidpunkt då försäljningen inte ger optimal avkastning. Stiftelsehögskolor kan välja när de vill sälja en donerad fastighet och hur de vill förvalta och sälja donerade aktieportföljer.
- Statliga lärosäten kan inte ta emot donationer i form av fastigheter eller medel till att bygga och förvalta fastigheter. Möjligheten för statliga

¹⁵⁷ Karolinska institutets hemsida, kampanjen ”Genombrott för livet”.

Tillgänglig på <http://ki.se>, citerad 2012-11-14.

¹⁵⁸ Karolinska institutet. Pressmeddelande 2008-02-19. *Karolinska Institutet får en ny mötesplats*. Tillgänglig på <http://ki.se>, citerad 2012-11-14.

lärosäten att åta sig förvaltare för stiftelser öppnar dock, under vissa förutsättningar, en möjlighet att indirekt ta emot fastigheter. Detta innebär dock ett administrativt merarbete, både för givaren och för mottagaren.

- Stiftelsehögskolor kan med sina egna medel förbinda sig att matcha donationer och andra ekonomiska bidrag, vilket kan öka externa finansieringsvillkor att bidra med ekonomiska medel.

Det finns en utbredd uppfattning om att potentiella givare kan vara tveksamma till att donera medel till statliga lärosäten, eftersom deras ekonomi är en del av statsbudgeten. Företrädare för de statliga lärosäten som vi intervjuat har dock inte sett detta som något betydande problem. Sådana farhågor kan ofta överbryggas genom att man förklarar hur donationer kan förvaltas åtskilda från lärosätets övriga ekonomi och vilka möjligheter det finns till insyn i hur medlen används. KTH:s fundraisingorganisation upplever exempelvis inte att potentiella donatorer som vill stödja forskning hellre vänder sig till Chalmers eller utländska lärosäten som drivs i privaträttslig form.

5.6 Samverkan mellan lärosäten

I mångt och mycket bedriver lärosätena, oavsett organisationsform, relativt likartade samverkansaktiviteter. Lärosätena och deras lärare och forskare samverkar i forskningsprojekt, centrumbildningar och nätverk. Skillnaderna framträder först när den samverkansaktivitet som ska företas underlättas av möjligheten att skriva ekonomiskt bindande avtal eller bilda ett bolag eller en stiftelse som stiftelsehögskolorna kan ge ett kapitaltillskott.

5.6.1 Samverkan med svenska lärosäten

Lärosäten samverkar sinsemellan om bland annat utbildning, forskningsprojekt, samlokalisering av institutioner och forskningsinfrastruktur. Statliga lärosäten kan inte sluta civilrättsligt bindande avtal vare sig med stiftelsehögskolor eller med varandra, eftersom de inte är juridiska personer. I praktiken sluts ändå avsiktsförklaringar och överenskommelser mellan stiftelsehögskolor och statliga lärosäten, liksom mellan statliga lärosäten. Det kan finnas en risk att samverkansprojekt blir beroende av det personliga engagemanget hos dem som för tillfället leder lärosätena.¹⁵⁹

Samverkan mellan forskare är relativt oproblematiske, men ju mer lärosäten vill närma sig varandra organisatoriskt, desto svårare blir samverkan att lösa rent juridiskt. I högskolelagen och högskoleförordningen regleras vad som krävs för att två lärosäten gemensamt ska kunna anordna en utbildning som kan leda till en gemensam examen från lärosätena. Ett sådant samarbete kräver en skriftlig överenskommelse. I högskoleförordningen anges vad en

¹⁵⁹ SOU 2008:104 *Självständiga lärosäten*, s. 115.

sådan överenskommelse ska innehålla. Regelverket möjliggör ett samarbete mellan stiftelsehögskolor och statliga lärosäten.

Göteborgs universitet och Chalmers har och har haft gemensamma institutioner. Detta har inneburit verksamhetsmässiga fördelar, men det har också gett upphov till vissa praktiska problem. Enligt de intervjuer Statskontoret har genomfört har dock det faktum att lärosätena har olika organisationsform haft mindre betydelse för möjligheterna att ha gemensamma institutioner.

5.6.2 Internationell samverkan

Det finns exempel på större forskningsprojekt som kräver att forskningens resultat ska hanteras i ett gemensamt ägt bolag. Ett sådant bolag kan stiftelsehögskolorna själva fatta beslut om att bli delägare i. De statliga lärosätena behöver ett bemyndigande från regeringen för att kunna göra det.

Det finns ett aktuellt exempel där samverkan skett genom att drygt trettio europeiska lärosäten, företag och forskningsinstitut gått in som delägare i ett bolag. Efter riksdagens bemyndigande, bemyndigade i sin tur regeringen Uppsala universitet och KTH att köpa varsin aktie (totalt 180 000 kronor) och att tillskjuta kapital (totalt 11 520 000 kronor mellan åren 2011 och 2016) till europabolaget KIC InnoEnergy SE.¹⁶⁰

5.7 Samverkan med det omgivande samhället

Det finns många faktorer som påverkar lärosätenas samverkan som inte har med organisationsformen att göra. Exempelvis har det betydelse i vilken omfattning tekniska, medicinska och naturvetenskapliga ämnen finns representerade på lärosätet, eftersom dessa ämnen ofta har tydligare kopplingar till näringslivet. Storleken på lärosätet har också betydelse, eftersom de större lärosätena tenderar att dra till sig fler kontakter och mer resurser. Även kopplingen till regionen påverkar lärosätens möjligheter till samverkan. Vidare påverkar tradition och kultur hur lärosätena samverkar. Exempelvis hade bildandet av Internationella handelshögskolan i Jönköping en stark regional förankring.¹⁶¹ Förutsättningarna för samverkan kan alltså påverkas av en rad andra faktorer än organisationsformen.

5.7.1 Gemensamma restriktioner

Otydligt uppdrag för både myndighets- och stiftelsehögskolor

Förväntningarna på universitet och högskolor att bidra till innovation och tillväxt i samhället har ökat. I rapporter och utredningar har det diskuterats vad lärosätenas uppdrag att verka för nyttiggörande egentligen innebär, utöver det tidigare uppdraget att informera och samverka med omvärlden.

¹⁶⁰ Prop. 2010/11:38, bet. 2010/11:UbU13, rskr. 2010/11:176.

¹⁶¹ Högskoleverket (2008) *Stiftelsehögskolereformen – en uppföljning* (HSV 2008:27 R).

Frågor har kommit upp om lärosätena har fått förutsättningar att ta detta ansvar och om vilken roll lärosäten bör ha i innovationssystemet.¹⁶² Denna bild har bekräftats i våra intervjuer.

Lärosätena har ordinarie anslag för forskning och utbildning men inte för samverkan eller nyttiggörande. Vid vissa specifika tillfällen har regeringen tilldelat anslag exempelvis för att bygga upp innovationskontor.¹⁶³ De statliga lärosätena menar att de befinner sig i en gråzon där regelverket inte är riktigt klart och tydligt för vad de får och vad de inte får göra vid samverkan. Detta leder till att vissa lärosäten prövar att tänja gränserna, medan andra inte utnyttjar sitt handlingsutrymme av rädsla att göra fel. Riksrevisionen har vid ett antal tillfällen kritiserat formerna för de statliga lärosätenas samverkansarbete.

Riksrevisionens kritik har bland annat gällt finansiellt engagemang i en teknikpark utan tillstånd av regeringen.¹⁶⁴ Ett annat exempel är utbetalningar till stiftelser som har till syfte att främja samarbete mellan akademi, samhälle och näringsliv utan att det går att visa att dessa utbetalningar är förenliga med de ändamål som angivits för lärosätets anslag.¹⁶⁵

Inte heller stiftelsehögskolorna anser sig ha ett tydligt uppdrag, eftersom stiftelseurkunden endast nämner forskning och utbildning och inte samverkan. Chalmers vill exempelvis ha ett tydligare samverkansuppdrag, med tillhörande statlig finansiering, som motor i regionen.

Både representanter för holdingbolag och Chalmers återkommer till att det är problematiskt att det saknas basfinansiering för samverkan och nyttiggörande. Det leder till att mycket tid och resurser måste ägnas åt att söka finansiering. Detta bekräftas också av Innovationsstödsutredningen. Utredningen menar att det är orimligt att sysselsätta lärosäten och deras bolag med ansökningar om småpengar för starkt avgränsade områden.¹⁶⁶

¹⁶² Se exempelvis Lidhard, J. och Petrusson, U. (2012) *Forskning och innovation – statens styrning av högskolans samverkan och nyttiggörande*. Underlagsrapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi; SOU 2012:41 *Innovationsstödjande verksamheter vid universitet och högskolor: Kartläggning, analys och förslag till förbättringar – slutbetänkande*.

¹⁶³ Regeringsbeslut 2011-12-22 *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende anslag 2:70 Särskilda utgifter inom universitet och högskolor m.m.*

¹⁶⁴ Riksrevisionen Revisionsrapport (2007) *Mittuniversitetets Årsredovisning 2006* (dnr 32-2006-0670).

¹⁶⁵ Riksrevisionen Revisionsrapport (2012) *Kungliga Tekniska högskolans årsredovisning 2011* (dnr 32-2011-0696).

¹⁶⁶ SOU 2012:41 *Innovationsstödjande verksamheter vid universitet och högskolor: Kartläggning, analys och förslag till förbättringar – slutbetänkande*, s. 105f.

Gemensamma problem

Både de statliga lärosätena och stiftelsehögskolorna återkommer till att samverkan och nyttiggörande av forskning försvåras av flera olika regelverk, som de gemensamt omfattas av:

- Lärarundantaget, som innebär att det är forskaren som äger forskningsresultat, medför mycket extra arbete med avtalshantering. Dessutom kan lärosätets roll och ansvar i förhållande till den enskilde forskaren och externa bolag lätt bli otydligt. I och med att Sveriges regler för immaterialrätt tillgångar skiljer sig från de flesta andra länders uppstår också problem för svenska lärosäten att agera inom ramen för stora internationella samarbeten.
- Innovationsstödjande aktiviteter och hantering av immaterialrättsliga tillgångar kräver sekretess, samtidigt som lärosätena har begränsade möjligheter att sekretessbelägga information. Det finns vissa möjligheter att skydda information som ägs av tredje part, det vill säga ett företag som samverkar med universitetet, men inga möjligheter att sekretessbelägga egen information eller sådan information som ägs av anställda.
- Statsstödsreglerna sätter upp begränsningar för hur statliga medel får föras över till företag. Det upplevs som otydligt vilka begränsningarna är och hur lärosätena ska hantera dem.
- Tid är en viktig faktor för att hinna skydda kommersiellt gångbara forskningsresultat med patent. Upphandlingsregler kan ibland göra att skyddet av ett resultat blir fördröjt och kanske går förlorat.
- Skattelagstiftning gör att enskilda forskare riskerar att bli förmånsbeskattade för den rådgivning och service de tar emot från en innovationsstödjande enhet.

Lärosätena menar att de i dag får lägga betydande resurser på att utreda och hantera konsekvenserna av regelverket. Osäkerheter och fördröjningar uppstår och leder till en mindre effektiv verksamhet.

I en rapport från Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO) om statens styrning av högskolans samverkan och nyttiggörande konstateras att den regelstyrning som följer av den allmänna förvaltningsrätten upplevs som uttryck för ett otidsenligt byråkratiskt system.¹⁶⁷ Detta kan verka som en barriär för kommersialisering och nyttiggörande. I rapporten menar författarna att detta inte uppenbart behöver betyda att organisationsformen ska ändras. Tvärtom är mycket av den regelstyrning som avser myndigheter förmodligen också ändamålsenlig för högskolan och dess nyttiggörande. Dock krävs ökad tydlighet om vad som förväntas av högskolan på nyttig-

¹⁶⁷ Lidhard, J. och Petrusson, U. (2012) *Forskning och innovation – statens styrning av högskolans samverkan och nyttiggörande*, s. 156. Underlagsrapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi.

görandeområdet, samtidigt som vissa justeringar i gällande regler är nödvändiga. Framför allt bör möjligheterna utvidgas att sekretessbelägga information som rör högskoleanställdas uppfinningar.

5.7.2 Att vara juridisk person underlättar

Stiftelsehögskolorna kan vara snabbare vid näringslivssamverkan, eftersom de har egen rättskapacitet och inte behöver invänta ett bemyndigande från regeringen. De statliga lärosätena ber regeringen om bemyndigande för att exempelvis gå in i stiftelser eller bolag, få ett holdingbolag eller besked om en viss samverkansform är tillåten. Lärosätena upplever att regeringen tar lång tid på sig att behandla dessa frågor. Detta problem konstaterade även autonomiutredningen. Enligt utredningen finns det en risk att vissa samverkansprojekt inte blir av på grund av att lärosäten inte får ett tillstånd eller att beredningen av frågan tar för lång tid.¹⁶⁸

Ett alternativ för de statliga lärosätena är att samverka i en annan organisationsform, exempelvis via en ideell förening. Under Statskontorets intervjuer påpekar företrädare för de statliga lärosätena dock att näringslivet är mindre intresserat av att söka alternativa vägar, eftersom detta tar mer tid och resurser i anspråk. Stiftelsehögskolorna menar att aktiebolagsformen är en fördel eftersom näringslivet känner igen sig i organisationsformen.

Samverkan med forskningsinstitut

Den allmänna bilden som framkommit under Statskontorets intervjuer med forskningsinstitut¹⁶⁹ är att de inte upplever någon skillnad mellan att samverka med en stiftelsehögskola och ett statligt lärosäte. Förtroende för forskaren är det viktigaste, organisationsformen är av ringa betydelse. Möjligheten att bilda bolag och tillföra kapital kan dock vid vissa specifika tillfällen ha betydelse för effektiviteten i samverkan.

Chalmers och SP Sveriges tekniska forskningsinstitut har tillsammans bildat bolaget Active Safety Test Area AB för att kunna bygga och driva trafiksäkerhetsanläggningen AstaZero. Investeringen i anläggningen, som är 400 hektar stor, beräknas uppgå till 300 miljoner kronor och många olika finansierare står bakom. Parallellt med detta projekt har SP och Lunds universitet arbetat för att få till stånd ett gemensamt ägt bolag för att bedriva uppdragsforskning och annan uppdragsverksamhet. SP:s erfarenheter visar att detta projekt komplicerats av att Lunds universitet inte har mandat att bilda och äga ett gemensamt bolag. I stället pågår ett arbete med att hitta alternativa samverkansformer, där huvudalternativet är att bilda ett gemensamt bolag med Lunds universitets holdingbolag.

¹⁶⁸ SOU 2008:104 *Självständiga lärosäten*, s. 119.

¹⁶⁹ Statskontoret har intervjuat RISE Research institutes of Sweden samt fyra forskningsinstitut som har samverkat med både stiftelsehögskolor och statliga lärosäten. Urvalet har gjorts för att omfatta institut som har erfarenhet av samverkan med KTH och Chalmers.

5.7.3 Bolagsordningen avgränsar holdingbolagens verksamhet

All extern samverkan som statliga lärosäten vill bedriva i bolagsform måste gå via deras holdingbolag. Syftet med holdingbolagens verksamhet är att bedriva forsknings- och utvecklingsarbete för kommersiell exploatering av projekt och kunskaper som är framtagna vid det aktuella lärosätet eller vid andra lärosäten. Detta innebär att exempelvis mer allmänna aktiviteter som syftar till näringslivssamverkan kan vara svåra att bedriva i holdingbolagen.

Ett exempel är Lindholmen Science Park AB i Göteborg där Chalmers är delägare men där Göteborgs universitet inte kan gå in som delägare utan bemyndigande från regeringen. Inte heller GU-holding kan gå in och köpa aktier, eftersom det inte anses förenligt med bolagsordningen. Istället är Göteborgs universitet medlem i Lindholmen Science Park genom ett samverkansavtal. Både Chalmers och Göteborgs universitet sitter med i styrelsen men Göteborgs universitet, som inte är delägare, har inte rösträtt på bolagsstämman. Lärosätena deltar med andra ord inte med lika tungt mandat.

Samma formella möjlighet till kommersialisering av forskning men olika tillgång till kapital

Statskontorets bedömer att stiftelsehögskolorna och de statliga lärosätena, både via lärosätet och via sina holdingbolag, har i stort sett samma formella förutsättningar att stödja start, utveckling och finansiering av företag som befinner sig i initialskedet av sin verksamhet. Skillnaderna finns i deras möjlighet att finansiera denna verksamhet genom riskkapital.

Verksamheten ska vara självfinansierande

Holdingbolagens avkastningskrav ska motsvara vad som gäller andra företag med liknade inriktning av verksamheten. Tanken är att driftskostnader ska finansieras med hjälp av avkastningen från försäljning av bolag som holdingbolagen gått in i som ägare. Chalmers har också som mål att inkubator- och finansieringsverksamheten i så stor utsträckning som möjligt bör bära sina egna kostnader.

Olika mycket startkapital och ägartillskott

Startkapitalet för de statliga lärosätenas holdingbolag varierar från 200 000 kronor till 10 miljoner kronor (se tabell 7 nedan). Elva av holdingbolagen har fått ägartillskott. Det holdingbolag som fått mest ägartillskott har tilldelats cirka 11 miljoner kronor. Totalt har de sju holdingbolagen fått drygt 145 miljoner kronor sedan 1994. Det är alltså relativt begränsat kapital som holdingbolagen har att tillgå.

Tabell 7 De statliga lärosätenas holdingbolags ursprungskapital och kapitaltillskott (mkr)

Lärosäte	Ursprungs- kapital	Kapitaltillskott 2009	Kapitaltillskott 2012	Summa
Uppsala universitet	9	9		18
Lunds universitet	10	9		19
Göteborgs universitet	6		4	10
Stockholms universitet	5		2	7
Umeå universitet	5	5		10
Linköpings universitet	5	5	1	11
Karolinska Institutet	5	9		14
Kungliga Tekniska högskolan	7	9	2	18
Luleå tekniska universitet	4		3	7
Högskolan i Halmstad	4			4
Sveriges lantbruksuniversitet	4		4	8
Karlstads universitet	5			5
Högskolan i Kristianstad	5			5
Högskolan i Borås	5			5
Linnéuniversitetet	0,20			0,20
Örebro universitet	1			1
Mittuniversitetet	1		2	3
Summa	81,2	46	18	145,2

Källa: Linnéuniversitetets årsredovisning för 2011; Proposition 2001/02:1 *Budgetproposition för 2002*; Regeringsbeslut 2012-06-28 *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende anslag 3:13 Särskilda medel för forskningsändamål*; Regeringsbeslut 2011-12-22 *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende anslag 2:70 Särskilda utgifter inom universitet och högskolor m.m.*; Regeringsbeslut 2010-01-21 *Regleringsbrev för budgetåret 2009 avseende universitet och högskolor m.m. Bilaga 38. Särskilda utgifter inom universitet och högskolor m.m.*; Regeringens skrivelse 1996/97:20 *1996 års redogörelse för företag med statligt ägande*.

Verksamheten som bedrivs i Chalmersinvest AB kan delvis jämföras med KTH holding. Chalmersinvest fick 15 miljoner kronor i startkapital av stiftelsen och har därefter sammanlagt fått ett kapitaltillskott från Chalmers tekniska högskola AB på 30 miljoner kronor.¹⁷⁰ Chalmers har även bildat stiftelsen Chalmers Innovation, som utvecklar teknikbaserade affärsidéer, med hjälp av en donation. KTH kan däremot inte tillföra kapital till KTH holding utan det är regeringen som ger holdingbolagen kapitaltillskott. KTH holding fick sju miljoner kronor i startkapital 1994. Sedan dess har holding-

¹⁷⁰ Chalmers (2012) Uppgift 2012 inskickat till SOU 2012:41 *Innovationsstödande verksamheter vid universitet och högskolor: Kartläggning, analys och förslag till förbättringar – slutbetänkande*.

bolaget fått knappt elva miljoner kronor i kapitaltillskott av regeringen.¹⁷¹ Detta är en i många avseenden förenklad jämförelse men den visar dock att Chalmers haft ett något större ekonomiskt handlingsutrymme.

Olika mycket externt riskkapital

Chalmers och några statliga lärosäten har riskkapitalbolag knutna till sig. Chalmers och KTH har exempelvis tillsammans KTH Chalmers Capital, ett riskkapitalbolag som investerar i tidiga faser i svenska bolag. Holdingbolagen kan inte medverka med några större summor riskkapital själva. I stället handlar holdingbolagens medverkan i riskkapitalbolag i större utsträckning om att genom sin medverkan attrahera andra institutionella och privata investerare.

Stiftelsehögskolorna har större möjligheter att knyta till sig externt riskkapital, eftersom de fritt fogar över eget kapital. Ett exempel är Europeiska investeringsfonden som 2008 investerade drygt 84 miljoner kronor i Chalmers Innovation Seed Fund AB. Europeiska investeringsfonden kräver medfinansiering. Stiftelsen Chalmers tekniska högskola och Stiftelsen Chalmers Innovation har båda åtagit sig att investera 7,5 miljoner kronor var i fonden.¹⁷² KTH holding har inte ekonomiska resurser att göra en motsvarande medfinansiering.

Mer kapital utökar uthålligheten

Både holdingbolagen och stiftelsehögskolornas verksamhet för att stödja kommersialisering av forskningsresultat har svårt att gå med vinst. Holdingbolagens kapitalandel tenderar att spädas ut under processen fram till försäljning, eftersom de inte har kapital som gör det möjligt att delta i nyemissioner. Detta innebär att vinsten sällan kan bli speciellt stor, inte ens vid mycket lyckade kommersialiseringprocesser. Stiftelsehögskolorna, i första hand Chalmers, har större möjligheter att agera strategiskt i framgångsrika projekt med hjälp av det kapital de förfogar över.

Flera rapporter har tagit upp holdingbolagens brist på kapital. Riksrevisionsverket konstaterade 2001 att holdingbolagen varit ett verksamt hjälpmedel för högskolorna men att ett centralt problem är kapitalbristen. Det blygsam-

¹⁷¹Regeringsbeslut 2012-06-28 *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende anslag 3:13 Särskilda medel för forskningsändamål*; Regeringsbeslut 2010-01-21 *Regleringsbrev för budgetåret 2009 avseende universitet och högskolor m.m. Bilaga 38. Särskilda utgifter inom universitet och högskolor m.m.*; Regeringens skrivelse 1996/97:20 *1996 års redogörelse för företag med statligt ägande*.

¹⁷²Chalmers Innovation Seed Fund AB är ett aktiebolag vars nuvarande ägare åtagit sig att tillskjuta 168,8 miljoner kronor fördelat enligt följande: Europeiska investeringsfonden 84 miljoner kronor, Sjätte AP-fonden 40 miljoner kronor, Chalmers Innovation Affiliate Fund (CIAF) 29 miljoner kronor, Länsförsäkringar Göteborg och Bohuslän 5 miljoner kronor (samt 10 miljoner kronor i CIAF), Stiftelsen Chalmers tekniska högskola 5 miljoner kronor (samt 2,5 miljoner kronor i CIAF) och Stiftelsen Chalmers Innovation 5 miljoner kronor (samt 2,5 miljoner kronor i CIAF).

ma startkapitalet har enligt rapporten utgjort en kraftig hämsko när det gäller att kommersialisera forskningsresultat. Vinnova skrev i en rapport 2003 att de elva första holdingbolagen som tilldelades 64 miljoner kronor ”borde” ha fått en kapitalbas på cirka 500 miljoner kronor för att säkra en långsiktig överlevnad.¹⁷³ Institutet för studier av utbildning och forskning (Sister) konstaterade i en rapport 2006 att holdingbolagen har en ständig brist på kapital för såväl stödande verksamhet som såddinvesteringar.¹⁷⁴

Bristen på kapital resulterar bland annat i att holdingbolagen saknar tillräckligt mycket tidigt riskkapital för att ta tillvara innovationer och göra dem bärkraftiga i de tidiga faserna. Riskerna är då, menar lärosätena, att idéerna aldrig kommersialiseras eller att andra länder i stället tar hand om idéerna. Även stiftelsehögskolorna upplever en brist på tidigt riskkapital.

¹⁷³ Vinnova (2003) *Vinnforsk. Vinnovas:s förslag till förbättrad kommersialisering och ökad avkastning i tillväxt på forskningsinvesteringar vid högskolor* (Vinnova Policy VP 2003:1), s. 14. Räkneexemplet togs fram utifrån vad Institutet för nyttiggörande av forskningsresultat (Infor) fick när de startade på 1960-talet.

¹⁷⁴ Institutet för studier av utbildning och forskning (2006) *Kartläggning av holdingbolag kring universitet och högskolor*, s. 5.

6 Statskontorets slutsatser

6.1 Övergripande bedömning

Inrättandet av två stiftelsehögskolor var en del av 1993 års högskolereform. Reformen syftade till att öka kvaliteten inom högskolan genom att minska den statliga regleringen av lärosätenas verksamhet. Vidare skulle utvecklingen av den samlade högskolesektorn gynnas av en ökad mångfald i institutionella former.

Enligt Statskontorets bedömning finns det inget underlag som visar vilken effekt associationsformen har haft för kvaliteten i utbildningen och forskningen. Statskontoret bedömer att det i praktiken inte finns några större skillnader mellan stiftelsehögskolors och statliga lärosätens förutsättningar att nå de mål som statsmakterna formulerat. I stort sett har statliga lärosäten och stiftelsehögskolor numera motsvarande frihet att själva välja hur verksamheten ska organiseras, hur kompetensförsörjningen ska hanteras och hur resurser för forskning och utbildning ska fördelas inom lärosätet. Stiftelsehögskolorna har däremot ett större självbestämmande än statliga lärosäten i och med att de inte omfattas av förvaltningslagen och statens ekonomiadministrativa regelverk och genom att de är friare att själva utforma egna antagningsregler. Studenter har inte möjlighet att överklaga stiftelsehögskolornas beslut hos utomstående instanser.

Efter det att autonomireformen genomfördes den 1 januari 2010 består skillnaden mellan stiftelsehögskolornas och de statliga lärosätenas handlingsutrymme i första hand av att stiftelsehögskolorna har större ekonomiska befogenheter än vad statliga lärosäten har. Detta har betydelse för möjligheterna till samverkan med det omgivande samhället och kommersialisering av forskningsresultat.

Statsmakterna kan ge statliga lärosäten ökade befogenheter att göra ekonomiska åtaganden. Regeringen har i flera propositioner¹⁷⁵ tydligt deklarerat att man kommer att se över det ekonomiadministrativa regelverket för att underlätta för statliga lärosäten. Översynen kommer att beröra dels lärosätenas samverkan med näringslivet, dels kommersialiseringen av forskningsresultat. Fullföljer regeringen den ambition som utlovats kommer skillnaderna mellan de statliga lärosätena och stiftelsehögskolorna att minska ytterligare.

¹⁷⁵ Prop. 2009/10:149, bet. 2009/10:UbU:23, rskr. 2009/10:337; prop. 2012/13:30.

6.2 Nackdelar ur ett statligt perspektiv

Stiftelseformen begränsar statens styrmöjligheter

Stiftelsehögskolorna är inte en del av staten. Det innebär att det finns begränsningar i riksdagens och regeringens möjligheter att styra stiftelsehögskolorna. Det är stiftelsernas styrelser som avgör vilken verksamhet som kan rymmas inom de ändamål som stadgarna anger. Statsmakterna kan inte ändra ändamålet för stiftelsernas verksamhet. Det krävs att samtliga ledamöter, utom en, i stiftelsernas styrelser, ställer sig bakom en sådan begäran. Regeringen har i praktiken möjlighet att utse ledamöterna i styrelsen, förutom två ledamöter som utses av lärare respektive studenter. Om staten skulle vilja ändra ändamålet för en stiftelsehögskolas verksamhet, till exempel genom att slå ihop en stiftelsehögskola med ett statligt lärosäte, kan staten alltså inte driva igenom det.

Stiftelsernas ändamålsparagraf speglar hur högskolelagen såg ut 1994. Det innebär att uppgiften att samverka med det omgivande samhället och att verka för att forskningsresultat kommer till nytta inte ingår i de ändamål som formulerats för stiftelsehögskolornas verksamhet.

I och med att stiftelsehögskolorna är beroende av att få statlig finansiering och examensrättigheter har staten en möjlighet att påverka hur verksamhetens inriktning utvecklas. I praktiken har associationsformen, enligt Statskontorets bedömning, inte någon större betydelse för statens löpande styrning av lärosätena, eftersom samma system tillämpas för resursfördelning och uppföljning av resultat och kvalitet.

Eget kapital är en förutsättning

För att kunna ge ekonomiska bidrag och satsa kapital i bolag, stiftelser och andra organisationer som arbetar med näringslivsutveckling krävs att lärosätena förfogar över ett stiftelsekapital eller annat eget kapital.

Tillgång till eget kapital är också en nödvändighet för att långsiktigt kunna trygga den utbildning och forskning som stiftelsehögskolorna bedriver i bolagsform. Svängningar i ekonomiska villkor riskerar att bli mer kännbara för lärosäten som bedrivs i privaträttslig form. Ett statligt lärosäte kan förbruka sitt myndighetskapital utan att detta får några avgörande konsekvenser.

Staten bär en finansiell risk även för stiftelsehögskolor

Det regelverk som begränsar statliga lärosätens befogenheter att göra ekonomiska åtaganden syftar till att säkerställa att riksdagens finansmakt upprätthålls och att statsmakterna har kontroll över statens samlade finansiella åtaganden och risker.

Stiftelsehögskolornas ekonomiska befogenheter begränsas inte av staten. De kan därmed exempelvis skuldsätta sig i den omfattning de själva önskar. Vidare har utvecklingen på kapitalmarknaden betydelse för stiftelsehögskolornas finansiella ställning. Detta innebär att stiftelsehögskolor är exponerade för större ekonomiska risker än vad statliga lärosäten är.

Staten bär i praktiken en ekonomisk risk även för lärosäten som bedrivs i stiftelseform, även om de i formell mening inte är en del av staten. Om en stiftelsehögskola går med stora underskott, har staten att välja mellan att verksamheten läggs ned eller att staten tillför mer kapital. De lärosäten som bedrivs i stiftelseform representerar samhällsliga värden som är så stora att statsmakterna sannolikt skulle se det som nödvändigt att skjuta till kapital för att säkra verksamheten.

Stiftelseformen försvårar statlig uppföljning

Stiftelsehögskolornas finansiella redovisning utformas på ett annat sätt än myndighetshögskolornas redovisning. Det innebär att jämförbarheten mellan statliga lärosäten och stiftelsehögskolor minskar.

Utifrån ett statligt perspektiv försvåras ekonomisk insyn av stiftelseformen. I formell mening finns förutsättningar för insyn men i praktiken är det svårare att ha överblick över stiftelsehögskolors finansiella ställning, bland annat eftersom de organiseras i en koncernstruktur med underliggande bolag. Organisationsformer och redovisningsprinciper skiljer sig också åt mellan olika stiftelsehögskolor, vilket gör det svårt att få en ekonomisk helhetsbild av högskolesektorn.

Sannolikt har Regeringskansliet svårare att ta till sig stiftelsehögskolornas ekonomiska redovisning, eftersom den skiljer sig från statliga lärosätens redovisning som man normalt hanterar. Även om stiftelsehögskolornas revisorer intygar att den finansiella redovisningen är rättvisande, är innehållet i redovisningen svårt att värdera och relatera till ett jämförbart statligt lärosäte.

6.3 Stiftelsehögskolornas fördelar har minskat

Statskontorets övergripande bedömning är att både Chalmers och Högskolan i Jönköping har haft nytta av stiftelseombildningen. För det första tilldelades de ett stiftelsekapital och de fick större ekonomiska befogenheter i och med att de inte lyder under det ekonomiadministrativa regelverket. För det andra fanns initialt ett antal skillnader i reglering som gav stiftelsehögskolorna större frihet än de statliga lärosätena att styra och organisera sin verksamhet.

Stiftelsekapitalet och dess avkastning har gjort det möjligt att finansiera samverkansaktiviteter och vissa utvecklingsinsatser. Den ökade resurstill-

delningen till stiftelsehögskolorna som skett genom detta kapitaltillskott är emellertid inte avhängigt associationsformen.

Stiftelsehögskolorna tillämpar kollektivt beslutsfattande i mycket liten utsträckning. Chalmers har gjort bedömningen att rektor i och med att verksamheten bedrivs i aktiebolagsform inte kan delegera beslut om bland annat medelsfördelning till kollektiva organ. Högskolan i Jönköping ser för sin del inga formella hinder för ett kollektivt beslutsfattande, även om det tillämpas i begränsad omfattning.

Statskontoret kan konstatera att förutsättningarna för att tillämpa kollektivt beslutsfattande kan se olika ut i olika bolag. Statliga lärosäten avgör själva om kollektiva beslut ska fattas om medelsfördelning.

Möjligheterna utnyttjas bara delvis

Om en högskolas verksamhet gynnas av ett ökat självbestämmande över hur verksamheten ska bedrivas, är det rimligt att dra slutsatsen att Chalmers och Högskolan i Jönköping kunnat dra nytta av den ökade frihet som stiftelseformen gett dem. Stiftelsehögskolorna har emellertid bara till viss del utnyttjat den frihet de har haft i jämförelse med statliga lärosäten. Förklaringen till detta är att det i praktiken sannolikt är svårt att vara en del av högskolevärlden och samtidigt skilja sig för mycket från de villkor som gäller vid andra lärosäten. De kvalitetskrav som ställs för att få anslag till forskning och utbildning leder sannolikt också till en viss försiktighet med att avvika i allt för stor utsträckning, eftersom stiftelsehögskolornas verksamhet är helt beroende av statens anslag.

Skillnader vid kompetensförsörjning har minskat

I och med att autonomireformen har genomförts finns det inga avgörande formella skillnader mellan stiftelsehögskolornas och de statliga lärosätenas förutsättningar för en effektiv kompetensförsörjning. Det kan naturligtvis finnas skillnader i de faktiska förutsättningarna för kompetensförsörjningen som en följd av att stiftelsehögskolorna under längre tid än de statliga lärosätenas har varit friare att utveckla formerna för sin kompetensförsörjning.

Chalmers och Högskolan i Jönköping har haft möjlighet att direktrekrytera lärare sedan stiftelsereformen genomfördes. Möjligheten har utnyttjats sparsamt, men möjligheten till direktrekryteringar har gjort det lättare att rekrytera nyckelpersoner. Stiftelsehögskolorna har kunnat inrätta fler tjänstebefattningar än vad statliga lärosäten tidigare hade möjlighet att göra. Stiftelsehögskolorna har därför något fler tjänstebefattningar, men befattningsstrukturen skiljer sig inte från statliga lärosäten i någon större utsträckning. Stiftelsehögskolornas anställningsbeslut kan inte överklagas hos externa instanser.

Något högre löner vid stiftelsehögskolorna

Löneläget för lärare ligger generellt sett något högre vid stiftelsehögskolorna än vid de statliga lärosäten vi jämfört med. Det går dock inte att dra någon entydig slutsats om att det är stiftelseformen som förklarar löneskillnaden.

Rektorerna för stiftelsehögskolorna har högre lön än rektorer vid statliga lärosäten med motsvarande storlek. Detta kan sannolikt förklaras av stiftelseformen. Att verksamheten bedrivs i stiftelse- och bolagsform ger dem ett personligt ansvar för verksamhetens ekonomiska resultat.

Stiftelsekapitalet har minskat

De båda stiftelsehögskolorna, speciellt Chalmers, har haft goda ekonomiska förutsättningar att bedriva sin verksamhet. Chalmers stiftelsekapital ökade från 1,7 miljarder kronor till 3,6 miljarder kronor under stiftelsens fem första verksamhetsår som en följd av kapitalmarknadens starka utveckling. Högskolornas ekonomiska förutsättningar har även gynnats av att statens anslag för forskning och utbildning generellt ökat i omfattning sedan 1994.

Stiftelsen Chalmers tekniska högskola har kvar 80 procent av sitt ursprungliga kapital, räknat i fasta priser. Vid Högskolan i Jönköping har huvuddelen av det fria kapitalet förbrukats. Ursprungligen uppgick det till 70 miljoner kronor. Högskolan i Jönköping har däremot, vid sidan av stiftelsekapitalet, byggt upp ett eget kapital med hjälp av överskott från verksamheten. Vid utgången av 2011 uppgick Stiftelsen Högskolan i Jönköpings eget kapital till 135 miljoner kronor, varav det fasta stiftelsekapitalet utgjorde 50 miljoner kronor.

Både Stiftelsen Chalmers tekniska högskola och Stiftelsen Högskolan i Jönköping har gjort kapitaltillskott till de högskolebolag som forskning och utbildning bedrivs i, när bolagen har haft ett behov av detta. Att stiftelserna på detta sätt kunnat stärka ekonomin i högskolebolagen har varit viktigt för att trygga den fortsatta verksamheten.

Stiftelsekapitalet har främst använts till att finansiera pensionsskulder och köp av fastigheter. Utdelningen från stiftelsekapitalet har i första hand finansierat forskning. Avkastningen från stiftelsekapitalet har under senare år haft relativt liten betydelse för verksamhetens totala finansiering.

Stiftelserna har större ekonomiska befogenheter

Statliga lärosäten är skyldiga att hålla isär i vilken utsträckning outnyttjade anslagsmedel härstammar från anslag för forskning respektive utbildning. Det är däremot inte reglerat hur ett överskott som förts över till en stiftelsehögskolas eget kapital får användas. Stiftelsehögskolorna kan alltså använda överskott från utbildningsverksamheten till att utveckla sin forskning.

Denna frihet att fördela om överskott kan innebära en konkurrensfördel för i första hand Högskolan i Jönköping, vars verksamhet till stor del finansieras av grundutbildningsmedel. Genom att öka forskningsanknytningen inom grundutbildningen utvecklas utbildningens kvalitet, vilket i sin tur har betydelse för vilka resurser och examensrättigheter lärosäten tilldelas. För ett större lärosäte som Chalmers, med en jämnare tilldelning av medel för utbildning respektive forskning, har möjligheten att på detta sätt föra medel mellan grundutbildning och forskning mindre betydelse.

Fördel att kunna finansiera samverkan och kommersialisering

Att stiftelsehögskolor har vidare ekonomiska befogenheter ger dem större möjligheter att finansiera verksamhet som de bedriver tillsammans med andra och verksamhet som bedrivs av andra juridiska personer. Stiftelsehögskolor kan till exempel själva besluta om att bilda bolag, att ge bidrag till teknikparker och andra mer generella näringslivsinsatser samt fritt ingå ekonomisk bindande avtal.

Liten betydelse för samverkan kring utbildning och forskning

Associationsformen innebär ingen egentlig skillnad för förutsättningarna att samverka kring grundutbildning. I vissa stora internationella forskningssamarbeten krävs det emellertid att deltagande lärosäten gör bindande ekonomiska åtaganden eller bildar ett gemensamt bolag. Stiftelsehögskolorna kan själva fatta beslut om att delta i sådana samarbeten. De har också möjlighet att själva fatta beslut om ekonomiska samarbeten om investeringar i infrastruktur för forskning. Statliga lärosäten behöver ett bemyndigande från regeringen, och i vissa fall även från riksdagen, för att kunna delta i motsvarande samarbeten. Stiftelsehögskolornas ökade ekonomiska befogenheter innebär därmed en fördel vid viss forskningssamverkan. Det är dock inte vanligt att denna möjlighet utnyttjas.

Större möjligheter till samverkan med näringslivet

Vad gäller kommersialisering av forskningsresultat har statliga lärosäten som förfogar över ett holdingbolag i stort sett samma formella förutsättningar att stödja start och utveckling av företag som befinner sig i initialskedet av sin verksamhet. Stiftelsehögskolorna har däremot genom sina kapitaltillgångar och deras avkastning större möjligheter att finansiera denna verksamhet.

Det är emellertid en mycket liten del av de totala resurser som Stiftelsen Chalmers tekniska högskola och Stiftelsen Högskolan i Jönköping förfogat över sedan bildande 1994 som har avsatts för näringslivssamverkan och kommersialisering. Ett exempel på hur stiftelsehögskolornas utökade befogenheter har utnyttjats är generella ekonomiska stöd till teknikparker. Ett annat exempel är avsättning av ägarkapital till bolag och stiftelser som arbetar med kommersialisering av forskningsresultat. Det finns också exempel på att Chalmers har utnyttjat sitt stiftelsekapital för att attrahera externt riskkapital.

Referenser

Riksdagstryck

Proposition 2012/13:30 *Forskning och innovation*.

Proposition 2011/12:1 *Budgetproposition för 2012*.

Proposition 2011/12:133 *Nya myndigheter inom utbildningsområdet m.m.*, bet. 2011/12:UbU22, rskr. 2011/12:278.

Proposition 2010/11:1 *Budgetproposition för 2011*.

Proposition 2010/11:38 *Fördjupad samverkan inom forskning, utbildning och innovation – hållbar energi*, bet. 2010/11:UbU13, rskr. 2010/11:176.

Proposition 2009/10:149 *En akademi i tiden – ökad frihet för universitet och högskolor*, bet. 2009/10:UbU:23, rskr. 2009/10:337.

Proposition 2008/09:50 *Ett lyft för forskning och innovation*, bet. 2008/09:UbU4, rskr. 2008/09:160.

Proposition 2006/07:43 *Frihet att välja – ett ökat inflytande för universitet och högskolor när styrelseledamöter utses*, bet. 2006/07:UbU11, rskr. 2006/07:122.

Proposition 2001/02:1 *Budgetproposition för 2002*.

Proposition 2001/02:15 *Den öppna högskolan*, bet. 2001/02:UbU4, rskr. 2001/02:98.

Proposition 1996/97:141 *Högskolans ledning, lärare och organisation*, bet. 1997/98:UbU3, rskr. 1997/98:12.

Proposition 1992/93:170 *Forskning för kunskap och framsteg*, bet. 1992/93:UbU15, rskr. 1992/93:338.

Proposition 1992/93:231 *Om högskolor i stiftelseform – mångfald för kvalitet*, bet. 1992/93:UbU18, rskr. 1992/93:405.

Regeringsbeslut och material från Regeringskansliet

Blomgren, H. och Nygårds, P. (2006) *Åtgärder för en effektivare Holdingbolagsstruktur*, rapport publicerad av Utbildningsdepartementet.

Finansdepartementet (2008) *Effektiv styrelse – Vägledning för statliga myndighetsstyrelser*.

Regeringens skrivelse 1996/97:20 *1996 års redogörelse för företag med statligt ägande.*

Regeringsbeslut 2012-06-28 *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende anslag 3:13 Särskilda medel för forskningsändamål.*

Regeringsbeslut 2011-12-22 *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende anslag 2:70 Särskilda utgifter inom universitet och högskolor m.m.*

Regeringsbeslut 2011-12-20 *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende anslag 2:69 Enskilda utbildningsanordnare på högskoleområdet m.m.*

Regeringsbeslut 2011-12-20 *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende universitet och högskolor.*

Regeringsbeslut 2010-01-21 *Regleringsbrev för budgetåret 2009 avseende universitet och högskolor m.m. Bilaga 38. Särskilda utgifter inom universitet och högskolor m.m.*

Riktlinjer för utövande av statens äganderätt i vissa bolag knutna till universitet och högskolor (Utbildningsdepartementet 2002-12-19, U2002/4579/UH).

Stadgar för Stiftelsen Chalmers tekniska högskola. Regeringsbeslut 1994-05-26 (dnr 570/93-01), ändring 1997-01-07 (dnr C 1083-96).

Stadgar för Stiftelsen Högskolan i Jönköping. Regeringsbeslut 1994-05-26 (dnr U94/1876/UH), ändring 1997-01-07 (dnr U96/3991/F).

EU-material

Europeiska kommissionen. Generaldirektorat för konkurrens (2008) *Handledning: Gemenskapsregler för statligt stöd.*

Utredningar och rapporter

Ekonomistyrningsverket (2012) *EA 2012 – Ekonomiadministrativa bestämmelser för statlig verksamhet – Bestämmelser om finansiering, betalnings- och räntefrågor, redovisning, upphandling, garantier, skadereglering, revision, arkivvård m.m.* (ESV 2012:2).

Ekonomistyrningsverket (2010) *Basbok – Grunderna i statlig redovisning* (ESV 2010:32).

Högskoleverket (2012) *Universitet & högskolor – Högskoleverkets årsrapport 2012* (HSV 2012:10 R).

Högskoleverket (2008) *Stiftelsehögskolereformen – en uppföljning* (HSV 2008:27 R).

Högskoleverket (2008) *Rättssäkerheten för studenter hos enskilda utbildningsanordnare med examensrätt* (HSV 2008:37 R).

Lidhard, J. och Petrusson, U. (2012) *Forskning och innovation – statens styrning av högskolans samverkan och nyttiggörande*. Underlagsrapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi.

Riksrevisionen (2010) *Kapitalförvaltning i tider av kraftiga värdeförändringar – En granskning av åtta statligt bildade stiftelser och regeringen som stiftare* (RiR 2010:17).

Riksrevisionen Revisionsrapport (2012) *Kungliga Tekniska högskolans årsredovisning 2011* (dnr 32-2011-0696).

Riksrevisionen Revisionsrapport (2007) *Mittuniversitetets Årsredovisning 2006* (dnr 32-2006-0670).

Institutet för studier av utbildning och forskning (2006) *Kartläggning av holdingbolag kring universitet och högskolor*.

Skatteverket (2012) *Skatteregler för stiftelser – Med information om Inkomstdeklaration 3* (SKV 329 utgåva 1).

SOU 2012:5 *Högskolornas föreskrifter*.

SOU 2012:41 *Innovationsstödjande verksamheter vid universitet och högskolor: Kartläggning, analys och förslag till förbättringar – slutbetänkande*.

SOU 2011:69 *Olagligt statsstöd*.

SOU 2008:104 *Självständiga lärosäten*.

Swedish Institute for Studies in Education and Research (2006) *Kartläggning av holdingbolag kring universitet och högskolor*.

Vinnova (2003) *Vinnforsk. Vinnovas:s förslag till förbättrad kommersialisering och ökad avkastning i tillväxt på forskningsinvesteringar vid högskolor* (Vinnova Policy VP 2003:1)

Wolk, S. (2003) "Läraryrket i omvandling", *Nordiskt Immateriellt Rättsskydd (NIR)*, nr. 5/2003.

Chalmers material

Arbetsordning för undervisande och forskande personal vid Chalmers, daterad 2006-06-29 (senast reviderad 2012-06-18).

Arbetsordning för Styrelsen i Chalmers tekniska högskola AB, daterad 2012-06-14.

Avtal om löne- och anställningsvillkor för arbetstagare vid Stiftelsen Chalmers tekniska högskola, Chalmers tekniska högskola AB och Chalmersfastigheter AB, daterad 2008- 01-01.

Bolagsordning för Chalmers tekniska högskola Aktiebolag, daterad 2006.

Chalmers (2012) *Uppgift 2012* inskickat till SOU 2012:41 *Innovationsstödjande verksamheter vid universitet och högskolor: Kartläggning, analys och förslag till förbättringar – slutbetänkande*.

Chalmers (2011) *Prioriterad verksamhetsutveckling 2012-2016* (dnr C 2011/663).

Chalmers (2004) *Tio år som stiftelsehögskola*.

Chalmers. *Chalmers – För en hållbar framtid: Vision, mål och strategier 2008 – 2015 med utblick mot 2020*.

Chalmers årsredovisning för 1994/95, 1995/96, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010 och 2011.

Instruktion för rektor, tillika verkställande direktör i Chalmers Tekniska högskola AB, daterad 2007-06-14.

Stadgar för Fakultetsrådet vid Chalmers, daterad 2008-05-13.

Stiftelsen Chalmers tekniska högskola ägarpolicy, daterad 2008-01-29.

Stiftelsens kansli, Stiftelsen Chalmers tekniska högskola (2012) *Uppgifter 2012-09-06 och 2012-10-24*.

Högskolan i Jönköpings material

Anställningsordning för lärare vid Högskolan i Jönköping, daterad 2010-04-26.

Högskolan i Jönköping (2012) *Uppgift 2012-11-07*.

Högskolan i Jönköping (2012) *Uppgift 2012-02-09* inskickat till SOU 2012:41 *Innovationsstödjande verksamheter vid universitet och högskolor: Kartläggning, analys och förslag till förbättringar – slutbetänkande*.

Högskolan i Jönköping (2008) *Utbildnings- och forskningsstrategi 2009-2012*.

Högskolan i Jönköpings årsredovisning för 1994/95, 1995/96, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010 och 2011.

Instruktion för Nämnden för utbildning och forskarutbildning vid Högskolan i Jönköping, daterad 2008-10-20 (reviderad 2011-08-30).

Instruktion för Överklagandenämnden vid Högskolan i Jönköping (HJÖN), daterad 2011-08-30.

Lokalt arbetstidsavtal för lärare vid Högskolan i Jönköping, daterad 2012-03-29.

Elektroniska källor

Chalmers webbplats, kårhusprojektet 1995-1999. Tillgänglig på <http://www.chalmers.se>, citerad 2012-11-14.

Chalmers webbplats, utbildning på grundnivå och avancerad nivå. Tillgänglig på <http://www.chalmers.se>, citerad 2012-10-08.

Högskolan i Jönköpings webbplats, utbildning på grundnivå och avancerad nivå. Tillgänglig på <http://www.hj.se>, citerad 2012-10-08.

Högskoleverket. Statistik om högskolan, avseende examina på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. Tillgänglig på <http://www.hsv.se>, citerad 2012-12-10.

Johanneberg Science Parks webbplats. Tillgänglig på <http://www.johannebergsciencepark.com>, citerad 2012-09-18.

Karolinska institutet. Pressmeddelande 2008-02-19. *Karolinska Institutet får en ny mötesplats*. Tillgänglig på <http://ki.se>, citerad 2012-11-14.

Karolinska institutets webbplats, kampanjen ”Genombrott för livet”. Tillgänglig på <http://ki.se>, citerad 2012-11-14.

KTH Chalmers Capitals webbplats. Tillgänglig på <http://www.kthchalmerscapital.se>, citerad 2012-11-07.

Lindholmen Science Parks webbplats. Tillgänglig på <http://www.lindholmen.se>, citerad 2012-09-18.

Tekniska Högskolan i Jönköpings webbplats. Tillgänglig på <http://hj.se/jth.html>, citerad 2012-10-24.

Övrigt material

Holdingsbolagens bolagsordningar.

Högskolan Dalarnas årsredovisning för 2010.

Karlstads universitets årsredovisning för 2010.

Landstingsstyrelsen, Landstinget i Jönköpings län (2012)
Länsteknikcentrum i Jönköping AB – likvidation (dnr LJ 2012/46).

Umeå universitet (2012) *Uppgift 2012-12-03*.

Årsredovisning för 2011 för följande lärostäten: Blekinge tekniska högskolas, Försvarshögskolans, Göteborgs universitets, Högskolan i Borås, Högskolan i Gävles, Högskolan i Halmstads, Högskolan i Skövde, Högskolan Kristianstads, Högskolan på Gotlands, Högskolan Västs, Karolinska institutets, Kungliga Tekniska högskolans, Linköpings universitets, Linnéuniversitets, Luleå tekniska universitets, Lunds universitets, Malmö högskolas, Mittuniversitetets, Mälardalens högskolas,

Stockholms universitet, Sveriges lantbruksuniversitets, Södertörns
högskolas, Uppsala universitets och Örebro universitets.

Regeringsuppdraget

Regeringsbeslut I:43
2012-03-29 U2012/2102/UH

Utbildningsdepartementet

Statskontoret
Box 8110
104 20 Stockholm

STATSKONTORET	
2012-04-16	
Dnr.	2012/92-5
Avd.	3
Sign.	[Signature]

Uppdrag om viss högskoleverksamhet

Ärendet

Av budgetpropositionen för 2012 (prop. 2011/12:1, utg.omr. 16, avsnitt 3.6.2) framgår att regeringen ska pröva om fler statliga lärosäten bör och kan ges möjlighet att ombildas till stiftelsehögskolor.

Omvandlingen av Chalmers tekniska högskola och Högskolan i Jönköping från statliga universitet och högskolor till stiftelsehögskolor genomfördes 1994. Sedan dess har förutsättningarna för forskning och högre utbildning förändrats avsevärt. En ökad internationalisering har lett till ökad konkurrens om forskningsresurser, forskare och studenter samt förändrat förutsättningarna för samverkan mellan lärosäten och samhället. Mot bakgrund av dessa förändringar och med stöd av de avtal som staten har slutit med Chalmers tekniska högskola och Högskolan i Jönköping bör en analys av verksamheterna sedan 1994–2011 vid lärosätena göras utifrån ett antal utvalda punkter.

Regeringens beslut

Regeringen ger Statskontoret i uppdrag att för Stiftelsen Chalmers tekniska högskola och Stiftelsen Högskolan i Jönköping i fråga om perioden 1994–2011:

- redovisa hur stiftelsekapitalet har använts och förvaltats,
- analysera hur stiftelseformen som sådan påverkat möjligheterna att samverka med näringsliv och andra lärosäten nationellt och internationellt samt hur dessa möjligheter har och skulle kunna ha utnyttjats,
- analysera hur finansieringen av forskningsverksamheten påverkats,
- ur ett kompetensförsörjningsperspektiv belysa möjligheterna att knyta till sig önskad kompetens och redovisa löneläget i jämförelse med statliga universitet och högskolor, och

Postadress
103 33 Stockholm

Telefonväxel
08-405 10 00

E-post: registrator@finance.ministry.se

Besöksadress
Drottninggatan 21

Telefax
08-21 73 86

Telex
117 41 FINANS S

2

- analysera för- och nackdelar förknippade med stiftelseformen jämfört med myndighetsformen ur ett ekonomiskt och verksamhetsmässigt perspektiv.

Regeringen avser att använda Statskontorets analys i sitt arbete med att utveckla styrningen av universitet och högskolor.

Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 20 december 2012.

På regeringens vägnar

Jan Björklund

Bente Björk

Bente Björk

Kopia till

Landsbygdsdepartementet/ELT
Socialdepartementet/ESA
Högskoleverket
Stiftelsen Chalmers tekniska högskola
Stiftelsen Högskolan i Jönköping

Bilaga 2

Utdelning och aktieägartillskott från Stiftelsen Chalmers tekniska högskola

I denna bilaga beskrivs först omfattningen samt inriktningen av stiftelsen Chalmers tekniska högskolas utdelningar under perioden 2001–2011. Därefter beskrivs det lämnade aktieägartillskottet under perioden 1996–2011, närmare bestämt vad aktieägartillskottet har bestått av.

Utdelning från stiftelsen perioden 2001–2011

Strategiska satsningar

Tabell 1 nedan beskriver omfattningen och inriktningen av de strategiska satsningarna.

Tabell 1 Stiftelsens strategiska satsningar åren 2001-2011(mnkr)

År	Miljövetenskap	Biovetenskap	Informationsteknologi	Mikroteknologi	Masterprogram	Riktade satsningar ¹⁷⁶	Styrkeområden och grundläggande vetenskaper	Rekrivering tredjelsstudenter	Totalt
2001	10	18	39	38		132			237
2002	15	21	31	47		77			191
2003	16	22	16	33		50			137
2004	13	23	16	27		28			107
2005	10	14	15	20		28			87
2006	9	13	13	18		28			81
2007	7	13	10	16	9	17			72
2008	8	16	10	14	11	16			75
2009	5	14	7	12	9	17			64
2010		11	7	10		11			39
2011		6	2	8		6	19	7	48
Summa	93	171	166	243	29	410	19	7	1 138

Källa: Chalmers årsredovisningar för 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010 och 2011; Stiftelsens kansli, Stiftelsen Chalmers tekniska högskola (2012) Uppgift 2012-09-06.

¹⁷⁶ Rektors stiftelsekassa, excellenssatsning senior, rektors strategiska satsning. VIA samarbete mellan sektioner, stöd kompetenscentra/EU, centrum IT ED/M, utveckling I, fortbildning, Chalmers Lindholmen, alumni och marknadskontakter/fundraising, övrigt.

Övriga utdelningar

Tabellen 2 nedan beskriver omfattningen och inriktningen av de övriga utdelningarna.

Tabell 2 Stiftelsens övriga utdelningar åren 2001-2011 (mnr)

År	MC2	Kårhuset ¹⁷⁷	Universum AB (Stiftelsen Korsvägen)	Driftbidrag	Samverkan högskolorna i väst	Gåvomedel	Chalmers Lindholmen högskola AB	Totalt
2001		5	1	3	10	3	4	26
2002		6	1,5	2	5	10		24,5
2003		10	3			8		21
2004	1,6	6,7	4,5	1		8		21,8
2005	1,6	6	6	0,5		5		19,1
2006	1,6	6				5		12,6
2007	1,5	6				7,9		15,4
2008	2	6				8		16
2009	4	6				10		20
2010	4	6				10		20
2011	3	6				36		45
Summa	19,3	69,7	16	6,5	15	110,9	4	241,4

Källa: Chalmers årsredovisningar för 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010 och 2011; Stiftelsens kansli, Stiftelsen Chalmers tekniska högskola (2012) Uppgift 2012-09-06.

Av tabell 2 framgår att så kallade gåvomedel från stiftelsens gåvomedels fond är den största posten under övriga utdelningar. Drygt 110 miljoner kronor har stiftelsen under perioden delat ut som bidrag till verksamhet vid Chalmers och som stipendier.

Sedan år 2001 har totalt 69,7 miljoner (varav 4,7 miljoner är medel från stiftelsens kårhusfond för finansiering av inredning i kårhuset) delats ut i syfte att delfinansiera Chalmers kårhusprojekt.

Från 2004 till 2011 delade stiftelsen ut totalt 19,3 miljoner kronor till institutionen för mikroteknologi och nanovetenskap, för att täcka institutionens avskrivningskostnader vid mikroteknologencentrum (MC2).

Under perioden 2001-2005 har stiftelsen totalt delat ut 16 miljoner kronor till Universum som är ett upplevelsecenter som vänder sig till barn och unga för att öka deras intresse för naturvetenskap, teknik och matematik.

Enligt Chalmers årsredovisning för 2001 reserverade stiftelsen 1997 totalt 60 miljoner kronor för utveckling av samverkan med de mindre och medelstora högskolorna i Västsverige. Verksamheten inleddes 1998 och under

¹⁷⁷ År 2003 var 4 mnr och 2004 var 0,7 mnr medel från stiftelsens kårhusfond.

2001–2002 upparbetade stiftelsen totalt 15 miljoner kronor i samverkansprogrammet.

Bland de övriga redovisade utdelningarna ingår driftsbidrag för motsvarande 6,5 miljoner kronor till Chalmers fastigheter AB samt Chalmers Lindholmen fastigheter AB och bidrag till Chalmers Lindholmen högskola AB för avtalspensionskostnader.

Lämnade aktieägartillskott perioden 1996–2011

Totalt har stiftelsen lämnat aktieägartillskott om 994 miljoner kronor till de olika bolagen inom Chalmerskoncernen under perioden 1996–2011. Nedan redovisas detaljerat vad aktieägartillskottet har bestått av:

- År 1996 lämnade stiftelsen ett villkorat aktieägartillskott om drygt 10 miljoner kronor till Chalmers tekniska högskola AB.
- År 1998 ökade det egna kapitalet i Chalmersfastigheter till 30 miljoner kronor genom en riktad nyemission. Vidare lämnade stiftelsen ett aktieägartillskott om 10 miljoner kronor till Chalmersteknisk högskola AB under förutsättningen att bolaget beslutade om motsvarande aktieägartillskott till AB Chalmersinvest.
- År 1999 utökades det egna kapitalet i Chalmersteknisk högskola AB genom en riktad nyemission om 145 miljoner kronor.
- År 2000 lämnade stiftelsen ett ovillkorat aktieägartillskott om 132 miljoner kronor till Chalmersteknisk högskola AB kronor för att återställa bolagets eget kapital.
- År 2001 lämnade stiftelsen ett aktieägartillskott om 213 miljoner kronor till Chalmersteknisk högskola AB för att täcka effekter vid övergång till en ny redovisningsmodell för anläggningar finansierade med bidrag.
- Från 2002 till 2005 lämnade stiftelsen vardera året ett aktieägartillskott om 1 miljon kronor till Lindholmen Science park AB.
- År 2006 lämnade stiftelsen ett aktieägartillskott om 1 miljon kronor till Lindholmen Science park AB, 40 miljoner kronor till Chalmers tekniska högskola AB, varav 25 miljoner avsåg täckande av kostnaderna vid byte av pensionsplan och 15 miljoner kronor för förstärkning av Chalmers innovationssystem (Stiftelsen Chalmers Innovation).¹⁷⁸
- År 2007 lämnade stiftelsen ett aktieägartillskott om 1 miljon kronor till Lindholmen Science park AB.
- År 2008 lämnade stiftelsen ett aktieägartillskott om 1 miljon kronor till Lindholmen Science park AB. Vidare lämnade stiftelsen ett villkorat aktieägartillskott om 400 miljoner till Chalmers tekniska högskola AB

¹⁷⁸ Stiftelsens kansli, Stiftelsen Chalmers tekniska högskola (2012) *Uppgift 2012-09-06*.

för att täcka en engångsvis uppräknig av bolagets pensionsavsättning, i enlighet med Finansinspektionens ändrade beräkningsgrunder.

- År 2009 lämnade stiftelsen ett aktieägartillskott om 1 miljon kronor till Lindholmen Science park AB.

År 2010 samt 2011 lämnade stiftelsen ett aktieägartillskott om 1 miljon kronor till Lindholmen Science park AB och 2 miljoner kronor till Johanneberg Science park AB.

Bilaga 3

Ersättning till ledande befattningshavare

Tabell 1 Årsersättning till ledande befattningshavare (tkr)

Lärosäte	Rektor	Styrelseordförande
Chalmers tekniska högskola	1 687	100
Karolinska institutet	1 549	66
Luleå tekniska universitet	1 407	66
Uppsala universitet	1 355	66
Lunds universitet	1 347	66
Göteborgs universitet	1 344	66
Högskolan i Jönköping	1 320	70 ¹⁷⁹
Umeå universitet	1 320	66
Stockholms universitet	1 292	66
Försvarshögskolan	1 230	50
Kungliga Tekniska högskolan	1 217	66
Sveriges lantbruksuniversitet	1 196	67
Örebro universitet	1 182	81
Linnéuniversitetet	1 170	66
Linköpings universitet	1 157	219
Mittuniversitetet	1 149	66
Karlstads universitet	1 141	66
Mälardalens högskola	1 104 ¹⁸⁰	50
Malmö högskola	1 097 ¹⁸¹	50
Högskolan på Gotland	1 073	50
Högskolan Väst	1 065 ¹⁸²	90
Högskolan i Halmstad	1 008 ¹⁸³	50
Södertörns högskola	1 006	50
Blekinge tekniska högskola	997	50
Högskolan i Borås	991 ¹⁸⁴	50
Högskolan i Gävle	973	75
Högskolan Kristianstad	965	50
Högskolan i Skövde	961	50
Högskolan Dalarna	931 ¹⁸⁵	40

Kommentar: Uppgifter om ersättning till rektor och styrelseordförande är hämtade från respektive lärosätes årsredovisning för 2011, med vissa undantag. Uppgifter om ersättning vid Karlstads universitet och Högskolan Dalarna är hämtade från respektive lärosätes årsredovisning för 2010. Uppgifter om ersättningen vid Högskolan i Jönköping har Statskontoret erhållit via högskolans faktagranskning. Uppgifter om ersättning till rektor vid Umeå universitet har Statskontoret erhållit via uppgift från Umeå universitet.

¹⁷⁹ Avser styrelseordförande i Stiftelsen Högskolan i Jönköping.

¹⁸⁰ $(828/9) \cdot 12 = 1\,104$

¹⁸¹ $(457/5) \cdot 12 = 1\,097$

¹⁸² $(355/4) \cdot 12 = 1\,065$

¹⁸³ $(252/3) \cdot 12 = 1\,008$

¹⁸⁴ $(413/5) \cdot 12 = 991$

¹⁸⁵ $(465/6) \cdot 12 = 931$

Bilaga 4

Klassificering av olika lärarbefattningar och hypotestest av skillnaden mellan medellöner

Statskontorets uppdrag

I Statskontorets uppdrag ingår att jämföra löneläget vid stiftelsehögskolor och statliga universitet och högskolor.

Tillvägagångssätt

Vi har bedömt att resultatet av vår jämförelse blir mer relevant om lärares löner vid stiftelsehögskolorna jämförs med löner vid liknande lärosäten än om vi gjort en jämförelse med samtliga statliga lärosäten.

Statistiska centralbyrån (SCB) saknar uppgifter om stiftelsehögskolornas löner. För att kunna genomföra jämförelsen har vi därför använt uppgifter från SCB och från Arbetsgivarverket (AGV). Uppgifterna avser månadslön, fast lön, september 2011.

SCB har på uppdrag av Statskontoret fört samman uppgifterna och genomfört ett hypotestest av löneskillnaderna mellan de jämförda grupperna.

Vi har valt att konstruera jämförelsegrupper som har liknande profiler som Högskolan i Jönköping och Chalmers. Vår urvalsmetod innebär att det inte går att fastslå att jämförelsegrupperna avspeglar en helt korrekt bild av löneläget vid samtliga statliga lärosäten. Det går heller inte att utesluta att faktorer så som kön, ålder och lärosätens geografiska läge påverkat resultatet.

Jämförelsegrupper

Medellönen för lärare vid stiftelsehögskolorna jämförs med två jämförelsegrupper.¹⁸⁶ Högskolan i Jönköpings jämförs med en grupp består av Mittuniversitet och Mälardalens högskola. Chalmers har jämförts med en grupp består av KTH, Teknisk fakultet vid Luleå tekniska universitet samt Lunds tekniska högskola (det vill säga en del av Lunds universitet).

Klassificering av olika tjänstebefattningar

Stiftelsehögskolorna har fler lärarbefattningar än statliga lärosäten. För att kunna göra en jämförelse med de befattningar som finns vid de statliga lärosätena har vi klassificerat befattningar vid stiftelsehögskolorna i läro-kategorierna professorer, lektorer, adjunkter och doktorander. Vid Chalmers

¹⁸⁶ AGV:s statistik är förhandlingsstatistik och därför inte offentlig. En förutsättning för att få tillgång till AGV:s uppgifter för de statliga lärosätena var att det inte skulle vara möjligt att härleda uppgifter till respektive lärosäte. Genom att skapa jämförelsegrupper hindras således specifika uppgifter om lärosätena från att bli offentliga.

finns två professorsbefattningar, professor och biträdande professor. Dessa befattningar har båda klassificerats som professorer.

Vid Chalmers och Högskolan i Jönköping finns befattningen docent. I vår jämförelse ingår docenterna i lärarkategorin lektorer. De som innehar befattningen tekniklektorer, som finns vid båda stiftelsehögskolorna, har klassificerats som adjunkter. Orsaken är det inte krävs doktorsexamen för att utses till tekniklektor.

I tabell 1 redovisas hur vid klassificerat de olika lärarbefattningarna.

Tabell 1 Klassificering av olika tjänstebefattningar vid stiftelsehögskolorna

lärarbefattningar	lärarkategorier
Professor	Professorer
Biträdande professor	Professorer
Docent	Lektorer
Universitetslektor	Lektorer
Tekniklektor	Adjunkter
Universitetsadjunkt	Adjunkter
Doktorand	Doktorand

Kommentar: Klassificeringen av de olika lärarbefattningarna är gjord enligt SCB:s register, med ett undantag. Enligt SCB:s register klassificeras biträdande professor som lektorer, vi har dock valt att klassificera biträdande professorer som professorer.

Hypotestest

SCB har, för Statskontorets räkning, genomfört hypotestest av skillnaden mellan medellöner inom olika tjänstekategorier. Hypotestestet syftar till att undersöka om den observerade skillnaden mellan medelvärdena är ett utslag av en bakomliggande lönesättningsprocess som ger en systematisk skillnad i lön mellan grupperna (stiftelsehögskolorna och jämförelsegrupperna), eller om skillnaden beror på slumpen. Att det råder signifikant skillnad mellan medelvärdena (95 %) innebär att vi (med 95 % sannolikhet) kan dra slutsatsen att de båda medelvärdena inte är i statistisk mening lika.

Resultat

I tabell 2 och tabell 3 nedan redovisas de skillnader som finns i medellön för olika befattningar vid stiftelsehögskolorna och våra jämförelsegrupper och resultatet av hypotestesten.

Tabell 2 Hypotestest av skillnaden mellan medellöner vid Högskolan i Jönköping och jämförelsegrupp bestående av Mittuniversitetet och Mälardalens högskola

	Högskolan i Jönköping		Mittuniversitetet och Mälardalens högskola		Sig. (95%)	
	Antal	Medel	Antal	Medel	Fast lön	Fast lön
					Fast lön	Fast lön
					Skillnad	
Professor	44	60 111	93	57 355	2 756	Ja
Lektor	121	41 915	333	40 559	1 316	Ja
Adjunkt	182	33 023	461	32 579	444	Nej
Doktorand	99	25 561	239	24 422	1 139	Ja

Kommentar: Med fast lön avses grundlön inklusive fasta löntetillägg. Med grundlön avses månadslön uppräknat till heltidslön för alla som har en tjänstgöringsgrad >39 %. Med fasta lönetillägg avses lönetillägg som är knutna till tjänsten och oberoende av arbetstiden. Valet att jämföra fast lön och inte grundlön grundar sig i att fast lön bäst representerar vad personer faktiskt får ut i lön.

Tabell 3 Hypotestest av skillnaden mellan medellöner vid Chalmers och jämförelsegrupp bestående av KTH, teknisk fakultet vid Luleå tekniska högskola och Lunds tekniska högskola (del av Lunds universitet)

	Chalmers		KTH, Luleå tekniska universitet och Lunds tekniska högskola		Sig. (95 %)	
	Antal	Medel	Antal	Medel	Fast lön	Fast lön
					Fast lön <td>Fast lön</td>	Fast lön
					Skillnad	
Professor	251	62 365	536	61 333	1 032	Nej
Lektor	253	47 009	532	44 812	2 197	Ja
Adjunkt	80	40 579	272	37 068	3 511	Ja
Doktorand	745	26 422	1 525	26 530	108	Nej

Kommentar: Med fast lön avses grundlön inklusive fasta löntetillägg. Med grundlön avses månadslön uppräknat till heltidslön för alla som har en tjänstgöringsgrad >39 %. Med fasta lönetillägg avses lönetillägg som är knutna till tjänsten och oberoende av arbetstiden. Valet att jämföra fast lön och inte grundlön grundar sig i att fast lön bäst representerar vad personer faktiskt får ut i lön.

Bilaga 5

Intervjuförteckning

Namn	Organisation
Mårten Armgarth	Acreo
Anders Wennberg	Chalmers tekniska högskola
Anna Näsboom	Chalmers tekniska högskola
Fredrik Sanell	Chalmers tekniska högskola
Hans Olov Andréon	Chalmers tekniska högskola
Johan Carlsten	Chalmers tekniska högskola
Jörgen Sjöberg	Chalmers tekniska högskola
Kristina Kvarnevi	Chalmers tekniska högskola
Rolf Almelund	Chalmers tekniska högskola
Maria Olsson	Ekonomistyrningsverket
Susanna Hammarberg	Ekonomistyrningsverket
Jörgen Tholin	Göteborgs universitet
Lars Nilsson	Göteborgs universitet
Margareta Wallin Peterson	Göteborgs universitet
Anita Hansbo	Högskolan i Jönköping
Carina Arvidsson Löw	Högskolan i Jönköping
Jörgen Birgersson	Högskolan i Jönköping
Maria Isaksson	Högskolan i Jönköping
Lennart Ståhle	Högskoleverket
Marie Kahlroth	Högskoleverket
Peter Strömbäck	Innovationsbron
Anders Pettersson	Innventia
Anders Lundgren	Kungliga Tekniska högskolan
Linn Eriksson	Kungliga Tekniska högskolan
Lisa Ericsson	Kungliga Tekniska högskolan
Philip von Segebaden	Kungliga Tekniska högskolan
Therese Viksten	Kungliga Tekniska högskolan
Curt Karlsson	Linköpings universitet
Göran Hessling	Linköpings universitet
Anders Henriksson	Luleå tekniska universitet
Anders Stening	MAQS Law Firm
Malin Wollin	MAQS Law Firm
Håkan Stenström	Mittuniversitetet
Björn Magnusson	Mälardalens högskola

Karin Röding	Mälardalens högskola
Marie Eriksson	Mälardalens högskola
Charlotte Rydh	NoviPar AB
Arne Månberg	Riksrevisionen
Claes Backman	Riksrevisionen
Inger Rydén Bergendahl	Riksrevisionen
Per Redemo	Riksrevisionen
Olof Sandberg	RISE Research Institutes of Sweden
Per-Erik Petersson	SP Sveriges tekniska forskningsinstitut
Mats Lundin	Swerea
Maria Persson	Örebro universitet
Sofia Larsen	Örebro universitet
Folke Snickars	f.d. dekan vid Kungliga Tekniska högskolan
Gunnar Svedberg	f.d. rektor vid Göteborgs universitet och Mitthögskolan